

LÉVAI LAJOS

Egy székelyföldi iskolamester

1943.

KÖNYVNYOMDA SZÉKELYUDVARHELY.

LÉVAI LAJOS:

Egy székelyföldi iskolamester levelei.

*

Felelős nyomdatulajdonos: Ifj. Dr. Jodál Gábor.
Felelős kiadó: Dr. Lévai Lajos, Székelyudvarhely

LEVELEK. - KÉPEK. - EMLÉKEK.

TANÁR ÚR KÉREM!

Ne haragudjon Kedves Tanár Úr, hogy egy kissé anyagi kérdéssel foglalkozik a levelem. Már nem úgy értem, hogy kölcsönt szeretnék kérni, amelyet majd ha végeztem visszaszolgáltatnám hálás köszönettel. Hanem — már nem is tudom, hogy fejezzem ki magamat gyorsabban és értelmesebben — szeretnék valami karácsonyi ajándékot vásárolni a szülőimnek, ami nagyon kevés pénzbe kerüljön, mégis megfelelő értékkel bírjon. De úgy szeretném vásárolni a karácsonyfiát édesanyámnak, hogy ne haragudjon meg érette édesapám és viszont. Szóval valami meglepetésszerű, hasznos, szép felejtethetlen legyen, de olcsó is legyen! Ha erre a kérelmemre a Kedves Tanár Úr meg tud felelni, nagy gondtól szabadítana meg és édes jó szüleimnek is válaszával igaz örömet szerezne!

Kolozsvár, december 14.

Székelyudvarhely, 1929. Karácsony hónapja.

Kérdésedre könnyű és boldog a felelet. Egy fiú, egy gyermek, aki Karácsony előtt arra gondolt, hogy mikép tud örömet szerezni az ő édesszülőinek, már meghozta a legjobb ajándékot, a jószívnek gyermeki háláját, ami minden szülőnek kedves, Isten előtt pedig — méltó az áldásra! Hidd el nekem Sándor, hogy itt nem a pénz, nem a mód, nem az ajándék nagysága számít. Hiszen, ha egy egész műkereskedést tudnál összevásárolni — mit gondolsz — meg lehetne jutalmazni az életet, az édesanya imádságát, az édesapa nehéz kenyérkereső gondját, azt a szeretetet, amit nem lehet elfelejteni soha! Azután nem is az kell a szülőknak: egy tiszta gyermeki szem drágább az édesanya előtt,

mint a legfényesebb drágakő; egy imádkozó ajak szebben beszél, mint a leghosszabb, karácsonyi köszöntő vers; a szorgalmas tanulás, komoly, jó magaviselet, engedelmes, megbízható magatartás maradandóbb emlék egy törékeny porcelánnál avagy egy érctárgynál, mit meg fog a rozsdá és elvisz a tolvaj! Megértettél gondos, kedves, kis Testvérem! Jőmagaviselet, a munka megbecsülése, tiszta szív, ragyogó tekintet — vehetsz belőle amennyi kell, amennyire szükséged van s a legszebb és a legdrágább ajándékot vívetel Szülőidnek a szent Karácsony estéjén! Mégis gondolom, ha már egy, kis pénzt gyűjtöttél e célra — add az első, éhező koldusnak, tedd csendesen a Bibliaköröd perseyébe — vagy ha nincsen — vásárolj vele egy Bibliát és tedd oda a karácsonyfa alá — mert vele hazahoztad a legjobb barátot, a legfáradhatatlanabb segítőtársat, a leghatalmasabb, legyőzhetetlen Királyt — a Szeretetet.

Kelt levelem, 1928. I. 29.

Tanár Úr kérem, már igen régen megakartam írni ezt a pár sort a Tanár Úrnak, de csak most teszem miután az: első évharmadí értesítőt kézhez kaptam.

Tanár Úr kérem szépen az esetem a következő. Nekem van egy jó barátom Gyurka, aki teljesen tudatlan az algebrában (Nem akartam azt írni, buta, nehogy megharagudjon rám) — Most elkövetkezett a trimestriális dolgozat az algebrából, Gyurka mellettem ült, izzadott, rúgott, drukolt, de dolgozatot írni nem tudott. Tetszik tudni Tanár úr kérem, Gyurka nekem elmondta. a folyosón, hogyha megbukik számtanból — édesapja csizmadia, inasnak adja, azonkívül valami lábszíjról is tett nagyon gyakran említést, mert Gyurka édes apukája csizmadia is. Egy szóval én nagyon sajnálom Gyurkát, hogyha kimarad az iskolából nekem több olyan igaz barátom nem lesz ... A számtan tanár nagyon jó ember, csak mikor megharagszik, akkor nagyon mérges természetű. — A dolgozat írás előtt kijelentette, hogy aki puskázni fog, annak elégtelent ad, — aki pedig adja a puskát, annak

zérost ír be a nagy füzetbe... Most én kérem, Tanár Úr — nem tudtam — mit tegyek? ... Engedjem Gyurkát megbukni s a lábszíjat reá szabadítsam — az én barátom hátára, vagy adjak puskát s esetleg egy zérost kapjak a számtanból? ... Egyszer mégis egy ellesett pillanatban — puskát adtam Gyurkának és Gyurka nem bukott meg, nem lett belőle csizmadia inas . . . Tanár Úr kérem, nagy hibát követtem el, hogy segítettem az én felebarátomon s nem engedtem, hogy ártatlanul kikapjon az apja lábszíjával?

Kérem szépen szíves válaszát az „Ifjú Erdély“ legközelebbi számában.

Maradtam tisztelő híve és szolgája:

K. Boldizsár, főgimn. V. t.

*

Kedves Boldizsár, *leveled* őszinte hangja határozottan kedves volt. De egy jó diák nemes jellemében — mindig mindenben az abszolút becsületesség kell hangadó legyen cselekedetei végrehajtásánál.— Kedves Testvérem, Te nem jó barátja voltál Gyurkának, mikor a puskát átadtad, hanem ellensége, mert Őt csalni tanítottad. Magad pedig törvényrontó voltál, az pedig „aki kicsiben hamis, az sokban is hamis“! Neked Gyurkát, ha igazán szereted Őt, odahaza kell oktasd, neveld és gyarapítsd a számtani ismeretét! Légy igaz, akkor a felebaráti kötelességeidet igazsággal tudod teljesíteni. A jó Isten adjon hozzá erőt!

Székelyudvarhely, 1928. január 31-én.

Lajos bácsi.

Már régen megakartam írni leveletemet, de megakadályozott ebben hosszú ideig tartó betegségem. így most veszem az alkalmat, hogy papírra tegyem a következő eseményt: Egy francia éra után — Pali — az én jó barátom fel akarta adni a kabátot a Tanár Úrnak. Az egyik osztálytársunk azonban neki lökte Palit — segítség közben a tanár úrnak, úgyhogy a Tanár Úr nagyon megharagudott és Palit levitte az Igazgató úr elé, ki őt megdorgálta, így nyolcast kapott magaviseletből. Barátom nem

árulta el a főbűnöst, aki őt meglökte, mert neki nagy *kedvezménye* volt s nem akarta, hogy elveszítse.

Kérem *Tanár* úr — legyen olyan szíves válaszolja meg, hogy helyes volt-e, hogy Pali nem árulta el az osztálytársát?

*

Szudvarhely, 1928. április.

Kedves, kis Testvérem, kérdéssre egyszerűen a következőkben kell megfelelni. Tényállás — úgy-e a leírt művelethez két dolog szükséges, „aki lök“ és „akit löknek“. — Úgy látszik a második tétel „akit löknek“ szintén részt vett a lökésben, mert másképp nem lett volna belőle lökés. Tehát Pal! én szerintem szintén hibás volt, a Tanár és tanítvány ütközésének tüneteiben, melynek egy nagy 8-as lett az eredménye. Hogy jól cselekedett-e mikor nem árulta el, „aki lök“ barátját --az megint két dologtól függ. Ha kérdezte az Igazgató úr és nem árulta el társát: Rosszul cselekedett, mert hazudott! .. Ha nem kérdezték, akkor biztosan tudták — ki a hibás — így felesleges volt a beszéd, — a hallgatás ebben az esetben lelki fegyelem volt és dicséretre méltó! A hazugságból pedig sohasem lehet martírság, úgy-e nem! Szervusz!

Már háromszor mertem írni, hogy egyik nagyfontosságú problémámra tanácsot kérjek az „Ifjú Erdély“ újságunk hasábján. Tetszik tudni Tanár úr nekem van egy öcsém, aki gimnazista, én meg asztalosinas vagyok. Úgy-e ez még nem újság, Tanár Úr kérem, hogy nekem egy gimnazista öcsém van, hiszen másnak is van öccse! De olyan öccse, mint az enyém nincsen senkinek! Nekem problémám van az öcsémmel! Én megsapkáztam az édes öcsémet! Pedig hányszor megígértem magamnak, hogy akármit mond öcsém nem veszem zokon, nem fogom bántani, ha fejetetejére is áll! S tegnap mégis másképpen történt minden ... Feri mondott, mondott, beszélt, beszélt ami nekem nem tetszett és én hallgattam, hallgattam, egyszer csak egy nagy csattanás és Feri többet nem beszélt, még szerencse, hogy elhallgatott s nem lett belőle valami nagyobb baj! Pedig tessék elhinni, hogy én azért szeretem az öcsémet! Ma kibékültem az

öcsémmel s közösen elhatároztuk, hogy megbüntetjük magunkat és kitétetjük magunkat az újságban, hogy mások is tanuljanak abból a feleletből, amit én a következőkben írok a tisztelt Tanár úrnak: Mit csináljak, hogy békességben *éljek* a testvéremmel?!

*

Kedves Testvérem, felhatalmazásod alapján nem zárt levélben írom meg a választ, hanem így a következőkben: A Te szavakkal kezdem „én azért szeretem az öcsémet!“ Gyere hallgassuk meg, mit mond Pál apostol a szeretetről „a szeretet hosszútűrő, kegyes, a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel. Nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rójja fel a gonoszt Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent eltűr. A szeretet soha el nem fogy el. Ugye nem kell mondjam, már Magad is rájöttél, hogy ez Ige fényénél a te szereteted nem Istennek tetsző szeretet. Tartsd meg pontosan, amit Pál apostol a korinthusi első levél 13-dik részében írt s én ígérem Neked kedves testvérem, hogy Feri öcséddel mindig békés csendességben fogsz élni! A jó Isten adjon hozzá erőt Neked! Leveledet mindig szívesen várja:

Lajos bácsi.

Panaszom van. Nem tudom mi az oka annak, de egyik tanárom nagyon haragszik reám, sőt félek leírni ezt a szót: gyűlöl engem! Ha rám szól, már nem is merek válaszolni, ha kérdez valamit tőlem, hallgatok, mert úgyis elégtelent kapok. Mindig azt mondja, hogy én tekeregek este. Pedig szombaton is a sáfársági imaórán voltam. Pedig én soha rossz úton nem járok, — így nagyon fáj nekem, hogy annyit szid engemet a tanár úr.

Kérem szépen segítségemre jönni, kedves tanár úr, — bizonyára ismeri e tanáromat, . . . urat, beszéljen vele, vagy írjon neki egy pár sort érdekemben, mert sok keserúséget okozott nekem ez a méltatlan szidás!

Szu., 1931. II. 16.

„Akik az Istent szeretik, azoknak minden javukra válik!“
 — Kezdem az Isten igéjével a vigasztalásodat. A szigorúság a legfinomabb *szeretett* a regula — Fiam — köteles szolgálat Isten előtt, amellyel mindnyájan el vagyunk kötelezve. Hogy pedig nem felelsz a tanárod kérdésére — az ugyebár nem a Tanár úr hibája, hanem a Tied! Megijedni, félni, egy keresztyén ifjú sohasem szokott, ha a lelke ártatlan!! A duzzogás, megrettenés mindig valami kisebb, nagyobb bűnnek az álarca — édes fiam — az is ellened bizonyít. Sokszor a gyermek sír, ha az édesanyja ráüt a kezére, amelyben egy nagy, éles konyhakés van és tovább «okog a kés után s azt gondolja, hogy neki van igaza! Legyél, fiam, — hiszen elég nagy vagy — komoly, alázatos ifjú és ne kicsi gyermek, aki sajnálja a rosszat. Alázattal és türelemmel viseld a sorsodat, imádkozz szíved békéjéért és kedves tanító mesterednek a szeretetéért. A mai napon írtam tanárodnak egy levelet, amellyel kezeskedtem a te tiszta és jó szándékodért!

Az Úr legyen állandóan *Veled* és védjen meg minden kísértés ellen! Szeretettel szolgál neked.

Lajos bácsi.

Sajnálattal jelentem, hogy nem tudok többé iskolába járni. Édesapám nem tud áldozni érettem. így az ötödik osztálynál meg kellett szakítanom tanulmányaimat. Most tudom kedves tanár úr, mi volt nekem az iskola, a könyv, a konferencia, most hogy nincsen többé ... így könnyes szemmel búcsúozom jó tanáraitól. Köszönöm az Ifjú Erdély szerkesztőségének, hogy mindig olyan jó volt hozzám. Szeretném, ha a tanár úr egy pár vigasztaló szót szólna hozzám, mert sokan vagyunk ebben az évben, akiket a sors kitesékelt az iskolából. Istenem, fogok én még valamikor tovább tanulni, mi lesz velünk kedves tanár úr? Ha ideje engedi, írjon az Ifjú Erdély „Tanár úr kérem“ c. rovatában számomra, aminek nagyon meg fogok örvendeni.

Temesvár, október 29.

*

Köszönjük kedves soraid mindnyájan. Az Ige szavaival sietünk a válasszal: „Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik az Istent

szeretik, minden javokra van. Tehát nincs okod, vagy szavaid szerint okotok a kétségbeesésre. Hiszen az a próba, hogy most nem járhatok iskolába, még nem jelenti azt, hogy esetleg később, talán már jövőre nem fogod Isten segítségével folytatni tanulmányaidat! Nagyon sok tölgy és szép cédrusfa, azért lett olyan erős, olyan királyfa, magas, sugár, biztos növéssel, mert a sok nagy vihar megrázta, megtépte ...

Azután, hogy édesapád most nem tud tégedet iskolába küldeni: itt neked, Feri tenned kell valamit! Ez a jó fiúnak kötelessége. Édesapádnak sokkal jobban fáj az, hogy te nem járhatok a főgimnáziumba. Ha te most békétlenkedsz — imádkozás helyett, ha te most duzzogsz — Istenben bízó, jó reménység helyett — bünt követsz el. Mert édesapádat bántod bizalmatlansággal, ahelyett, hogy nagy bánatában jóságoddal segítségére lennél, mert csak így segít meg a jó Isten! Harmadszor, ha a jó Isten úgy végez felőled, hogy nem járhatok többet az iskolába, azt is hálával kell fogadnod! Hiszen ki tudja, milyen dicsőséggel jegyzett el tégedet. A könyvekért nem kell tandíjat fizetned, kaphatsz a könyvtárakból és a jó emberektől eleget. Művelheted magadat tetszésed szerint. Sok igazi nagy embernek a szavaid idézhetném, mikor azt vallották, hogy legtöbbet saját szorgalmuktól tanultak — az iskolán kívül! Legfőképpen bízzál az Úristenben, hogy imádkozó szivedet megvédje, megáldja és segítse! A jó Isten legyen mindig velünk! Imádkozó szeretettel köszönt

Székelyudvarhely, 1932. nov. 18.

Lajos bácsi.

Kedves Tanár Úr! Tekintettel arra, hogy az Ifjú Erdély „Tanár Úr kérem!” rovatában azt olvastam, miszerint minden tanügyi nehézségben megsegítenek, azért írom ezt a levelet. Eddig két szekundát kaptam a számtanból. Nincsen semmi tehetségem a mértanhoz, meg a számtanhoz. Igaz, hogy a tavalý nem buktam meg belőlük, de az is igaz, hogy egyetlenegy példát sem dolgoztam ki, mert azokat mind a másokból másoltam el. Sokszor rosszak a példák is. Nem jön ki az eredmény.

Kedves Tanár Úr, most szégyelem magamat s szeretném, ha megtudnám oldani a példákat s nem szeretném a szekundát karácsonyfának, mert az apámnak van egy jó vastag meggyfapálcája.

*

Jó szívvel köszöntelek Pista, köszönöm, hogy megadtad az engedélyt ahhoz, hogy érdekes leveledre itt nyilvánosan, az Ifjú Erdély hasábjain válaszoljak. Te okos és jó fiú vagy, Pista, mikor *ezt teszed* és már is megoldottad az első problémát. Ugyanis, amint a leveledből kitűnik: kevesen vannak, akik maguk oldják meg a matematikai példákat és sokan vannak azok, akik hűségesen és pontosan lemásolják a másokéról. így, hogy a felelet nyilvános lesz, előhaladás és haszon származik majd a Neked írott sorokban mások részére is. Szóval lépésed és eljárásod tiszteletre méltó, Pista!

Most rátérek panaszodra: Miért nem tudjátok kidolgozni a számtan példákat? Azért, mert olyan munkával és szorgalommal akarjátok elvégezni a feladatot, mint az egyszeri cipész, aki a cipőtalpalást úgy akarta gyorsan elvégezni, hogv egyszerűen a hibás lábbelire ráragasztott egy féltalpdarabot. Számítása az volt, hogy így többet fog dolgozni s többet fog keresni. A tényleges eredmény pedig az volt, hogy mindenki elpártolt tőle, mert a munkája hitvány volt: megbukott a szerencsétlen flótás. Vájjon miért boldogult ebben a nehéz világban a másik cipésmester. Azért, mert először a talpat jól megáztatta, kikalapálta, kaptára húzta a beteg cipőt, rámát csinált neki, azután kifaragta, leszegezte, lereszelte, szegecselte, leviaszkolta, kifényesítette, béléssel látta el a cipőt, szóval tisztességesen megdolgozta a munkáját a mester.

Mit gondolsz Pista, hogy az a számtanpélda csak hukmukfuk kijön Neked?! Ránézel, egy két forgatás és kész? Nem édes fiam! A példát is éppen olyan tisztességesen és becsületesen ki kell dolgozni, mint egy talpalást. Sőt, jobban, hiszen egy geometriai művelet, vagy egy algebrai munka mégis csak nehezebb dolog, mint egy cipőtalpalás! S ha egy talpalás egy jó óráig tart, Te a nehezebb számtani példát tíz perc alatt akarod megcsinálni? Nem, ez nem lehet. Hiszen lehetnek olyan példák,

amelyeken mi tanárok is sokszor órák hosszat elbajlódunk, amíg a helyes eredmény kijön. Tehát, kedves Pista, addig kell csavarni a példát, forgatni, dolgozni rajta, amíg biztos eredmény ki nem jön. Mert jegyezd meg jól magadnak, hogy rossz példa alig van, csak a kidolgozás lehet hibás — legtöbbször. S még egyet, meglátod, milyen boldogság az, amikor egy példát saját erődből számítottál ki!

Tehát türelem, szorgalom, becsület és akarat kell ahoz, hogy egy példát helyesen számíts ki! S ha az megvan, nem bukatsz meg számtanból: azért kezeskedem! Szeretettel köszönt: (Zsolt. XXV.)

Lajos bácsi.

. . . Tanár úr kérem, nem tudom mi az oka annak, hogy a tanár urak — tisztelet a kivételnek, — mindig haragosan bánnak velünk? Legtöbbször úgy megijedünk, hogy amit tudunk is elfelejtjük s szekundát felelünk ijedtünkben . . .

*

Kedves fiam! Évekkel ezelőtt még szerepelt egy hasonló kérdés a rovatunkban. Hogy Te megijedsz, az nem tanárod hibája. Istenem, ha te egy fegyelmező szótól is megriadsz, mit fogsz csinálni majd az életben, ahol irgalmatlan harcot vívnak egymással az emberek — a semmiért. Írd a szívedbe, jó testvérem, hogy a tisztalelkű ifjú nem fél senki emberfiától soha, csak a jó Isten előtt hajtja le a fejét. Aki fél valamitől vagy valakitől, — annak van oka erre bizonyára. Főképen pedig azt ne felejtsd el, hogy a Földön csak az történik, amit a gondviselő Teremtőnk már eleve elhatározott rólunk: így hiábavaló a félelem s nevetéses a fenyegetés is! Mint egy ragyogó tekintetű ifjúhoz illik mosolyogj s annak aranyugara a te jó tanáraidnak a lelkét is megfogja aranyozni küzködésükben a szelídség és megbocsátás fényében. Ezért ne szűnj meg imádkozni! A jó Isten legyen Velünk. „Én mindenkor veied vagyok, te fogod az én jobb kezemet“, — így bátorít téged egy zsoltár. Keresd meg — hátha egyébre is tanít!

J. Kérem szépen, az osztályomban több lopás történt; tovább nem nézhettem. Zsebkutatást tartottam mindenkinél s a pénzt nem találtam meg . . . S most furdal a lelkiismeretem . . .

*

Kedves kollégám, drága testvérem; nincsen semmi baj! Hála Istennek, hogy a Lelkiismereted már feleletet adott kérdésedre! Még ha tényleg fenforog a lopás esete, amit ártatlan, jól nevelt gyermekek között kizártnak tartok, akkor is azért nem szabad negyvenkilenc ártatlan gyermeket megbántani, önérzetét megsebezni! A zsebkutatás rossz volt, — jól mondta a Lelkiismereted!

2. . . . Mit tudjak jó szüleimnek karácsonyra adni, mikor semmim az égvilágon — nincsen.

*

Nagyot mondtál kicsi fiam! Hát az a két, Isfentkereső, szép szemed, dolgozó kezed, egészséges, imádkozó ajkad, fiatal, gazdag életed, az semmi!

Lehet-e egészséget, egy levágott lábat venni egy zsák arannyal; — úgy-e nem! Gazdag vagy, mert a jó Isten egészséget adott Neked. Szüleidnek legnagyobb öröme lesz karácsonyra — a te tiszta, ártatlan, szép életed, szorgalmad, imádságod, házkörűli, szíves segítséged. S ha 2—3 pengő van, add karácsony szombatján az első koldusnak! Szüleidnek az lesz Isten előtt — legkedvesebb karácsonyi ajándéka, ami tőled származik! Egy jó gyermeknek tiszta szíve! Boldog karácsonyi ünnepeket kedves Mindnyájatoknak!

Igazságtalan jegyet kaptam a franciából, a tornából, meg a számtanból. Most nem tudom többet szeretni a tanáromat.

*

Kedves jó testvérem! Hosszú leveledből a fenti sorokat vettem csak ki — tanúságnak s ezen is visszafelé megyek, mint a zsidó abc-én. „Nem tudom többet szeretni a tanáromat!“ Ez a mondat valóban — elégtelen.

Nézz az égre, a Megváltó keresztyére!

Emlékez? Jézus szenvedésére, akit leköptek, arculütöttek és felfeszítettek, mert igaz volt. Pedig az Isten fia volt! S mégis a mi édes Megváltónk imádkozott a gonoszokért, akik nem tudják, mit cselekszenek! Mi a te szekundád ez alatt az isteni mérték alatt, mi a te igazságod, mi a te szenvedésed a Golgota keresztyének gyásza mellett!?

Így — te sohasem fogod kijavítani az elégtelent! Pedig ti nem is az iskolának, nem is a jegyért tanultok, hanem azért, hogy *jellemes, erényes, művelt magyar fiúk legyetek!*

Megnyugtatlak, hogy nagyon sok fiút, aki az iskolától í-est szerzett, az élet megbuktatta, de ismerek olyan szerény, jó lelkeket is, akiket az iskola megbuktatott — s az élet mégis kitűnőre minősítette. Ha a jó Isten egy hajszáladra *is vigyáz*, akkor ne légy többet keserű és durcás, mert életünk és jövőnk egyedül a jó Isten kezében van. Tanulj többet és mosolyogj a szekunda-felett! Ez a nehéz! Aki mosolyogni tud, annak ajtóján kopogtat a Boldogság.

Erdély Aranykora.

Bethlen Gábor. — Mikor ezt a két szót kimondjuk,, lelkünk előtt egy bőbitás, nagy fejedelem kérdező tekintetével egyszerre és együtt megjejen egy kis ország szorgalmas, egyetértő népével, gazdag és fényes fejedelmi udvarával, ahol Nyugateurópa követei hajolnak térdet, megjelen a tekintélyes, tudós skolákkal, megelégedett, jómódú polgárokkal, imádkozó templomokkal, megjelenik egy nemeslelkű és felejthetetlen *emlékű* fejedeiemasszonnyal, Károlyi Zsuzsannával, Isten gazdag áldásával: Erdély aranykora ez!

Egy néma figyelő arc, amely egy dicső boldog múlttól beszél. Egy áldott, nagy korszak, kultúrhistoria renaissance, a nagy emberek és nagy eszmék győzelmes ideje, teli kincstár, melyet nagyvenkét győzelem adója gyarapít, Erdély tudományos életé-

nek első rózsakertje, Pázmány Péter és Alvinczi Péter elszánt, de vértelen eszmepárbaja, Erdély aranykora — mind-mind egyetlenegy képbe foglalva t Bethlen Gábor,

Egy egyszerű, .szegény, kiüldözött, árva, nemes fiú ül Erdély viharvert trónján — dicsőségesen: mert arra nem csúszva és porosan jutott fel, hanem szabadságszerető lelkének ereje állította őt oda, a szabadság, igazság és szeretet örök harmóniájának hónából.

Bethlen Gábor ... A kövekből templomokat és iskolákat épít, a földeket munkával veti be és aranykalászos boldogságot arat le róla, forrást fakaszt szerető feleségének szíve mellett a gyulafehérvári, fejedelmi kúrián, könyveket írat, tudományt hirdet, egyetlen ütközetet sem veszít el, kezében áldás lett minden munka, mert imádkozni tudott, szemében megbocsátássá változott minden gyűlölet, mert Krisztus hűséges tanítványa volt. Ilyen volt Bethlen Gábor! Terve, szándéka mindig és mindenben sikerült, mert az Isten akarata volt. Egy kép, amely ennyi mindent tud nekünk elmondani.

A tűz próbálja meg az aranyat és a veszély teszi próbára az igazi nagy férfit — mondja egy régi közmondás, amelynek Bethlen Gábor élete is igazat adott. Soha még Erdély trónja úgy nem recsegett, mint Bethlen Gábor uralkodása előtt. Cibálta, húzta ezt a magános, királyi széket a török, a német, a felekezeti villongás, a nemzetiségi gyűlölködés, a párvíszály, míg felette a harmincéves vallásháború elővihara tombolt. Az akkori fejedelem a bátorságát borból merítette és erejét vad tívornyákban villogtatta meg. A nép kenyérkereső, favágó fejszájából fejedelmet üldöző és büntető halálbárdot formál, mely alatt Báthori Endre, a bíboros fejedelem feje hull alá egy gyilkos testvérharc után. Az átkozott polgárháború dolgos falvakat kárhozzat koldusbotra, virágzó városokat változtat romhalmazzá, elprédált, elégetett, elpusztított pénzt, állatot, értéket, erkölcsöt, embert, mindent. A nép maga húzta az igát, a „Básta szekerét“. Báthory Endre, Mihály vitéz, Báthory Zsigmond, Báthory Gábor vérzivataros, duhaj, istentelen korszaka volt ez. És mi történt? Az üszkös templom tornyában megkondul a harang, Bethlen Gábor az új fejedelem imádkozni tanítja a népét, hogy dolgozni tanul-

jon. A fejedelmi trón megerősödik, mert Bethlen Gábor maga mellé tette a bibliát. Elhamvadtak az égő faluvégek és Bethlen országmentő útjában mindenhol a szívekben a hitnek olthatatlan lángja gyúlt meg ...

Bethlen Gábor fejedelem, mint ember.

Menjünk közelebb a képhez és nézzük meg Bethlen Gábor fejedelmet, mint embert. Minél jobban belenézünk az életébe, annál tisztábban megértjük, hogy Bethlen Gábor világtörténelmi fejedelemsége a magyar becsület és a jellemes ember egyszerű, de biztos talapzatán szilárdul meg dicső és büszke magyar történelemmé. Nem hozott magával, mikor Marosilyén 1580-ban napvilágra jött, semmi császári rokonságot, fényes előnevet, kész főhivatalt és rangot. Hiszen édesapja iktári Bethlen Farkas egyszerű, nemes főkapitány volt, édesanyja Szárhegyi Lázár Druzsína csak anyai szívéből tudott adni neki vagyont: az igazságnak és szabadságnak hűséges és nagy szerelmét. Ez az örökség azonban értékesebb volt minden földi vagyonnál, mert egy nemzet élt belőle dicsőséggel és egy ország mintázta ki ebből a kiapadhatatlan erőforrásból díszes névjegyét: Erdély Aranykora!

Ha Bethlen Gábor fejedelmi hatalmának a titkát keressük, akkor elmondhatjuk róla azt, hogy Bethlen Gábor fejedelem olyan ember volt, aki annál jobban bízott az Eszme, Igazság és Szeretet emberfeletti erejében, az Isten örökéletű rendelésében, minél nagyobb volt a veszedelem körülötte, Bethlen Gábor a sűrű, sötét fellegekben nemcsak a fénylő napot eltakaró bánatot látta, hanem ujjongva várta és nézte azt a drága égi esőt, amely után kizöldül a határ és gyümölcsbe érik a virág. Bethlen Gábor a dermesztő jégvilágnak páncélja alatt a megvédett, megoltalmazott, termő barázdát kereste, amiben ezer és ezer élet alszik csendesen, amiből pompás tavasz lép majd elő. Bethlen Gábor bízó lélek volt.

1613. október 22-én gyűlnek össze az erdélyi rendek Kolozsvárt, a főtéri, nagy templomban, hogy Erdély sorsát megvizsgálják.

Báthory Gábor Bethlen Gábornak a hűségét és igazmondását hálátlansággal fizette meg. Bethlen Gábornak menekülnie

kellett az országból, mert Báthory Gábor fejedelem őt fej- és jószágvesztésre ítélte az ármány tanácsára. Bethlentől elvehettek: mindenét, de egyet nem — a hitét. A török pártját fogta, Szkender basa vezérlete alatt 40.000 főből álló, török sereget küldött Kolozsvár mellé Tordára, hogy Báthory Gábort űzze eí a trónról és helyébe Bethlen Gábort ültesse. A gyűlésen azonban a független elhatározás kezdett mind jobban és jobban megerősödni: El még Báthory Gábor fejedelem, trónjáról nem mondott le. Nem tehetünk másikat helyébe. Mikor a legkilátástalanabb volt a helyzet, felszólalt a gyűlésen Bethlen Gábor hívó íeike: Tegyenek a rendek, ahogy akarnak! Jogukban áll. Bethlen csak arra kéri a rendeket, hogy azokért a szenvedésekért, melyeket ő mint hazátlan kiüldözött bujdosó szenvedett Erdélyért, engedjék-meg, hogy ő továbbra is felajánlja életét, véréát — Erdélyért. Törölje el a nagygyűlés Báthory Gábor igazságtalan fej- és jószágvesztő ítéletét. Pedig mást is mondhatott volna, hiszen negyvenezer éles fegyver várta Bethlen parancsszavát, hogy a szultán akaratát teljesítse. Bethlen azonban nem lett volna Bethlen Gábor, ha ezt tette volna. A bízó lélek mindig nagylelkű, megértő és szerénységével büszkélkedik. Ilyen volt Bethlen Gábor is. A rendeket nem rettentette meg a fenyegető, török ármádia, a rendeket Bethlen Gábor egyszerű, csendes, magyar beszéde győzte le. Bethlen Gábor kérését egyhangúlag teljesítették s jutalmul Erdély fejedelmévé választották meg. Szerény, hosszantűrő, alázatos ember volt Bethlen Gábor s így lehetett Erdély dicsőséges-fejedelmévé. Innentől kezdve azután Bethlen Gábor fejedelem lesz Erdély élő lelkiismerete. Először rendbeszedí magát, kipiheni szenvedéseit, fáradhatatlan lesz a munkában, erőt gyűjt s azután, magasra emeli a szabadság zászlóját Erdély földjén.

Bethlen Gábor részt vesz a harmincéves, európai vallás-háborúban, ahol két tábor küzdött egymással» a Liga és az Unió. Kegyetlen és *ádáz* küzdelem volt ez. A ligának a pápa, a spanyol király és a katolikus fejedelmek voltak tagjai, az Uniót alkotta a protestáns, német választó fejedelem, a cseh nemzet és Erdély. Bethlen Gábor az országhoz intézett egyik kiáltványában. így indokolja hadbaszállását és hadjáratának célját: „Királyi méltóságáról, országfoglalásról szó sincsen közöttünk ... A magyar

nemzet java, az elnyomott vallásszabadság forog egyedül fenn s az is nem úgy, hogy valamelyik vallás kiirtassék vagy csak meg is sértessék, hanem hogy valamennyinek egyenlő szabadsága helyre állíttassék!“ Így beszélt egy protestáns ember Erdély fejedelmi trónján Kassa, Érsekújvár, Pozsony, Bécsújhely jelöli az erdélyi sereg diadalmas útját a harmincéves háborúban, míg Bethlen Gábor az 1622-ben megkötött nikolsburgi békében biztosítani tudta a vallás szabad gyakorlatát és Magyarország alkotmányát.

Világpolitikát csinált, mert otthon rendet tudott tartani, teli kincstára volt, mert takarékos, jó gazda volt a saját portáján. Bonyolult államügyekben mindig nyugodtan tudott ítélkezni, nagy horizontokat egyszerre áttekinteni, mert tekintete tiszta volt és az égbolt minden csillaga teljes fényében tükröződött vissza *bízó* lelkének zavartalan tükörén. Honnan vette ezt az önmérsékletet, türelmet, fejedelmi nyugalmat, biztos számítást és dicsőséges sikert? Nem vette sehonnan, hanem felesége adta neki azt hitvesi hűséggel, asszonyi szívvel, — szívesen. Károlyi Zsuzsanna, a fejedelemasszony, a legegyszerűbb, a legszorgalmasabb, a leggondosabb hitestárs, a jó cselekedetek, a hitbeli buzgóság, a türelem, a szelídség és a szeretet igazi, nagy asszonya volt Férjéhez írt levelét így fejezte be: „Kegyelmednek szolgáló leánya“; a messzi táborba saját kezével sült kenyerét küldi a küzdő férjének. Ilyen levélre Bethlen nem is válaszolhatott másképp, mint: „Adassék e levél az én szerelmes szívemnek!“ Megbecsülte a fejedelem a fejedelemasszony új kenyerének minden morzsáját, mert azt az ő „édes asszonykája“ sütötte. A megbecsülés, a dicsőség, a jólét virágos útján vezette Bethlen Erdélyt, mert mindig feleségének hűséges, dobogó szívére hallgatott, amely a hit ütemére vert. Ilyen volt a fejedelem, mint Bethlen Gábor.

Bethlen Gábor — a hit fejedelme.

Forgassuk a történelem lapjait újra vissza és nézzük meg az embert, Bethlen Gábort, mint a hit fejedelmét. Huszonhatszor olvasta át a Bibliát, mondják Bethlen Gáborról. Ez magában véve lehet szorgalom, vallásos buzgóság vagy lojális jellemzés. Hisszük is, nem is, ha nem jönne el Erdély történelme tanúságot

tenni amellett, hogy Bethlen Gábor nem huszonhatszor, hanem százszor és százszor tett tanúbizonyságot affelől, hogy evangéliumi életet el. Jönnek az ősi református kollégiumok! Gyulafehérvár (Nagyenyed), Kolozsvár, Sziget, Debrecen, az első nyomtatott könyvek, a nemes tanári kar, a sok sok alumnus tanítvány hirdetik, hogy Bethlen Gábor is a Krisztus tanítványa volt. Táborában egyszerre huszonnyolc helyen ütik meg a dobot a könyörgésre és az Ige hallgatására, hogy békülni tanuljon meg a harcok lélek. Paloták, könyvtárak, művészi alkotások, templomi drágaságok hirdetik, hogy Bethlen Gábor imádkozni tudott. Bethlen Gábor volt a legnagyobb református fejedelem, mert barátait és főhivatalnokait nem a szerint választotta meg, hogy az illető katoíikus-e vagy református, hanem egyedül csak a szerint, hogy szolgálják-e az isteni törvényeket vagy nem? *Pázmány Pétert szeretettel köszönti és magát igaz atyjaifának nevezi, a szombatos vallása Pécsi Simont kancellárjává nevezi ki, Kovácsóczy István katolikus vezérembert első igazmondó tanácsosának tartja.* Az emberekben nem az ellenséget kereste, hanem az ellenségben találta meg a testvérét. Ezért volt ő Krisztus lovagja és Kálvin János tanítványa. Az elfogult történelmi írás állíthatja emberi mérce alá Bethlen Gábort és megbotránkozhatják rajta, hogy keresztyén létére a töröknek volt szövetségese, hogy hintapolitikát folytatott, a gonosz lelkekben, a sátáni indulatokban, a boszorkányokban hitt, mindezek azonban üres, csacsogó fecsegesse változnak, ha Bethlen Gábor kezd válaszolni reá a tetteivel, alkotásaival, égi aprobációjával, beszél Erdély Aranykorával. A szombatosok több jogot élveztek Bethlen idejében a XVII-ik században, mint manapság a XX. század felvilágosodott korszakában. A román papságot[^]ffelmentí a tízed adó fizetése alól. „Idejárul a felséged jótéteményéhez az is, mondja az egykori írás, — hogy a szent Bibliát az oláh nemzetiségnek üdvösségére és lélekben való épülésükre az ő maguk saját érthető nyelvekre transzferáltatta.“ Mondhatja az emberi okoskodás, hogy azért terjesztette a románok közt a kálvinizmust, hogy elmagyarosítsa az erdélyi románokat. Esztelen beszéd. Bethlen Gábor a románok kezébe a Bibliát az ők édes anyanyelvükön adja, nem pedig magyar nyelven. Nem 9. kálvinizmust terjesztette Bethlen Gábor,

hanem az Isten Igéjét, hogy annak a fényénél találják meg a kálvinizmusnak Krisztusnak ajánlott szolgálatát. És ha már nem tudnak beszélni a néma kövek, a falak, a könyvekben elfejtett kincsek Bethlen Gáborról, a hit fejedelméről, akkor tanúbizonyoságot teszünk mi élők, akik tudományt szereztünk iskoláiban, kenyeret nyertünk jótéteményeiből, szeretni tudjuk ellenségeinket is kaptunk egy szent testamentumot tőle: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk, senki sincsen, bizonyára senki!”

I. és II. Rákóczy György.

Bocskay István, Bethlen Gábor, — I. és II. Rákóczy György meg Apaffy Mihály erdélyi fejedelmeknek örökéletű arcképei valóban Erdély történelmének élő oltárai, melyeken az emberi szabadság és a magyar dicsőség lángja lobogott. Erdélyország aranykora volt ez az *idő*, mikor az átkos pártviszály Magyarországot csatatérre változtatta.

Nyugaton márványkőből farag csipkét a megvédelmezett szorgalom a híres dómok tetején, könyveket nyomtatott és vámosokat épít a művelt Nyugat; addig Magyarország határát égő várak mutatták; — mert ez a maroknyi nép önfeláldozóan megvédte Európa műveltségét kihulló vére által — a hódító, barbár testvére, a török ellen; mert a műveltséget többre becsülte, mint a testvérek vad igazságtalanságát.

Erdély aranykora! Tele kamrákkal, — megeiégett emberekkel — független szabadságban; addig Magyarország középső része a török hódoltság jármát, — nyugati része pedig a német uralom rabságát szenvedte, ahol csak azért dolgoztak az emberek, hogy az adót tudják fizetni; fizettek adót a termény, az állat, a kapu, a füst, a méz, a fű után. Erdélyben ezalatt egymás után épülnek a kultúra *igazi várai* a templomok, iskolák, ahol mindenki lelkiismerete szerint tanulhatta imádni hitében az

Istent, addig a hódoltsági területen félhold került a templomok tornyára s „Allah irtsa ki a kutyákat!” — köszönéssel üdvözölték a törökök a keresztyéneket.

Erdély földje a szabadság és a munka országa volt, míg odaát a haladás lépéseit — bilincscsörgés jelezte . . . Mi védte meg Erdélyt Bocskay, Bethlen és Rákóczyak — Pro libertate — vérpiros zászlója alatt annyi veszedelemtől !

Az Isteni-Gondviselés!

Erdély nagy fejedelmeinek — minden sikere, dicsősége, mely elhallatszott Angliáig s Franciáig — nem volt más, mint hazafias szolgálat, alázatos keresztyéni munka az örök Isten dicsőségére! Ez tartotta meg Erdélyt, mert ez az Isten akarata volt — és ez fogja megvédelmezni Erdélyt minden veszedelem ellen — mert a történelem ezt bizonyította be nekünk. Bocskay hajdú zsoltárt énekelnek, Bethlen Gábor huszonhatszor imádkozta végig a bibliát — I. Rákóczy Györgynek jelmondata volt:

„Mindent Isten dicsőségére!”

I. Rákóczy György, kinek családja már az Árpádok alatt mint felvidéki felsővadászí főnemes, vitézsége és becsületességet árán kitüntette magát, mint egyszerű várkapitány sohasem számított — az erdélyi, fejedelmi trónra Bethlen Gábor táborában. Nem is az emberi hiúság emelte őt Erdélynek viharba kített fejedelmi trónjára a harmincéves, európai háború öldöklő századában, amikor az ádáz emberi gyűlölet a sírban fekvő halottaknak sem hagyott békét.

Ezen fejedelmi széken a kishitűek olyan cifrán ültek, de ha egyet roppant a szék, mindjárt leszálltak róla — mint Rhédey Ferenc, aki a nemesi kuria-földön nyugvó zsámolyán biztosabban, érezte magát, mint a trón magas emelvényén. Volt olyan erdélyi fejedelem is Erdély trónján, mint Barcsay Ákos, — aki ötször mondott le a trónról és ötször mászott fel arra félénken hiúságból. — De nem úgy I. Rákóczy György, ki uralmát, dicsőségét annak köszönhette, hogy hűségesen és becsületesen szolgált Bethlen Gábort, — mint egyszerű ezredkapitány. — A kevésre hű volt — és sokra bírta az isteni gondviselés. De még az 6 hűségénél is nagyobb volt az ő hitvestársának — Lórántffy Zsuzsannának — kiapadhatatlan, hitbéli, hitvesi hűsége. I. Rá-

kóczy György hűségéért egy országot kapott, amelynek éltető lelke — a hitvestársának hűsége volt. Hűségért, hűséget kapott — az Istentől. A török porta is megijedt — mikor meghalt a Bibliás császár, Bethlen Gábor.

Ki lesz méltó utód, hiszen Erdély biztos váraival oldalba fogta a magyarországi, török hódoltságot?

A török portán épen most a 30 éves háború idején — gyenge szultánok uralkodtak: Az egyik szultánt elűzték, a másikat titkon megfojtották, a harmadikat az örültek házába vitték, a negyedikben végre megnyugodtak, mert még csak cukrotevő gyermek volt. A nagyvezér Bethlen Gábor halála után a fejedelmválasztó gyűlésre Arnot bey követét küldötte két megerősítő diplomával és két fejedelmi jelvénnel. Az egyiket Bethlen István címére, a másikat üresen annak, kit a legméltóbbnak ítélt Brandenburgi Katalin, — Bethlen Gábor ott hagyott özvegye. Brandenburgi Katalin gondolkozás nélkül határozott — s követeivel, Kemény Jánossal — I. Rákóczy György számára kérte a fejedelmi jelvényeket, mert férjének a legmegbízhatóbb embere volt I. Rákóczy György. A török követ elégette Bethlen István nevére szóló szultáni adományt, és I. Rákóczy György nyerte el Erdély trónját. Uralkodása idején, amit fáradságos munkája közben nem tudott elvégezni egyedül, azt elvégezte hűséges segítő-társa, — a hitvese: Lorántffy Zsuzsanna, kinek nemes, imádkozó, szerény, alázatos példájában megkereshetik a mi lányaink is a saját boldogságukat. Lorántffy Zsuzsanna így címezte levelét 1635-ben férjének:

„Az én szerelmes uramnak, az Erdélyi fejedelemnek adasék a levél:“

A levelét pedig így kezdte:

„Szolgállok kegyelmednek, mint szerelmes uramnak ... „Az Úristen áldja kegyelmedet szerencsés hosszú élettel és jó egészséggel“.

És így fejezi be:

„Áldja Isten — édes Uram, láthassuk mindnyájan egymást jó egészségben!“ ...

Elfelejtettünk már úgy írni, ne csodálkozzunk, hogy sokszor az elveszett boldogságot hiába keressük a mai levelesládában. L Rákóczy György — mint elődje részt vesz a 30-éves

háborúban Franciaország és Svédország oldalán III. Ferdinánd ellen. 1643. március 11-én mai Kassa város polgárságának az üdvrivalgása közben, dicsőséges harcok titán bevonul a Felvidék fővárosába. A vitézsége, — fegyelmezett hadserege mindenütt diadalt arat; — csak egy várat veszít el, Murányi várát, — melyet Széchy Mária Gyöngyösy Murányi Vénusszának szerelmes szíve ad ajándékba a délceg, császárpárti Wesselényi Ferenc lovas kapitánynak, — későbbi országnádornak. Széchy Máriának az élete nem ott végződik, ahol költőink rózsalánccal összekötik Wesselényi Ferencsel; mert jóformán csak most kezdődik Széchy Mária tragédiája. Férje, a nádor — belekerül a Zrínyi Péter és Frangepán-féle összeesküvésbe, mely I. Lipót zsarnok rendszere ellen akart fegyvert fogni... A hatalmas császári udvar kegyetlen türelmetlenséggel nyomoz az összeesküvés után — s egy bérelt kémet — papi ruhában öltöztetve — csempész be a halálos ágyán fekvő Wesselényihez, hogy az bűneinek bocsánatja képpen fedje fel az összeesküvést és nevezze meg az összeesküvőket ... Már-már sikerül a gyászos terv, Wesselényi szabadulni akart nagy terhes titkától, mikor megszólalt a feleséget

„A bűneidet gyónd meg, — vallásod szerint, — a hazaszeretet pedig nem bűn! Az Isten előtt erény! S amit tettél — azért nem kell abszolutió!

Így mentette meg Széchy Mária hite a férjét egy időre.

I. Rákóczy György diadalmas hadjárata az 1645-iki linzi békével végződött, mely megújította Bocskay Istvánnak a bécsi és Bethlen Gábor níkolsburgi békéjének feltételeit, mely Magyarországon a szabad vallásgyakorlatot s Erdélynek függetlenségét erősítette meg. Közben 1618—1648. között lefolyt harmincéves vallásháború is bevégeződött a Westfáliai-békekötéssel, mely elismerte nemzetközi viszonylatban a linzi békében biztosított vallásszabadsági jogokat.

I. Rákóczy Györgyről mondják, hogy takarékos politikájával olyan nagy vagyonra tett szert, hogyha Fogarasról — Kassára utazott — minden este a saját birtokán pihent meg és minden reggel református templomban imádkozott népért.

Hogy Európa leggazdagabb uralkodója volt — azt a sok kincstári lajstromon kívül bizonyította az a tény, hogy az egész

hadjárata, amely két esztendeig tartott, a saját vagyonából fedezte. Földi sikereit is mind az Úr szolgálatjára ajánlotta. Ahol csak megfordult, ott templom és iskola hirdette emlékét. Ő alapította a szászvárosi ref. kollégiumot, az ő korából való a debreceni híres, nagyharang, a gyulafehérvári tanácspalota, ő rendezte először Erdélyben a református kultuszt Keserű Dajka János és Geleji Katona István nemes munkája árán. 1636.-ban Gyulafehérváron kinyomtatja a Graduált: az ékes ritmusú himnuszokat és szentlélek által szerzetetett szent zsoltárokat. A fejedelem költségén jelenik meg Geleji Katona István két értékes munkája is a Titkok titka és Válság titka címen. 1641. Gyulafehérváron kinyomtatta román nyelven a szentírást, — majd egy évre rá 1642-ben a román nyelvű kátét. Nincsen száma azoknak az iskoláknak, templomoknak, értékes kegyeszereknek, amit I. Rákóczy György és neje Lorántffy Zsuzsanna adományozott az egyes református parochiáknak. Pedig maga ezt írja:

„Mí megvalljuk, kevesebbet cselekedénk annál, az mit cselekednünk kell, de az keveset is jó szívből s kész akarattal cselekedszük!“ 1648. október 11-én búcsúzott el a földi világtól I. Rákóczy György.

Végrendelete szerint — a legegyszerűbben — pompa, arany és ezüst nélkül ment végbe a temetése Gyulafehérvárt. Tudta jól, hogy a jó Isten előtt nem lehet külső csillogással érdemet szerezni, csak — amint maga mondotta: *„A Megváltó drága vérevelt megtisztelt hit által!“*

Erdély trónjára még életében megválasztott fia — II. Rákóczy György következett, kinek az öreg Rákóczy egy gazdag országot hagyott hátra — egyetlen egy testamentummal:

„Kész és bátor légy hazádnak s nemzetednek szolgálatában s az Isten tisztességének oltalmazásában!“

A hű fia a végrendeletet pontosan megtartotta, de az országát elveszítette. Hiába szolgált neki — két román vajda: Máté havasalföldi és Lupuj moldovai vajda; — hiába imádkozott érte felesége Báthory Zsófia; hiába voltak neki hűséges tanácsadói Bisterfeldius, Kemény és Csulay püspök személyében — *a legkisebb vétek is büntetéssel járt.*

A lengyel—svéd háborúban mindkét fél sűrű követjárással akarta rávenni II. Rákóczy Györgyöt, hogy seregével őt pártolja. A lengyelek a lengyel koronát ígérték cserébe, ha fia róm. kat. lesz, a svédek az evangélium védelmére kérik fel II. Rákóczy Györgyöt — s nem ígérnek semmit. II. Rákóczy György a svédek ajánlatát fogadta el — s ez volt minden bűne. Az önző erdélyi rendek kívánságáraiak ellenére, a török szultán határozott kérelmének ellenszegülve indul el II. Rákóczy György X. Károly, svéd királynak megsegítésére. Közben Dánia megtámadja Svédországot — X. Károly elhagyja a lengyel hadszíntért, hazasiet és II. Rákóczy György egyedül marad Lengyelországban, ahol a lengyelek korona helyett karddal és ágyúval várják. A török szultán pedig 200.000 főnyi tatár sereget küld, II. Rákóczy György engedetlenségének a megbüntetésére. II. Rákóczy György alig tud elmenekülni kis csapatával, — míg seregét Kemény János vezérlete alatt tatár rabságban tartják.

„A korán — üzente a szultán Rákóczynak — csak két engedetlenséget tud megbocsátani, ha harmadszor is vét valaki, annak nincsen többé kegyelem!. Ha annyi aranyat tenne II. Rákóczy György a földre, mely egy 2 m. lándzsát elfedne, akkor is bűnhődnie kell!

S valóban — Kolozsvár mellett, a fenesi csatában II. Rákóczy György 1660-ban a török túlerővel szemben csatát vesztett, habár egymaga 17 törököt vágott le, — de négy súlyos fejsebbel vitték Váradra, ahová felesége — éppen Lorántffy Zsuzsannának a temetéséről érkezett.

II. Rákóczy György imádkozva fogadta — a vigasztaló szent igét és csendesén várta „bűnnek zsoldját: a halált“.

Hű feleségének csak azt mondta:

„Az Isten dicsőségére vigyázz, semmi világi dicsőség, semmi félelem attól el ne szakasszon!“... és Ő végleg elszakadt a világtól...

Bornemissza Anna.

A nemes szívvel meggondolt, művészi kézzel létrehozott képnek valami különös, rejtelmes, tiszteletparancsoló tulajdonsága van: beszélni tud! Elmondja; ki vagyok, honnan jöttem, milyen voltam, mit szenvedtem, minek örült a lelkem, az öröme voltam-e jegyese, az erénynek kértem meg először a kezét, vagy az örökös bűnnek, pokolnak lettem a menyé vagy a veje? A tiszta, képek beszélni tudnak. Korok jelennek meg a maguk egész alkatukban. Mindig a múltnak mulasztásai, dőzsölései, *bűnei* ássák meg a jelennek a sírját s a jelennek erényei festik meg a boldog jövődönék képeit a vásznon s tettekkel írják az igaz történelmet. Nekem ebben a megszábot keretben az események színes paletájából egy letúnt kornak adatain egy alakot kell megrajzolnom éles vonalakkal. Petrelini Bornemissza Anna nemes nagyasszony, I. Apaffy Mihály, Erdély fejedelmének jószágos, erényes feleségének hű képét.

Egyszerű, igaz adatokból fogja megalkotni a jelennek a jó lelke azt az érzékeny, finom szellemképet, amely előtt most néma hallgatással adózunk tiszteletet Erdély nagyasszonyának, a kálvinista fejedelemnőnek, egy magyar édesanyának, aki mellett egyszerre hét gyermek jelen meg a képen t őt fiú és két leány. Tiszteletet áldozunk egy hűségese hitves emlékének, aki férjének -megmentője, éltetője és oltalma volt. A képnek a háttere Erdélynek a XVII. századbeli történelme, Erdély leáldozó aranynapjával. A kép két külső oldaláról egymás felé közeledik utolsó, végső leszámolásra, kiszámíthatatlan irammal a kereszt és a félhold, hogy a kép közepén, Bornemissza Anna tekintete és bíraskodása előtt vívja meg utolsó, élet-halál küzdelmét Erdély földjén. Háta megett feltűnik férjének, I. Apaffy Mihály fejedelemnek alakja, amint a leáldozó napot vizsgálja, saját maga javította, nagy hollandus látcsövén. S ő, a fejedelem, nem a kereszt párbajára kíváncsi s nem is félti a nejét az iszonyú rohanatnak sodró forgatagától, őt inkább a leáldozó nap véres sugarainak asztrológiai rajza, s az idej, küküllőmentí bor zamata érdekli.

Bornemissza Anna, fejedelemasszony délceg, *igazán* királynői természetének felvázolásához: vegyük elő a karminvörös színt, a hófehért, az acélszürkét és az égszínkéket, mint alaptónusokat, A karminvörös szín jelenti a kiapadhatatlan, legyőzhetetlen hitvesi hűséget, a hófehér pedig a mindenben győzedelmeskedő, tiszta bölcsességet, az acélszürke jelentse az acéiszilárd jellemet és a következetes bátorságot, az égszínké pedig az édesanya égből szállott szerelmét a gyermekei iránt.

Vegyük ezeket egyenként! A hitvesi szeretet vérvörös színe! Ebesfalván, a mai Erzsébetvároson majdnem a város szélén állott utolsó, de legszebb udvarház gyanánt Apaffy Mihály főnemesi udvara, A ház urát hiában keressük a katonás renddel tiszta, nemesi kúrián, — nincsen otthon. Mégis a kasznár pontosan számol, a gazdatiszt legelső a munkánál és legutolsó az estebédnél, ahol a béresek és szolgák Isten nevével kezdik megszegni a mindennapi kenyeret. Tisztaság, rend, fegyelem, pontos munka az úr az egész lakban, *mikor* az úr nincs is itthon, messze a Fekete-tenger partján raboskodik nehéz, tatár rabságban, Murza bég udvarában. II. Rákóczy György szerencsétlen lengyelországi hadjáratában esett fogságba Apaffy 10 ezer társával együtt s majdnem kifizethetetlen váltságdíjat, 30 ezer tallért követel a bég a feleségétől, Bornemissza Annától. S a nagyasszony, férjének keserű fogsága alatt lótfut, fárad napestig, csakhogy pénzt szerezzen — többet és hamarább férje kiszabadítására. A legyeskedő királybíró, Bánfi Jánost kiutasítja a nemes nagyasszony abból a szobából, ahol ő férjét utoljára megcsókolta. S mikor az egy sarcoló hadnagyot küld egy lándzsás lovas-szakasszal az árva udvarházra bosszúból — egymaga kergette ki a gyülevész hordát nemes tekintetével a nagyasszony nemcsak az udvarából, hanem a segítségére siető városból is.

Végre haza került a férj is s az isteni gondviselés Erdélynek megviselt trónjára ültette őt Itt újra a másik nemes vonását, a hőtiszta bölcsességet, fejedelmi fenséget látjuk előtűnni Bornemissza Annának, a székelyek nagyasszonyának arcképén-Kolozsvárt vagyunk, Apaffy fejedelem híveivel táborában. Ostromra készül az új fejedelem: Erdély fővárosát, a Kemény János párti Kolozsvárt akarja elfoglalni Kucsuk basa segítségével,

Talán újra beteljesült volna az ősi átok, ha nem jelenne meg a táborban drága újszülöttjével Bornemissza Anna. Ekkor férje hüvelybe rejti a testvért gyilkolnikész kardját, mert Anna asszony ölébe tette édes, első gyermekét. Tekintete mint valami delejes áram magához vont a férje igazi híveit s kín felejtette a rideg, ravasz, alattomos, önző Naláczi, Daczó, Szász János uramékat, férjének még idejében kiválasztott ellenségeit. Itt ebben a táborban fejtí meg az udvarhelymegyei oláhfalvi követségnek alázatos, de kéteszű kérését. Ezek nagy és szerény alázatossággal arra kérték a nagyságos fejedelmet, hogy mint igazságos uralkodó mondja ki írásban azt az egyszerű törvényt, — hogy akinek lova nincsen járjon gyalog! Apaffy már-már örömmel beleegyezett a kért diploma kiállításában, mikor megszólalt mellette Bornemissza Anna. Intette férjét, hogy ügyeljen jól, mert mikor a székely ilyen együgyű, alázatosnak látszik, akkor mindig csak az egyik eszével gondolkodik. Így aztán okos feleletet adott a nagyságos fejedelem a követségnek. „Kimondom, — kedves feleim — hogy akinek lova nincsen járjon gyalog, de Oláhfalunak ezután is ki kell szolgáltatnia a fejedelmi futároknak és ispáni követeknek a Csík és Moldova felé vezető útvonalon az összes előfogatokat. A kormánypálca nem játékszer, szokta mondogatni Bornemissza Anna a férjének. — A fejedelemnek minden szava, minden tette a millióknak üdve vagy pusztulása lehet! Az erély és határozottság a harmadik fő tulajdonsága. Liliómarca alatt egy hősnek a szíve dobogott. Szelíd tekintete parancsolni tudott, szeméből egy tiszta szívnek megalkudni nem tudó beszéde és intelme sugárzott elő, amerre csak nézett. Ha úrasztalterítőt hímzett, ha ekklézsia alapító-levelt írt, ha a szegényt felemelte, ha fejedelmi-tanácsban forgolódott, minden mozdulatában meglátszott, hogy a cselekedetek gazdája különb a többinél. Szavát nem restelte határozottan és céltudatosan felemelni, ahányszor azt vette észre, hogy a józan ész és az igazság ellen törnek. Teleki Mihály, Erdély vaskancellárja nem egyszer hajolt meg Bornemissza Anna győzelmes igazsága és szilárd akarata előtt.

Az utolsó főerénye, hogy igazi sokgyermekes édesanya volt. Világítsa meg ezt az égszínkék színt az 1684-beli testamentuma, melyet szeretett, legkisebbik fiának, Mihálynak, a későbbi II.

Apaffy Mihálynak írt Bornemissza Anna. Az édesanya arra kéri fiát, hogy a jó Istent élete minden napjában minden erejével alázatosan tisztelje, ahogy maga mondja „in oranibus vitae suae diebus totis viribus revereatur humilime.“ Másodszor arra kéri, hogy a református, kálvinista vallásban, amelyben született és eddig híven neveltetett, tántoríthatatlanul megmaradjon, azt ne csak vallja, hanem legyen lelkének külső és belső fényes tulajdonai által pártfogója, gyámolója, védelmezője s a földön terjesztője. Érdekes, hogy ebben az adományozólevélben fordul elő a székely anyaváros, Udvarhely is a következőképen: „Arcem denique Udvarhely, ac etiam curiam in Miklósfalva in sede siculicati eiusdem nominis Udvarhely illustri Mihaeli Apafi cedenda, tradendaque sincero decrevit animo...” — magyarul „komoly elhatározással elrendelte átadandónak és átöröklendőnek Udvarhely várát és az udvarhely széki Miklósfalván levő udvarházat.

Bornemissza Anna emlékét őrzik az ő gondossága folytán készült harangok ünnepi beszéde, az ő lelkével is találkozunk, ha az úrvacsora asztalnál az ő általa ajándékozott edényekből szerezzük megbocsátást, lelkierőt, áldást az uriszent vacsora jegyeiben. Tetteit, példaadását átadja nekünk a történelem és Jókai Mór korokat megelevenítő, költői ihlete, Erdély Aranykora és a Török világ Magyarországon c. munkáiban. 1688 augusztus 3-án hunyta le szemeit örök pihenésre Erdély legdolgosabb munkásasszonya, Bornemissza Anna fejedelemasszony. Erdély leáldozó napja, hatalma, aranykora letűnt végleg a nagyasszony halálával. S az a véres napkorong, mely a kép háttérében megvillant, már nem is nap többé. Az igazi nap már mélyen a horizont alatt jár, ez ami most látszik, csak megtört szégyenpír. Bornemissza Anna nincs többé, ő volt a legutolsó, nagy fejedelemasszony, Erdély trónján. Férje az utolsó augusztus 3-át így jegyezte be naplójába: „Az én szerelmes feleségemet, aki minden keserves és bajos dolgaimnak társa volt, elfelejthetetlen szomorúságomra szólítá ki az Úr estve 10 óra felé Ebesfalván, hatvankét éves korában.“ A drága halottat Erzsébetvárosról Almakérre vitték és az ottani templomba helyezték örök nyugalomra. Az utolsó búcsúztatót Horti István, ref. püspök mondta a 71. zsoltár 7.

verse alapján: „Mintegy csudává lettem sokaknak, de Te vagy Uram, az én erős bizodalمام!“ A temetési tervezetet Bethlen Elek készítette. A castrum dolorishoz elhasznált 92 vég remek, fekete posztót, száz drb. atlaszcímert, másfél száz vég fekete bársonyt, s 300 vég fekete cartont. Megérdemelt gyász volt. 1908 október 6-án gondos előtanulmányok után dr. K. Szádeczky Lajos, történelemtudós feltárta az almakéri fejedelmi sírokat: Bornemissza Anna hamvait, I. Apaffy Mihály, II, Apaffy Mihály és neje Bethlen Kata földimaradványaival együtt elszállították a kolozsvári Magyar-utcai ref. templomba, majd Íó1942 ben honvéd, díszkísérettel helyezték el a hamvakat a Farkas-utcai ref. Mátyás-templomban, ahol gyermekei mellett találtak végső nyugodalmat.. Ez volt a 260 esztendő s kép, mely előtt mi mostan némán meghajoltunk s neve emlegetésével áldoztunk egy letűnt kor erényeinek s most mikor felemeljük meghajtott fejünket, úgy érezzük, hogy Bornemissza Anna ígéző tekintete búcsúzik tőlünk: „Dolgozzatok az erényért és igazságért, sakkor Tietek a diadalom!“

Körösi Csorna Sándor.

Több, mint 100 éve annak, hogy Körösi Csoma Sándornak, az erdélyi székely magyarnak (Siculo-Hungarian of Transylvania) — ahogy nevezte magát — megjelent 1834-ben Calcuttában (India) két kötetes, remek munkája angol nyelven, a következő címmel: A Grammar of The Tibetan Language in English, az angol nyelvű 40.000 szóból álló Tibeti Nyelvtan. Ez a munka nagyobb becsületet s több dicsőséget szerzett a magyar nemzetnek, mint két század minden győzedelmes, véres-csatája és diadala. Magyarország most ünnepelte a tudós századik, évfordulóját, mikor a Tudományos Akadémia teljes monográfiát fog kiadni. A székely udvarhelyi ref. tanítónőképző könyvtárában; levő, két eredeti példányára a következő emléksorok vannak írva; (valószínűen az egykori könyvtáros tollából):

„Mely ki irhatatlan légyen az édes hon
 Szeretete: arról meg győz ezen rokon
 Érzésű hazafi érdekes munkája,
 Melyet irt a felhőt érő Himalája
 Bértzein és végre a messzi Calcutta
 Várossából angol hajón Pestre tutta
Küldeni a honnan a Tudós Társaság
 Elnökétől ide jöve e ritkaság
 Hol az Udvarhelyi Musáknak könyvtára
 Hálás köszönettel kebelébe zára 1836 Június 29-ik napján.

Valamit életéből idézzünk egy pár töredéket az élete történetéből, meg áldott munkáiból, hogy így ragyogjon elénk Körösi Csorna Sándor dicsőséges személyisége. Dardsílingi sírja felett a Föld legmagasabb bérce: a Himalája nyúlik az Égbe, sírkő gyanánt. Haláláról a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István emígyen emlékezett meg:

„Egy szegény, árva magyar pénz és taps nélkül, de elszánt, kitarító hazafiságtól lelkesítve,

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR,

bölcsőjét kereste a magyarnak és végre összeroskadt fáradalmai alatt Távól a hazától alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében.“ Hegedűs Sándor professzor, a háromszéki Körös falujából a nagyenyedi ref. kollégiumba került Csornát emígyen jellemezte *x* „Nem hiszem, hogy valaha rendkívül megharagudni képes lett volna % ami neki mindenütt vonzalmat és rokonszenvet biztosított. Nem hallottam róla azt sem, hogy ő valaha valakiről panaszkodott volna. A munkát és fáradságot bámulásig győzte“. A zanglai kolostorban szent életet élő Körösi Csorna Sándorról ezt mondta Pavie: „Hallgatag volt, mint egy pap“. 1928-ban járt Baktay Ervin, jeles kutató Ázsiában, Körösi Csorna Sándor nyomdokain haladva s nov. íí-én egy köemléklapot helyezett a zaglai kolostor falára: A Csorna és Körösi, hungarian scholar e pionner in tibettan reséarch work lived here írom 20. 6. 1823 to 22. 10. 1824. *Vagyis*: „E kolostorban lakott Körösi Cs. Sándor magyar tudós, a tibeti kutatás úttörője 1823. VI. 20-tól 1824. X. 22-ig“. Baktay így írta le a kegyeletet percek: „Én mielőtt búcsút vettem volna a zaglai kolos-

tortól, talán örökre, — megálltam az emléktáblák előtt s míg a többiek lefelé indultak a *meredek* ösvényen, — levett kalappal, meghajtott fővel hangtalan imát mondtam. Csorna szülőföldjéért, Székelyországért fakadtak az ima keresetlen szavai, a szép, a drága, a feledhetetlen Erdélyért s az egész magyarságért emeltem fel könyörgő szómat a Mindenhatóhoz Körösi Csorna Sándor küzdelmeinek és remeteségének színhelyén“.

Tibeti bölcsesség. Kisebb munkáiból soroljuk fel egy pár sort, amiből a messzi Tibet lelke szól felénk. Mutatóul fonetikusán adjuk a furcsa tibeti betűk hangjait és lejobb magyar fordítását:

Jigtén deba csíny! pa
Tíkün zsende döle estin
Jigtén dumai csínyi pa
Tíkün dade döle estin.

Jelentései A mi boldogság van a világon; az mind a másoknak nyújtott szolgálatból eredt. S ami nyomorúság van a világon, mind az önzésből származott. Most innen-onnan idézzünk. Saját országában tisztelik a királyt, de a tudóst mindenhol! Nincs szem, mely annyira lát, mint az értelem. Nincs oly vakság, mint a tudatlanság. Az alacsony lelkűek, ha gazdagokká válnak, — dölyfösek, de a bölcs embert a jeles tulajdonok csak alázatosabbá teszik. A jó feleségtől a következőket kéri a tibeti erkölcs: Aki nagyon tiszta és hiba nélküli testében úgy, mint szavában és lelkében, aki nem hazudik, aki nem álmos, nem buta, nem kényes és nem ostoba. Ha eszes vagy, rabszolgáddá teszed a hatalmast is. Szép és okos mondásokat a bölcsek még a gyermekektől is elfogadnak. A tyúk, ha hizlalják, tojással bővelkedik; a szent és boldog embernek csendes jelleme azt bizonyítja, hogy bölcs. Esztelen emberek, akik kincseket halmoznak fel egy rakásra, sohasem gondolnak arra, hogy tékozló rokonaiknak gyűjtenek, akik kikacagják a szerencsétlen zsugorít. Miután pénzt, vagyont összeharácsoltak, mindenféle kárhoz utján elpusztulnak. Aki mindig mások támogatására számít, az a végén okvetlenül megbukik. Elérheted a gyümölcsöt a fa tetejéről, de ha tovább merészkedel, a földre fogsz zuhanni. Az olyan ember gazdagsága, aki kevéssel megelégszik, — kimeríthetetlen! Az

bizonytalan e világon hogyha *pénzt* kölcsönöztél, visszakapod-e: a tőkét, de ha a jó cselekedeteidet szétosztod, az biztosan százszorososan fog *életedre* visszazánni!

Érdekes és tanulságos mondások ezek a tibeti bölcseségek: Körösi Csorna Sándor munkáiból.

„Az erős ellen áll, a gyöngé kétségbeesik!”

Gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyarnak nemess és nevezetes munkája a *Hitel*, amely 1830 tavaszán jelent meg. angol jelmondatot visel a homlokán: „The strong resist, the weak despair.“ Az erős ellenáll, a gyöngé kétségbeesik!

Ez a gondolat uralja végig ezt a munkát. — Bátran ki-mondani az igazat, mert nemzetének *az végzi* a legeredményesebb szolgálatot, aki hibáira, fogyatékoságaira mutat rá! Erősen ellenállani először saját magukkal szembeni a lusta, perlekedő, önző, kártékony éniséggel — helyette dolgozni, jópéldát mutatni, a hibákat kijavítani, művelődni — magyar kötelesség!

A magyar nemzet sírásói ennél a nagy munkánál is elvégezték gyászos kötelességeiket — „ocsmányolja nemzetét“ — „nevetségessé teszi hazáját“ hirdették a dologtalan gyászvitézek.. S mégis a *Hitel* az első, magyar könyv volt, a mely megjelenésének évében három kiadást ért el, melyet Arany János „égbenyúló hatalmas piramisnak“ nevezett el, Toldy Ferenc pedig a magyar irodalom számára így könyvelte el a *Hitelt*: „nemcsak lángelméjű könyv, hanem országos tett s a század egyik legnagyobb eseménye volt!“

Széchenyi István, maga volt a magyar nemzeti eszménykép — mert lankadatlanul dolgozott!

Széchenyi István, maga volt a — magyar nemzet élő lelkiismerete, mert kérlelhetetlenül bírálta mert!

Széchenyi István maga volt — a magyar nemzet oktató-mestere, mert művelt és értelmes volt!

Széchenyi István volt a legfőbb magyar, mert megbízatásaiban, dolgaiban a legszorgalmasabb munkás volt!

Széchenyi István maga volt a magyar jövő, mert ki-mondotta, hogy erénye és munkája jussán a magyar népnek Jövendője van — a Jövő pedig a saját kezében van!

Széchenyi István volt a legnagyobb magyar — ahogy az apostollelkű Kossuth Lajos nevezte őt, mert belátta és elismerte saját szavai szerint: „nem szomjaztam felemelkedésem, saját dicsőségem után, a büntől ment vagyok: célom őszinte és nemes vala. A világegyetemben egy féreg, egy észrevétlen parány voltam, mégis sóvárgott lelkem a legnemesebb felé!

A Hitel című iránymunkája két szempontból határkő a magyar irodalomtörténelemben, mert bátran beszélt és tisztán látott, ami *eddig* szokatlan volt, másodsor lelkésítő munkára indított. Elmondotta, hogy „a magyar nem bírja magát oly jól, mint körülményei engednék“, amiről munkájának fejezeteit is elnevezte. „Mit kell tenni s min kell kezdeni?“ — mondja tovább. Beszél a gazdasági élet felvirágoztatásáról, az anyagi erőnek a kifejtéséről, mely az alapja a kulturális előhaladásnak, ostromozza az elavult birtokrendszert, a hiteltörvényt, a robot munkáját és a műveletlenséget.

Úgy gondolom, hogy Széchenyi Hiteljének százéves évfordulóját akkor ünnepeljük meg a legméltóbban, ha ebből az erőadó eszmeforrásból, amiből a magyar nép száz esztendeig táplálkozott — sorokat írunk ki szószerint, hadd mondjanak azok ünnepi beszédet hozzánk:

„Bármily szerencsétlen helyzetetésű legyen is az ország, bármily láncok által legyen is lebilincselve a nemzet, előbb-utóbb mégis szabadabb létre vív, ha lakosaiban a polgári erény tiszta vére buzog. S viszont akármilyen boldog fekvésű legyen is egy ország, bármily szabadságokkal bírjanak is lakosai, lassan-lassan

mégis rabigába görbed, ha romlott a tiszta erkölcs s polgári erény nem fénylik többé . . .“

„ . . . Inkább magunkban keressük a hibákat, mert minden hazafiságunk mellett se tapsolhatunk bizony, teszem: a szegedi sárnak, csömörindító, útonálló, számtalan koldulóinak.“

. . . „Nem ám pengő sarkantyú, vitézkötés — tán vitézség nélkül s nem panyókás mente, nem sinór, borítás, paszománt, kócsagtól!, túrissüveg, attilakalpog, zrinyi dolmány fogják népünket megerősíteni s honunkat felemelni, mindenki bizalmát megnyerni — hanem a becsületes munka és a műveltség !“

. . . „A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igaz hatalma.“ Ezek statisztikája az ország legérdekesebb, leginteressánsabb része. Nem termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat teszük a közerőt, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja . . .“

Végezetül Széchenyi nagy életéhez méltó végrendeletéből idézek fel egy pár megrendítő sort.

„Lelkemet a mindenható Istennek ajánlom, kit mint a legfőbb jót forrón imádtam, ha bár tőle emberi gyarlóságomnál fogva, — sokszor el is távoztam, amit keserűen sirattam életemen keresztül s most is szívszagatva bánok ... vágassátok keblemből ki szívemet és fűrösszéték égett borban; hadd lássa — kinek tetszik — azon szívet, mely rendszerint kínos görcstől összezsugorodva epedett, midőn Hunniának nyomorult álláspontját, a Magyarok elkorcsultát, szinte mindenben érezte s csak akkor tágult rövid örömkre, mikor szebb jövőnek sejtítése vilámlotta azt néha keresztül...“

*

Mégis gróf Széchenyi István szíve most is ott dobog murfkáinak betűi alatt, mikor egyszer másszor elővesszük és olvasuk a prófétalelkű könyveit. Széchenyi István eszméi, gondolkodása, bátorsága, nemeslelkűsége, küzd ma is a magyarság munkás, művelt, bátor harcosaival együtt, kikre manapság is a tehetetlenek csak nyelvet öltögetni tudnak.

Csutak Vilmos emlékére.

„A halottakat az gyászolja, aki kívánságuk szerint él!“

Csodálatraméltó, nagy és igaz Lélek volt. Minél távolabb lobog fel előttünk áldott emléke, mint az igazságot osztó történelem, annál becsesebb és drágább lesz nekünk Szívének minden örökül hagyott kincse. Erőforrás, amiből bőségesen táplálkozhatik, az — Élet útján a Kegyelem kapujához siető atyafiú, tanulság, amit jelmondatnak írhat a leckét tanuló, magyar ifjúság, büszkeség és dicsőség, melynek arany glóriája ottan ragyog minden munka, sor, könyv és intézmény felett, melynek monogramja Csutak Vilmos felejthetetlen neve volt.

Nagy építő munkájának a titka egy volt: a Jóság! Mindig mindenben nemesnek, jónak lenni! Ebből az örökéletű anyagból tudott Csutak Vilmos álomkastélyt, szellemvárat és lélekvárost építeni.

Alkotásának a díszítése mindig egy volt: a becsületesség. Ezért tündököl Csutak Vilmos minden munkája, ezért ragyog a tisztaságtól erős épületének minden ablakszeme;

Vonalvezetése: az egyszerűség és alaposság. Mindig az a szürke, az élet malmának jelképes egyenruhája, az állhatatosság, a kitartás, a hűség megragadó martírköntöse, sohasem láttam a boldogemlékü vezérünket más uniformisban.

Az öröktervező minden ideálja az isteni szeretet és az azon épülő megbocsátás volt. Kálvinista, ősi kollégiuma a Székely Mikó Kollégium örökösen prédikáló példaadás és páratlan megoldás lesz az egyház és iskola eszményi munkájában. Környékének minden egyes kicsiny faluját, templomát, búzáját és gyümölcsét mozgósítani tudta leírhatatlan lelkesültséggel a százados Alma Mater oltalmára és védelmére. Nem fegyvert, nem indulatot adott helyébe a székely falvak megmentésére, hanem szeretetet, műveltséget és megváltást.

A Székely Nemzeti Múzeum munkarendje Csutak Vilmos kormányzása alatt valóban történelmi küldetés volt. Erről tesz

tanúbizonyoságot a szerkesztésében írt, 780 oldalas Emlékkönyv előszavából vett idézet is, melyben Csutak Vilmos a következő programot adja a *Székelyföldnek*:

„Az Emlékkönyvet első sorban székely testvéreink számára székely tudósok, vagy a székely népnek s a Székelyföldnek oly barátai és bűvárai írták, akiinek az a tudományos hitük és meggyőződésük, hogy a művelődés terjedésének, s az emberiség békés fejlődésének akkor lesznek legnagyobb és legjobb szolgálatot, amikor a múzeumtulajdonos székely nép lelkéből s az ősi Székelyföld titokzatos mélységeiből napvilágra törő, tudományos igazságok fényénél hintik be azt az utat, mely a kivétel nélkül a jobb jövőt kereső népeket egy közös oltárhoz: a tudomány és közműveltség oltárához vezeti*“

De a székelység is kimondhatatlan, nagy hálával őrizni fogja Gsutak Vilmos emlékét, mert az ő fia volt. Minden szívverése, minden gondolata tiszta, igazi, nemes székely gondolat volt. Minden terve, minden munkája nemzetének jobb sorsát munkálta. Irodalmi munkái: Háromszék felkelése a Rákóczy szabadságharc idején. *Háromszék megye története, vagy Adatok Háromszék megye Bach-korszakbeli közművelődési és közgazdasági történetéhez*, Az utolsó gyulafehérvári országgyűlés, mind mind ezt a központi gondolatot szolgálták.

„A halottakat az gyászolja — mondja Young a jeles bölcsész — aki kívánságuk szerint él!“ Gyászoljuk mi is az áldottleikű* igaz barátunk, vezérnek és jó embernek az emlékét a jobb és nemesebb elhatározásokban, áldottabb munkában, nagyobb áldozatokban és meg nagyobb testvéri egyetértésben, úgy ahogy ő tanította drága életével!

A jó fehér ember.

A misszió küldetés. Isten akarata. A predesztináció örök érvénye. Örömteli parancsteljesítés, örökös kereszthordozás, lemondás, szenvedés, üldözés, ami alatt boldogan mosolyog a lélek. Legyen szó most csupán az utóbbiról. S közöttük is a „jó, fehér emberről“. Livingstone Dávidról. Az afrikai négerek nevezték el így őt szelidsége és igazságossága jussán.

„Livingstone Dávid, a jó fehér ember.“

Valóban fehér volt a lelke és önzetlen volt a jósága. Ez volt az életének tartalma és jellemének az ereje. A kálvinista Skótország a hazája, a tizenkilencedik század gyermeke. Már tízéves korában dolgozik a szegény szülői felsegítésére, mint takácsinas. Nappal dolgozik, éjjel tanul, hajnalban imádkozik, így segíti meg a jó Isten, hogy mint szegény iparosfiú — nehéz, kenyérkereső munkája mellett, kitűnő eredménnyel — mint magántanuló — levizsgázik a középiskolákból. Minden reggel első volt a gyár kapuja előtt s minden este utolsó volt a diákok között a lefekvésben. Ilyen buzgó szorgalom csak sikert érhet el. A szerény, szorgalmas takácsinas babérkoszorús diák lesz, majd a komoly és imádkozó iparoslegény a Glasgowi Egyetem theológusa és orvostanhallgatója. Livingstone Dávid ugyancsak a Gíasingowi Egyetemen szerzi meg a doktori diplomát is. Íme az istenfélő, a bibliával társalgó, három ember helyett dolgozó iparosfiú. Dr. Livingstone Dávid, az orvos. S most, mikor egész vagyont szerezhet, mint kiváló és népszerű orvos, nemcsak a beteg testnek kíván gyógyítója lenni, hanem a léleknek is. Elindul az akkori rabszolgakereskedő Afrikába, a vad négerek közé, ahol ismeretlen fogalom a gyógyszer, orvos, a Mindenható Isten, evangélium; elindul ide misszionáriusnak: szolgálni, ingyen, jószívvel, gyógyítani, prédikálni és jöttenni. A sötét Afrikába, ahol a vadállatok egész sora rémít, ahol sokhelyt az emberhúst a legízletesebb falatnak nézték, különös csemege volt a feketék között a fehér ember húsa.

Livingstone ide kíváncszott, ide jött. A rabszolgakereskedő

Afrikába, ahol útjában sokszor találkozott fákhöz kötözött emberekkel — ahogy naplójából tudjuk, — akiknek a feje le volt vágva. A rabszolgakereskedők ölték meg valami engedetlenségért. Itten Afrikában Livingstone idejében úgy bántak a megvett rabszolgákkal, mint mi a megvásárolt csirkével, kacásával: mindenki megölhette és senki sem kereste, vagy kérte számon őket.

Ide jött Livingstone hirdetni a szeretet Igéjét! Ide jött gyógyítani, ahol a legrettenetesebb betegség: a mérgezlőség csípéséből — hosszas, erőtlenítő álmokóiban szenvednek a bennszülöttek, ahol minden lépés — egy halálos veszedelem magára a gyógyítóra is. Livingstone munkája valóban a legnagyobb misszió volt. S ebben a küldetésében csodálatraméltó, tudományos felfedezéseket is tesz. Útját Délafrikában délről-északnak veszi. Leírja a Kalahári sivatagot, ismerteti a Ngami-tavat, térképezi a Zámbézi folyót, felfedezi a Föld legnagyobb vízességét a Victoriának (az akkor uralkodó, angol királynő neve) nevezett vízességét, amit a négerék mozivatumnak — dörgőfüstnek neveztek el. Az Észak-amerikai Niagarának a magassága, amit a Föld legnagyobb vízességének hisznek még mai nap is az emberek, csak 49 méter, a Victoria vízesség magassága pedig 130 méter. A Niagara vízesség szélessége 900 méter, a Victoriáé kétszer akkora: 1800 méter.

Színesen írja le Livingstone Dávid a Victoria környékét, ahol állandóan permetez a porrá zúzott víztömeg, ahol napközben a vízesség fölé gyönyörű szivárvány borul. Livingstone éisa volt, aki Délafrikát a két óceán között átszelte és a Zámbézi folyó útját feltárta és leírta a művelt emberiség számára. Később bejárta a Nyassza és Tanganyika tavak környékét is, pedig mindenhol gyógyított, tanított ezer baj és veszedelem között s még ezenkívül is ráért arra is, hogy ezeket a nagyértékű felfedezéseket leírja a tudomány számára. A *Shite* folyó környékén megfigyeli Livingstone a vízilovak, krokodilusok és elefántok életét, a Nyassza-tó környékén leírja a tudós misszionárius a halak szárítását, a szúnyogokból készült lepény: a szúnyoglepény receptjét. Közben 1864-ben másodszor is hazajött Livingstone családjával, ahol Skóciában, mint nemzeti hőst ünnepelték. Majd újra Afrikába megy dolgozni. Naplójában megható sorokat olvasunk ekkor: „Remélem, hogy a felséges Isten megsegít mun-

kámban, megadja, hogy a pogányokra hatással leszek és hogy az én köztük való megfordulásom áldásos lesz reájuk . . .“ Többször lesz halálos beteg, számtalanszor törnek életére, de a jó Isten mindig megmenti a bátor és jóságos Lívíngstonet. Ekkor kapja a bennszülött, keresztyén négerektől ezt a nevet: a jó, fehér ember. Hűséges, fekete szolgálói: Szúzi, Csuma és Gardner valóban életük kockáztatásával védik meg mindig jó urukat. Livingstone írásaiból ismerjük a balonda négerek matriarchaíis társadalmát, ahol a föld, a ház mindig az asszonyé, ő a család és a törzs feje. Az asszony parancsol, a férj engedelmeskedik; nem csodálom, hogy a négerek is balonde-nak nevezik ezt a fajtát.

A magandzsa törzsnél megismerkedünk a 60—70 cm, magas, csínos kunyhókkal, ahol — hitük szerint — a meghalt gyermekek lelkei pihennek, ahova az árva, bolyongó, éhező kicsinyek lelkeinek eledelt testnek szülei, Kazembe néger faluban észrevette Livingstone, hogy nagyon sok a csonkafülű, csonkaorrú, csonka-kezü néger. Kiderült, hogy a néger törzsfőnök, aki mellett mindig ottan van a hóhér éles karddal és a nyakába akasztott éles ollóval — legkisebb hibát is csonkítással bünteti. Az ott talált pogány babonákat jellemezte Livingstone írásai alapján, hogy e néger törzsnél a következő, babonás szokások voltak divatosak: Ha a törzsfőnök kétszer álmodott egyik alattvalójáról, azt kivégezték, mert babonájuk szerint az a fejedelem élete ellen fog törni. Ha a csecsemőnek nem az alsó metszőfogai nőttek ki először, hanem a felsők: akkor a szerencsétlen porontyot megölték, mert babonájuk szerint a gyermek szerencsétlenséget fog zúdítani a családra.

Közben Livingstone többször súlyosan beteg lesz, sokszor több óráig ájultan fekszik hűséges szolgálói karjai között. Közben a Kongó-medence vadonjai között eltéved, étlen, orvosság nélkül vadállatok és még vadabb emberek között szenved. Evekig bolyong itten, Európával minden összeköttetése megszakad.

Már halála hírért költik.

Anglia két expedíciót is küld utána — teljesen eredménytelenül, nem találják sehol még a nyomát sem. Már lemondtak a hősl elkü Livingstoneról, mikor az amerikai Gordon Bennett, a New-York Herald tulajdonosa nem nyugszik meg az expedíciók

sikertelenségében, hanem Livingstone felkeresésére külföldi Cgyík feles újságíróját: Henry Morton Stanley-t. Stanley erénye és erélye végül is diadalmat aratott akadályt nem ismerő kitartásában. 1871. október 28-án reggel Stanley rátalált és megmentette a kinyomozott útvonalon Livingstonet. A Stanley expedíciójában íészívevő négerek a bátor és lankadatlan, ameríjcai újságíró maguk között „buja matari-nak, azaz sziklatörőnek“ nevezték el. Majdnem egy évig marad együtt a két nős. Stanley hiába f?éri Livingstonet“, hogy térjen vissza vele hazájába.

Livingstonenák még nem telt ki a misszióját Dacára betegségének, dacára legyengült; állapotának tovább akar dolgozni a pogányok között. Gyűjteményeit, feljegyzéseit átadja Stanleynek. Testvéri búcsú után Stanley hazafelé indult. Livingstone ott maradt Afrikában. A jó Isten azonban könyörületes volt irányában, mert egy félév multán 1873. május 1-én a Lulimala folyó partján, a barátságos Csitambo főnök falujában, az ilaia négerek földjén Livingstone Dávid csendesen elhunyt pont a sötét Afrika közepéiben a Tanganyíka és Bangveolok között Hajnalban Szúzi a szolgálja Jement urához. Telepeivé találta az ágyánál. Imádkozott. Nem akarta zavarni. Mikor azonban látta, hogy nem mozdul, félve közeledett hozzája. Oszszekulcsolt kezekkel, ott telepeit lehanyatlott fejjel az ágya előtt a halott Livingstone, a sokat szenvedett jó, fehér ember. Utolsó pillanatban is a jó Istenhez folyamodott hogy legyen neki irgalmas s így ajánlotta fel áldozatos lelkét.

Hűségés szolgálja a holttestet bennszülött szokás szerint bebalzsamozták. Szívét és a belső részeket kivették s egy bádogdobozban eltemették az udvaron álló, hatalmas fa tövében. A testet sóval konzerválták, majd 12 napig kitették a forró nap-sütésre. Azután begöngyölték és kéreg-koporsóba tették s megindultak haza felé. 1800 kilométeren (nagyjában Bukarest—Párizs útja) gyalog a vállukon hozták Zanzibár szigete felé a jóra való emberek, szolgálja uruk koporsóját. Onnan hajón szállították haza. Livingstone Dávidot Nagybritannia nemzeti halottjának tekintette és fényes, királyi szertartások között temették el a legnagyobbaknak kijáró westminszeri apátság templomában. A temetésen, amely a világ egyik legnagyobb gyászszertartása volt, talán a fejedelmi

külsőségek között a legmegragadóbb volt az a két néger, hűséges szolga jelenléte a koporsó mellett, akik a koporsót vitték számtalan veszedelem között, akik most lehajtott fejjel gyászolnak, sírnak a jó, fehér ember koporsója mellett. Késükben fehér zászló volt, amelyre ez volt felírva: Livingstone a rabszolgák barátja ...

Livingstone áldozatos szíve azonban továbbra is ott pihen Afrika közepében egy óriás fa tövében, hogy hirdesse az ember-szeretetnek, a lemondásnak, a szenvedésnek, a misszióknak, Isten akaratának örök és megváltozhatatlan törvényét.

Bevezető b e s z é d

Az agyagfalvi ref. egyházközség és a falutanulmányt végző székelyudvarhelyi ref. tanítónőképző közös ünnepélyén.

Agyagfalva, 1933. okt. í-én.

A székelyudvarhelyi ref. tanítónőképző eljött ezen az aranyos, őszi vasárnapon, hogy egy pár szép, szomorú virágot szedjen emlékül az áldást termő székely falu mellől. Fogadjátok szívesen jöttüket és köszöntésüket, éneküket, sóhajtásukat és imádságukat... Szeressétek őket, mert beszédjük, lelkük a tietek: a mi árva, édes, egyetlen egy, magyar anyanyelvünk! Szeressétek őket, mert egy hit ad mindnyájatoknak erőt a jóra és türelmet a megpróbáltatásunk idején. Szívük dobogása, könnyük, mosolygásuk mind-mind olyanok, amilyen a tietek fájó, magyar könnyek és sírva vigadó öröme. Mutassátok meg most nekünk szívetekbe hullott könnyeiteket, úgy hogy ne. lássa senki! Adjátok ide öröm virágokat úgy, hogy a mi szívünkbe sohase hervadjanak el!

Szent helyen vagyunk! Ezen a békés, csendes, kipihent réten, az agyagfalvi mezőn hajdan 60 ezer székely harcos gyermeket, iskolát, templomot és hazát védő fegyvere zörrent, csörrent és emelkedett a magasba az igazságért! Két nevezetessége vaa az agyagfalvi mezőnek: Az első a székelyföld, a szülőföld szentségét vés minden igaz magyarnak a lelkébe! A másik nevezetessége világtörténelmi, amely a székely nép életrevaló, politikai érettségéről tanúskodik. Ugyanis a székelyek 1848-ban a románok balázsfalvi országgyűlése után egy erős, győzedelmes és büszke hadsereg sorfalai előtt nemes és fenkölt válaszkép kimerik mondani, hogy a szász is meg a román is ember: testvére lehet a magyarnak, ha emberséges magaviseletet tanúsít. Az első jelentősége 1506-ból származott Ugyanis 1506-ban az advent vasárnap után következő 5-dik napon az öt székely szék nemesei itt Agyagfalván gyűltek össze Gyergyói Lázár András vezetése alatt és megalkották a híres, agyagfalvi konstitúciót, a székely alkotmányt. Újra két emléket vegyünk és vigyünk el magunkkal ebből a fél évezredes, drágaságból. Először melegítsük fel szíveinket a székelység izzó honszerelménél. Ugyanis ebben az ősi, székely alkotmányban mondják ki először, hogy aki a székely nemzetet elárulja: az örökké száműzessék a Székelyföldről. Ingóságai prédáltassanak el és a földjeiket a rokonok vagy jó szomszédok örököljék. A székelység tehát nem akarta ismerni azt, aki áruba merte bocsátani nemzetének hitét és piacra dobta családjá és saját maga becsületét! Ezt tanuljuk meg mi is székely testvérek, magyar lányok, mikor meghajoltok virágot szedni az agyagfalvi réten. Irodalmi nevezetessége is van az 1506-os agyagfalvi alkotmánynak. Tudniillik a mohácsi vész előtti keresztyén, középkori, majdnem kizárólagos latin nyelvű legendái és krónikái között a székely konstitúció tiszta, magyar nyelven szerkesztetett s az akkori szókincsünknek sok tanulságot rejtő tárházát szolgáltatja ízes, csengő, magyar beszédben.

1848. okt. 16—17 az a dátum, amely újra az agyagfalvi síkságnak történelmi jelentőséget nyújt. Mikor a magyar nemzet Petőfi, Jókai, Kossuth lánglelkétől vezetve a szabadság diadalát ünnepelte, az osztrák kamarilla bujtogatására Erdély köves, földjét ártatlan, magyar vérrel kezdték áztatni. Mikor a székely-

ség ezt meghallotta, tüstént fegyvert fogott s több, mint 60 ezer fegyveres székely gyűlt össze az agyagfalvi régen gróf Míró Imre vezénylete alatt. S ahelyett, hogy kemény kardjával véres büntetésre indult volna, a gyűlölet és elvakultság ellen a leg hatalmasabb fegyvert a szeretet és az igazság pajzsát emelte. Szó-rói-szóra kimondja a székely országgyűlés feleletül a Saguna, Nopcsa, Bárnutiú vezetése alatt összegyűlt balázsfalvi román nemzetgyűlésnek, hogy a románságot és a szászságot a testvériség karjával kész a székely nemzet felkarolni, ha törvénytisztelő és szabadságszerető népet talál a románságban és a szászságban. Majd csapatokat küld Zsombory Sándor parancsnoksága alatt a végekre nyomatékos figyelmeztetésül, amelyek hamarosan rendet teremtettek a megtámadott területeken.

*

Nyugaton, külföldön megbecsülnek minden régi emléket. Ha egy istenes valaki valahol csak megfordult, étkezett vagy szállást vett, ott márványtablák hirdették emlékét, diadalívek figyelmeztették a késői utódokat a múlt nagy értékeire. Magyar lányok, székely testvéreim! Az agyagfalvi síkon, a székelyek Rákosmezején nincsen méltó emlékmű, emeljetek tehát méltó és maradandó emléket a ti szívetekbe s feliratot véssetek rája a következő felirattal: Székelyek, magyarok szeressétek egymást, nagyon szeressétek egymást! Mert árvák, legárvábbak vagytok, ebben a nagy világban! Szeressétek egymást!

A vajdahunyadi lovagvár körül.

Vajdahunyad két nevezetessége: a lovagvár és az óriást méretű állami vasművek. Amott a történelem, a szépség és művészet, emitt az erő, szilárdság, jövő. Legalább is így kellene lennie, hiszen a vajdahunyadi vasművek gigantikus méretei ta-

láp. még inkább csodálkozásba ejtik az embert, mint a lovagvár ínom stílusa.

A török foglyok meséje.

A lovagvár és a pihenő gyár éles kontrasztban világítja meg a mostani nehéz életet. A lovagvárról tudjuk, hogy 1452-ben épült Hunyadi János parancsára s a történelmi adatok a tulajdonosokat a következő sorrendben jelölik meg: Mátyás király (1490-ig), Corvin vagy Hollós János, brandenburgi György (a mohácsi vészig), Enyingi Török Gáspár és a híres enyingi Török Bálint, aztán János, Ferenc, István és Katalin, majd Bethlen Gábor, íjf. Bethlen István, Péter, Kata, Miklós és Mária, Apaffy Mihály, Tököly Imre, II. Apaffy Mihály és Apaffy Kata. A kastély későbbben a királyi kincstár tulajdona lett 1852-ig, amikor hatalmas tűzvész pusztította el. Restaurációja néhány évvel ezelőtt fejeződött be.

A lovagvárról sok legenda, sok mese jár szájról-szájra. Elszörnyülködtünk a kínzóbástya rettenetességein, a kaszatömlőc félelmetességén. A turista sokáig elnézi a váurnő házának árkádos kőágyát, ahol a monda szerint Hunyadi László született. Elcsodálkozik a Fehérbástya, a Buzogány ház, az ebédlő-palota, a hímes-torony és a Janka-tornya megkapó érdekességén és szépségén.

Mátyás király, a monda szerint, nagyon szerette ezt a büszke várat, csak az szomorította el, hogy nem volt iható vize. Egyik nyert török csatája után a foglyok előtt kihirdette, hogy aki az ő vajdahunyadi várában vizet fakaszt, visszanyeri szabadságát. Három török jelentkezett és hozzáfogott a munkához. Éjt, napot egybetéve feszítették, robbantották a sziklát, eltelt egy év, öt is, tíz is, de a víz 20 méter mélységben sem fakadt. A nehéz munkában már elpusztult az egyik török. Végre tizenöt év múlva 24 méterrel a föld szintje alatt gyöngyöző, tiszta, üdítő víz tört elő. A két török hosszú szenvedés és munka után szabad lett. Búcsúzásul a mély várkert falára visszafutó török be-tükkel ezt írták:

„Vizetek van! De lelketek nincs!”

Jósika Miklós eddig ismeretlen naplója a gazdaságról, a kárvallásról, műveiről és leveleiről . . .

Sárga, kopott könyv. A fedelére csak ennyi van írva: megkezdett Oct. 1. napján 1844-ben. Kettőszáztíz oldalt számláló naplót szívesen félre is tenné az ember, hiszen egy kollégiumi irattárban is, ahonnan elővettük, sok van hasonló belőle a clarissimi profeszszorok szorgalmából. Mégis mintha csak lelke lenne ennek az eldugott könyvnek, valósággal az ölembe simul, hogy beszélgessen, tanítson és mulattasson. Ahogy forgatom, ismerős szavak forognak körülöttem .. . Csehek Magyarországon . . . Zrínyi, a költő . . . Kisfaludy Társaság . . . Nem sok idő telik: el s könnyen megállapíthatom, hogy báró Jósika Miklós, jeles regényírónk, a Kisfaludy Társaság elnökének, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjának, a Pesti Hírlap nagynevű vezércikkírójának *eddig* ismeretlen, két évre terjedő, becses adatokat tartalmazó, saját kézzel írt naplója van a kezembe. Most már illő kegyelettel olvasóm a sok helyt történelmi sorokat. Nem célom a részletes ismertetés, csupán az irodalmárok figyelmét hívom fel reá alaposabb munkára. Hiszen mainapság még a nyakkendőkötésből, az írásból, a hangszínből, a szemtükörből is érdekes jellembeli megállapításokat tudnak olvasni és következtetni az arravalók. Mennyire őszintébb vallomás ezekkel szemben az az *eddig* ismeretlen Jósika napló, a magyar történelmi regényírás megalapítójának keserves *életének* a nagyságáról.

Magát a naplót Jósika így határozta meg: E jegyzőkönyvben mindennemű dolgaim és gazdaságom, írói viszonyaim, úgyszintén pénz és perbeli ügyeim állása feltaláltatnak. 1844. Ennek megfelelően hosszú oldalakon keresztül alapos részletességgel birtokait írja le, ami sok tekintetben most is érdeklődést kelt. A szurduki jószág Csáki jogon, Bornemissza Jánosné s később Bethlen Miklósnéval szállott reánk — mondja s így mitiden birtokának pontos geneológiáját adja. Leírja a debreceni, egri és

nyíregyházai szőlőit és házait. A végén Jósika megjegyzi: Legnevezetesebb virtuális jószágaink közé tartozik Gerend a mts. gr. Kemény-család birtokában. Kemény János fejedelem foglalta azt el családság által. Azonban ezt csak hosszú per útján szereztethetik vissza.

Külön oldalakon jegyezte fel a nagy író a kárvallásait is: „Fiam, Leó keresztelési napján az egész branyiszkai udvarházam porrá égett minden termésemmel együtt. Udvaromat, saját pénzemet ide nem számlálván, 14 ezer váltó frt. költséppénzzel tudtam helyrehozni.“ Ez is tanulságos: „Tetemes áldozatokkal tizennyolcos hajót szereztem s azokkal két évig császári sőt vittem Aradig. De mindamellett, hogy 20—30 ezer váltó frt. megfordult évenként a tisztem kezei közt, semmi nyereségem nem volt, de tisztem jószágot vett . . .“ Legyen elég megjegyezniem ide hogy ennyi baj, kárvallás és veszedelem után csudával határos az Isten különös gondviselése — írja a fejezet végén Jósika.

Figyelemreméltó gondossággal összeállítva találjuk meg é naplóban Jósika Miklós ruhatár leltárát is. Szerepel benne: hollandi gyolcsból készült, hímzett ing 4 drb., éjjeli, zsebkendő tarka 6, fekete selyemsapka 3, fekete frack 1, bársony bonjour 1 sárga, gombos topán szarvasbőrből 1 pár, a dohányzacskó, kardkötő, arany kulcs a számlálhatatlan sok ruhadarab között. A bevételei mellett az adósságait is nyilván tartotta: itten találjuk br. Wesselényi Miklós által nyújtott 11.370 frt.-os segítséget a zsigó örmény 5 ezer frt. hitele mellett. Mind a 36 paripájának, egész állatállományának példátadó leírását olvashatjuk e megsárgult lapokon

Munkáinak sorozatát a fenti évig 45 címműben állapította meg: feltüntetve a kiadót, írói álnévét és technikai elszámolását mindenik után. Tartalmazza még a napló azoknak a folyóiratoknak a katalógusát, melynek „dolgozótársa“ volt a Honderűtől kezdve a Szépek könyvéig.

A 139. oldalon ott találjuk a névsorát „suton egyesületeknek, társaságoknak, melyeknek tagja vagyok.“ Talán legértékesebb irodalomtörténeti szempontból a napló utolsó része: az írt és vett levelek kimerítő jegyzéke dátummal. Sűrűn szerepel a Wesselényi Miklós címére küldött levélsorozat. Tudjuk, hogy

első házassága Kállay Erzsébettel nagyon boldogtalan volt, amely később vállásra is vezetett. Annál boldogabb volt aztán br. Podmaniczky Júlia költői lelkületű szerelmével kötött frigye. Éppen a napló idejében szövődnek ezek az aranyszálak, így gazdagon szerepelnek titkos jel alatt *étkezett* és küldött névtelen, szerelmes levelek e kimutatásban.

Ebben a pár adatban tártuk fel ezt a rokonszenves köz-kincset a testvéri szívek számára. Megbízható hűség gyanánt ide jegyezem, hogy a székelyudvarheíyi református koll. könyvtára őrzi az érdeklődők számára ez irodalomtörténeti dokumentumot.

A magyar színészet 150-éves fordulójára.

Az élet rejélye, titka, megoldása a mosoly. A mosoly a jó lélek derűje, a mennyország fénye, a megharcolt élet ki-tüntetése. Aki mosolyog annak lelke a boldogság aranyát pengeti előttünk, ha a legszegényebb is közöttünk. Aki a fenyegetések és ököldöngetések idején mosolyogni tudott: az a mosolygásával prédikált, keserű mosolyával elmondta: én tudom, mit érsz, én tudom, hova jutsz?! A mosoly a fölény, a mosoly az égi prófécia, a mosolv örökös intelem, a legédesebb és legbájosabb filozófia. A mosoly megnyitja nekünk az élet rejtélyét. A mosoly lelki orvosság, az angyalok kacsintása, az eljövendő békevilágnak egyedüli világnyelve.

*

A könny a lélek gyöngyszeme. Aki sírni tud s kicsordul valami a szívéből, annak a lelke teli van. Csodálatos dolog, mikor az emberi húsból, arcról egyszerre csak hullani kezéienek a gyöngyszemek: a sajtó, fájó, sós emberikönnyek. Láttatok síró édesanyát, ismeritek Michelangelónak a Píetáját, a Mater Dolorosát? Van-e a világnak nagyobb szomorúsága, mint mikor egy édesanya sír? Van-e a világnak nagyobb fájdalma, mikor

egy édesapa zokog!? S pillanatok alatt csend lesz a mennyországban, ha a földön valahol egy gyermek sírni kezd.

A mosoly orvossága s a könnyek gyöngyszem sora a színészet ékessége és tudománya. A sírvavigadás, mikor egyik szemünk sír s a másik nevet, a magyar színészet nemzeti kiváltsága. Mennyi mosoly, hány könnycsepp, mennyi lelki orvosság s mennyi elosztott kincs jellemez egyetlenegy magyar színélőadást, amikor a magyar színész minden áldott este széttöri a lelkét s irigyen osztja ki magyar testvérei, a nézők között: „Vegyétek és egyétek, ez az én lelkem!“ Egyetlen egy este ennyi áldás és áldozat! Mekkora szellemi kincs és erő ez egy, két, tíz, ötven, hatvan, és százötven év alatt, amelynek ünneplésére most szívét emeltünk.

Eltekintve a hitvitázó és iskoladrámáktól, 1790-ben alapítjameg Kelemen László a Nemzeti Színjátszó Társaságot, tehát most telt be a 150 év. Ebben a fehér, téli éjszakában mennyi: tüzes lángnyelv jelenik meg az ünneplő, magyar színészek feje fölött, amikor a magyar színészet 150 évének teatrálistái, színészei, apostolai és prófétái adják áldásukat az erdélyi, 22 éves kálváriát járt színészetre. Itt hajol meg előttetek fekete magyarjában Kocsi Patkó János színigazgató uram, amikor Kolozsvárt 1821. március 12-én megnyitja az első magyar állandó színházat a Farkas-utcában. Itt állának az első, magyar drámaírók: Kisfaludy Károly és Szigligeti Ede. Hogy ölel a keblére benneteket, sokat szenvedett, lerongyolódott kultúrhősöket, Megyeri Károly, akiről a legnagyobb magyar költő, Petőfi Sándor zengett éneket, akiről Gyulai Pál, első magyar színikritikusunk azt írta, hogy „visszaadta az embereknek a mosolyt és a könnyeket! Milyen büszke reátok a daliás Lendvay Márton és a mindig mosolygó Szentpéteri Zsigmond. Itten van a nagy és boldog találkozó Egressy Gábor, aki felismerte és a porból elővette a legfelségesebb, magyar drámát, Katona József Bánk bánját. Az az Egressy Gábor, aki mindig a legtökéletesebben tudott játszani, mert mindig egyszerűen és természetesen tudott szerepelni; aki Obernyik: Brankovics György c. drámájában olyan természetesen játszotta a fia megváltása miatt megőrült édesapát, hogy az elméje valóban elborult. Ilyen természetesen játszott a legna-

gyobb tragikus színészünk. Érezzük, mi van kimondva ebben a mondatban, hogy a színész minden este széttöri a lelkét s ingyen, jó szívvel osztja ki a közönség között. Pár krajcárért emberi lelket árul minden este. Laborfalvi Róza most tüzi a kebletekre, — magyar színészek —, a szívetek fölé legszentebb jelvényünket: a nemzetiszínű pántlikát. Déryné Széppataki Róza pedig a magasságos égben így folytatja a Naplóját az erdélyi színészet-ről: „Az erdélyi színészek valóban bejárták a magyar Golgotát, keresztre feszítették magukat, hogy Kolozsvár, a színészek szülőföldje, Marosvásárhely, a Székelyföld és végül az egész Erdély feltámadjon. Illesse őket elismerés és dicsőség, meg egy kis meleg ruha, meg egy darab, jó, puha kenyéri. Ebben most minden igaz magyarnak része kell legyen!”

Tízenhat évre reá, hogy Kolozsvárt már magyar színjátszás volt, 1837-ben megnyílt a Pesti Magyar Színház is, melyet a pozsonyi országgyűlés 1841-ben Nemzeti Színházzá tett. Itten van ezen a lelki ünnepségen az alapító Földváry Gábor, Pest vármegye lelkes alispánja s az első színdirektorok, Bajza József, a költő és Nyáry Pál, a nagy szervező. Itten van az ünnepségeteken a Nemzeti Színház nagy intrikus színésze: Felekí Miklós, aki Udvarhelymegyében született Nagyalambfalván. Nézték milyen szerényen hajol meg előttetek Prielle Kornélia, akiért Petőfi Sándor is lángra lobbant, de eljött az ünnepetekre „a nemzet csalogánya“. Blaha Lujza is. Aztán sorra ölelnek keblükre Paulay Ede, az aranykor direktora, Pálmai Ilka, Jászai Mari, Ujházy Ede, Vízvári Gyula, Nagy Imre és E. Kovács Gyula, akinek tüzes, magyar szíve itt repedt meg a fehéregyházi csatasíkon, amikor a Petőfi ünnepélyen mélyen átérezte, amit mondott, így tudnak beszélni a mi színészeink! S így kell beszéljenek a magyar színészek a jövőben is! De eljött köszönteni titeket Dezséry Gyulával Szentgyörgyi István is. Ezen a fényes ünnepségen ugyanaz a condra van Szentgyörgyi Istvánnak a testén, amivel a koporsóját is leterítették. Ez a takaró Bánk bán Tiborcának, a magyar pórnépnek ütött-kopott subája volt a magyar színészetnek és a magyar szebb jövőnek királyi köntöse. Velük együtt itten voltak mindnyájan: a névtelenek, a legtöbbet szenvedők s ezért a legnagyobb hősök közöttünk!

HARANGSZÓ.

Tudjátok-e mi a harangszó? Köszöntés, imádság, béke, örömnép, üdvözlés és élet — ezek mind-mind a harangszó gyermekei és testvérei.

Reggel ő nem feledkezik meg helyetted, hogy zengő örömmel imádkozzon a mindennapi falatért, a jó egészségért, a gyógyulásért, a bocsánatért és a tiszta, áldott életért! Délben 6 köszönt Tégedet a műhelyben, a mezőn, az irodában mondván: Elég a munkából! Ebédet terített a Mindenható Neked is, meg a szeretteidnek! Gyere, vedd le a kalpagot s alázd meg magadat a Teremtőd előtt! Hiszen az ő kegyelmes, szent akarata az, hogy nem vagy kivetett, száműzött, lerongyolódott koldus, elzüllött, tönkrement lélek, hogy erőd van a dologra, van életednek célja gyermekeidben, szerető hitvesedben! Hogy nem vesztetted el kicsiny drága gyermekedet, tejlő marhádat s nem törött el kezekben a kenyérnek a botja! Este sem feledkezik meg rólad a harangszó. Ha te káromkodsz, ő szelíden békít szavával, ha te a korcsma felé mész, ahol eladtad a becsületedet egy-két pohár méregért, ahol megraboltad családodnak a nyugalmit drága pénzen — a harangszó tégedet Istenházába szólít szüntelen szeretettel, ahonnan vihetsz haza szeretteid körébe békességet, türelmet, egymásnak megbocsátást és boldogító szeretetet egy imádkozó, csendes, józan élet örömeiben.

Látod édes, drága jó testvérem, a harangszó minden Istent káromló bűnünk, tékozló, önfeledt gyengeségünk dacára hívogat az esti imához minden naplemenetele idején: abban telik öröme, ha tégedet meghívhat a békehajlékába, a hol megáldanak, feloldoznak, kibékítenek saját magaddal és a kegyetlen Sorsoddal.

Te pedig melyiket választod? Szíved csendességét, családod boldogságát, a tiszta változót, a megáldott mindennapi kenyeret, az imádságot: a harangszót, vagy az adósságot, perpatvart, perlekedést, betegséget, a gonosz gyermekeket, a piszkot, a tömlőt: a korcsmát.

A háládatlan gyermek, akkor *kezdi igazán* megbecsülni az édesanyját, édesapját mikor már nincs, mikor már meghaltak. Akkor érzi és akkor tudja meg igazán, ki volt az ő munkás, gondos édesapja és az ő felejtetetlen, jó édesanyja s mit köszönhet ő a szülőinek. A bűnben, kárhozat tüzén haldokló ember betegségében teszi először össze a kezét az ímárahívó harangszóra, mikor már pár napja van csak az életből . . .

Milyen boldogság: tiszta lenni; milyen áldási jót tenni; milyen öröm: szeretni! Milyen boldogság, áldás és öröm meghallgatni mindig a Harangszót!

Köszönjük Neked Uram a kenyerünket és a könnyeinket!

Kegyelmes Istenünk! Ismét vértengerbe fordult egy esztendő! Nekünk pedig újra megkegyelmeztél, hogy békeességben és csendben lehajthatjuk imánk párnájára a mi bús fejünket a minden évben megújuló imahét kezdetén. Szent Isten, megdobban a mi szívünk Jóságodnak láttán és megretten a mi lelkünk a tengernyi vér, pusztítás, halál, tűz és veszedelem közeledtére, mikor már lángba borult a világ két vége. Egyedül csak a mi csendes szívünknek békéje a mi mentsvárunk, egyedül a megfeszített Krisztus, a mi oltalmunk, egyedül a mi közös testvéri szívünk, a mi minden kincsünk és reménységünk! Áldd meg Istenünk a mi gyülekezetünket, a mi imánkat, a mi könyörgésünket, ajkunkat, kenyerünket, lépésünket, hogy Feléd mehesünk és Hozzád érkezhessünk! Ámen!

*

Nézzétek minden nap milyen pontosan rövidül a világosság és hosszabbodik az éjszaka egész december 23-ig, amikor a legrövidebb lesz a nap és leghosszabb lesz a sötétség. Így van ez

már évszázadok óta, így van ez már évezredek óta. Az örök Isten kalendáriumában tökéletes a rend és változhatatlan a pontosság! Mi egy érdekesnek vélt, hitvány emberi életnek 75 éve egy évezredhez képest, bizony csak egy szempillantás a jó Isten naptárában!

Mi az emberi számítás, ravaszkodás, csel, csapda, képmutatás, hazugság és farizeuskodás az Isten terve, az Isten számítása,, az Isten bölcs pontossága mellett?

Olyan sokszor a mai ember a maga tervével, a maga, számításával, a maga játékaival, mint a síró, maszatos gyermek, aki játékból tüzet akart rakni az ebédlő közepén, a szőnyegen papírból és forgácsból. S most jön az édesanya, eltiporja a tüzet és ráver a meggondolatlan gyermekre, hogy ilyesmi ne jusson az eszébe! Most nézzétek, hogy sír, hogy jajjong ez az emberpalánta, hogy terve, hogy számítása nem sikerült?! Szentül hiszi, hogy őt megbántották, hogy neki van igazja!

Pedig nem a mi akaratunk, nem a mi számításunk az igaz, hanem az örök Istené, aki nemcsak a mi hajunkszálát tartja számon, hanem a fenséges égbolt csillagmilliárdjainak életét, futását és végétét, millió esztendő óta igazgatja.

„Szeresd a Te Uradat, a Te Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből, minden erődből és teljes elmédből“, mert csak az ő igazsága — a tiszta szentség, mert csak az ő törvénye a Te életednek egyedüli, boldog megoldása.

Egy német legenda szerint: egy hetyke, büszke legény egyszer messzi útra indult. Erő, bizalom, boldogság, remény, szép jövő feszítette a keblét. Sorra búcsúzott el büszkén mindenkitől. Első sorban a szeretőjétől, aztán sorban a jó barátaitól, jó embereitől búcsúzott el. Csak éppen egytől felejtett elbúcsúzni az édesanyjától. S pár év múlva haza jött a büszke fiú rongyosan, letörten, szakállasan, csúnyán és betegen. Először a menyasszonyához sietett, aki most már nem akarta látni, ismerni ezt a jöttment tekergőt. Aztán a barátai fordították el a fejüket egymás után sorban: nem akarták ismerni a rongyos vándorlót. Utoljára ment az édesanyjához, aki ölelő karokkal és könnyes szemekkel, boldogan és örömmel szorította keblére ezt a kivert, lenézett fiút, zokogva mondván: Ez az én drága gyermekem! Így vagyunk

mi is kedves testvéreim, a mi Teremtő Atyánkkal, a mi Istenünkkel is! Mindenki bízunk, megemlékezünk mindenkiről, gratulálunk mindenkinek, magasztalunk és eltemetünk szép, dicsérő szavakkal mindenkit, csak a mi Urunkról, Istenünkről feledkezünk meg legtöbbször. S mikor mindenki elhagy, mikor mindenki kicsúfol, mikor mindenki örvend szomorúságunkon, mikor már nincsen jóbarát és hűséges szerető, akkor még mindig leborulhatunk a világokormányzó, felséges Úristen szent fiának a keresztye alá, ahol megváltás gyanánt halljuk a szózatot, ennek a világ megmentésének orvosságát: Szeresd felebarátodat, mint saját magadat!

Igaz szólásmondás ez is: Az ellenséggel el tudok bánni magam is, csak a jó barátaimtól védelmezz meg engemet Úristen! Valóban ezek a jóbarátok a legnagyobb ellenségeink, a Sátánnak édes testvérei. Szépen és kedvesen, nagy szeretettel szokták a tört megforgatni a szíveinkben. Bár lenne mindig elég erőnk arra, hogy ezt mondjuk ilyen esetben az Úr Jézus Krisztussal: Távozz tőlem Sátán, távozz tőlem te jó barát!

*

Édes, jó Atyám köszönjük a keserű orvosságot, amely azonban gyógyított. Köszönjük a mindennapi kenyerünket, a könnyeinket és örömlenket, amely testünket ápolta, lelkünket megmosta és fényessé tette. Vezess minket a keskeny úton haza felé Tehozzád, mikor majd itt hagyjuk a rangot, a házat, a vagyont, mindent. Adj erőt, hogy egyedül a Te kezébe tegyük le életünket, sorsunkat és jövőnket. És ha a kezünkbe adod Uram a keserű poharat, adj erőt hozzá, hogy zúgolódás nélkül kiigyük bűneink mérges italát. De ha lehetséges Atyánk, múltjék el tőlünk a keserű pohár! Buzgó' szívvel könyörgünk a Te veteményeskertedért: a vasárnapi iskoláért s hálát adunk annak kibeszélhetetlen áldásáért. Tartsd meg, tápláld és neveld ezeket a drága, Feléd néző embervirágokat. Imádkozunk az emberevő, néger testvérinkért, aztán az afrikai ifjúságért, költözzön a lelkükbe a Te békesség, a Te megváltó erőd szabadítsa ki őket a Gonosz karjai közül! Áldd meg lépteinket, tisztítsd meg gondolatainkat és bocsáss el bennünket immár az éjszaka sátorába békességgel! Ámen!

Ölelés és sírás — együtt!

Ki nem látott szomorú koporsót s azon piros rózsacsokrot és nevető szekfü virágot? Ki nem látott síró menyasszonyt, mindig nevető bolondot életében? Van a föld hátán egy szigorú szerzetesrend, melynek a tagjai minden este saját koporsójukban vetik meg az ágyukat, hogy az emberi gyarlóságukra, hiábavalóságukra s biztos megsemmisülésükre emlékeztesse őket, a hitvány porembereket. Egy az utunk, egy a célunk egy a hajónk: a koporsó. Ilyen összevisszaság az emberi, földi, bűnös élet. Ölelés és sírás együtt, halál és rózsza együtt, énekkórus és koporsó, millió változatban, gyászban és ragyogásban. Ennyi az egész. Tökéletes rendetlenség, lobogó bizonytalanság, álmódó nyugtalanság, ideges perc. Ma átkot szórunk annak a fejére, aki előtt tegnap kalapot emeltünk. S ki tegnap ádáz, konok ellenségünk volt, annak azt írjuk a levélben, hogy édes barátom, vagy kedves lluska! Éberem úgy ögyelgünk az utcákon, szobáinkban, műhelyünkben, mintha álmondnánk, s álmainkban a valóság álmai rémítenek. Mi lesz velünk? Istenem, mi lesz velünk? Ma fáj az eskü, amit évekkal ezelőtt hazugsággal megfogadtunk: délelőtt dicsérjük azt, ámit este megtagadunk. Ha dicsérnek az fáj, ha korholnak, — bosszút állunk. Nincsen menekvés a földön? Ma azt kívánjuk hévvel, amitől holnap elfordulunk. Mint az egyszerű, munkanélküli iparos fiu, aki egyik városból a másikba ment, bizony éhesen, bizony rongyosan, gyalog az út porában. Egyik csárda előtt valamelyik falu szélén fényes kocsi, ragyogó paripákkal áll meg a fiúval szemben. Finom arcú katonatiszt ül benne, drága pléd takarta a lábát, arany, ezüst kitüntetések voltak a mellére szépen sorjába feltéve. Az iparos fiú lelkét ostromolta a sátán: látod egynek mennyi minden van, a másiknak semmi. Te gyalog sem kapsz kenyeret, az a másik pedig puha hintóval szalad a boldogság elé.

A tiszt szólott a kocsiskatonának, hogy menjen be a korcsmába és hívja ki a vendéglőst. A fiút most hatalmába vette az indulat egészen! Nincsen igazság a földön, irigylem annak a

tisztnek a sorsát! Miért nem lehetnék én is olyan, mint ő, bár egy hónapig, hogy jóllakhassam!

A korcsmáros kijött a katonával, odamentek a kocsihoz, óvatosan kivették ketten a tisztet ülőhelyéről. Mindkét lába térdből le volt vágva, elvesztette őket valahol a háborúban. A felhevült fiú pedig ott állt a kocsi mellett lehajtott fejjel megalázva. Hogy kellett neki ez az élet, ez a fényes kitüntetés, hintó és jóllét levágott lábakkal! Ha rongyos, ha poros is volt az ő lába, de ép volt, de megvolt! Amit még előbb átkozódva kívánt, most halkan osont el gyorsan mohó kívánsága mellől.

Ha most azt mondaná neki az Úristen: „Állj meg ember! Legyen meg már egyszer a te akaratom is! Ebben a zavaros diszharmóniában mégis mindig felénk néz a tökéletes összhang, a csillagokat és világokat kormányzó erő, az örök megbocsátás, a felejtethetlen jóság: maga az Isten. Mint a mennydörgés után kitisztult égbolton felragyog az áldott, életető napsugár — úgy ragyog elénk ebben a zavaros, sötét világban az új Jeruzsálem leányai és fiai elé, a megváltott és megáldott lelkek felé Isten üzenete: „aki győz, örökségül nyer mindent és annak Istene leszek és az fiam lesz nékem!“ Ez a tökéletes, szerény, de boldog élet, ez az Istennel élő győzedelmes, bevégzett közösség! Ez az alfa és az ómega! Ez a kezdet és a vég! Az Isteni élet!

Immár induljunk el!

Mint meghaltak és im élők!

Lehet-e világosságot gyűjtani a megátalkodottság fekete napjaiban? Mikor száz meg száz rekedt torok vigyáz arra, hogy a fény, a tűz, a melegség, a világosság megszűnjön, elhamvadjon, összeroskadjon ebben a megpróbált életben!? Mikor szürke hamuhullás öltözteti mindenütt gyászba ezt a szomorú világot és a meleget adó zártnokok már elégettek minden értéket: a türelmet, megértést, jószívet, tisztalelkűséget, munkát és sikert,

Lehet-e még lángra lobbantani a szíveket? Mikor a nyirkos, sötét, őszi éjszakákon a bosszú, az irigység, a bűn, a gonosz gondolat ólálkodik titkon az utcákon, lopózkodik be házukba s elviszi lelkünk nyugalalmát s eldorbézolja Sátán cimborájával a család boldogságát. Lehet-e beszélni ragyogó, új élet felé mutató hajnalról, fényről, mikor a mai emberiség egy nagy temetésre készül s egymás után oltogatja ki a lámpákat!? Lehet-e beszélni ébredésről, mikor nehéz, éber álmunkban lefelé zuhanunk s az emberi kéz nem talál sehol segítséget, oltalmat, védelmet ütődő bukásában, mert csak lefelé keres és kapkod — imára pedig nem tudja összekulcsolni meggémberedett kezét!

Lehet, sőt kell: mert nélküle megfagyott lelkek és kialudt szívek lennének! Szabad és áldás ez a fény, mert nélküle nem érik meg a mindennapi kenyér s az önzés jéggé fagyasztaná arcunkon eredendő bűneinket s egy hideg, sivár, kietlen, örök tél borulna erre az Isten dicsőségére teremtett, fenséges univerzumra!

Ezt mondják nekünk most, ebben az ünnepélyes hangulatban, ezt tanítják nekünk ezek a lángra gyúlt, szent templomfalak! Megszomorodott, bánkódó, zokogó, kétségbeesett embertársam: van menekülés, van ébredésed, van jóreggeled — ezt ragyogja itt minden fényságár.

„Mint ismeretlenek és mégis ismeretesek; mint megholtak és ím élők; mint ostorozottak és meg nem ölettek, mint bánkódók, noha mindig örvendezők; mint semmi nélkül valók, de mindennel bírók! — mondja az Ige — világossága mellett Pál apostol.

Nem kell más, mint egy bátor vonással húzzuk ki az élettükből azokat az értelmetlen, kusza sorokat, dadogó beszédeket és tökéletlen tetteket, amely az emberi szívnek olyan jól esett hízgelő öntetszésében, de amely nyílt és bűnhődésre méltó lázadás volt Isten parancsolatai ellen! Nem kell más, mint csődöt kérni magunk ellen a Mindenható ítélőszéke előtt! El kell hagynunk a magunk bölcsességét, ami a kárhozatba vezetett kényelmes, széles országútján, melynek oldalán a bűnnek gyönyörű, de mérges virágai nyitottak. El kell hallgattatni az embert, s meg kell hallgassuk az örömhírt, az evangéliumot lelkiismeret-

rtünk dobogó visszhangjában, az Isten *igéjének* elmaradhatatlan áldása alatt! Ki kéli már egyszer mentsük a lelkünket e világból, a perlekedő családi viharból, a csúfokodó emberek ragadós sártengeréből, az élet ezer nyűgös, lelketlen bilincsei közül s el kell hozzak ide a templomba, Úrsztala elé imádságban, énekben és alázatban! S innen a meggyúlt lángokból vigyünk haza most parazsat a lelkünkben — az Úr Jézus Krisztus világot megváltó szerelméből. Ezzel gyűjtsuk meg a szobában melegítő tűzhelyet, mikor meg tudtunk egymásnak bocsátani, mikor csak szeretni, szenvedni, túrni és túrni tudunk!

Csodálkozunk, hogy tönkremegyünk, vájjon imádkoztunk-e mindig; csodálkozunk, hogy megaláztak, vájjon miért voltunk ^felfuvalkodottak? Csodálkozunk, lelkünket vad indulatok tépdesik rongydarabokká — vájjon kértük-e a békességet, akinél egyedül található, aki hatalmasabb a legerősebb embernél és a leggazdagabb királynál, akinek bölcsessége *egy* nagy világot kormányoz biztos és fenséges harmóniában: az Úristentől!? Csodálkozunk, hogy terveink, számításaink ellenkeznek a Mindenható parancsolataival, oh vegyétek elő azt a drága, ősi bibliát, amit a polcon a boldogtalanság pora fed le — olvassátok, imádkozzatok, táplálkozzatok belőle, kérjetek segítséget, oltalmat attól, aki egyedül tudja nektek megadatni, az Úrtól!

S akkor tapasztalni fogjátok, hogy titeket nem érhet semmi veszedelem, mert a jó Isten van mellettetek!

Keresztyén testvéreim! Ne zúgolódjatok, mikor azt mondjátok, hogy Ti jártok a templomba s mégis szerencsétlenek vagytok! Aki csak a házi sepregetés elől menekül vasárnap a templomba, de otthon a csendes, imádkozó bibliaolvasást naponta nem gyakorolja, aki inkább a szomszédtól kér tanácsot, mint az örökkévaló Igazságtól, az Istentől . . . oh, akkor ne csodálkozzunk, hogy terveink holtpontra jutottak s az egész világ gazdasági számítása Isten nélkül a katasztrófa szélére érkezett!

*

Még mást is mondanak nekünk ezek a felvillant lángok, melyek mindenike mögött ott dobog egy-egy Istennek ajánlott boldog, szenvedő asszony szív ...

Istennek kegyelmes parancsa az is, hogy minden éjszaka, minden sötétség után jöjjön a fény, a hajnal, a világosság s minden szenvedés és minden megpróbáltatás után virradjon fel az öröm és a boldogság!

A szenvedés olyan iskola — mondja egy magyar író, — ahová a Mindenható jó kedvében ad be minket, hogy megtanulva a leckét, nemesebbek, jobbak és tisztábbak, vele együtt boldogabbak lehessünk! A búbánat, a szenvedés csak álruhába öltözött áldás! Némely virág csak szétmorzsolva tudja illatát szétterjeszteni, némely ember csak megpróbálva tudja megkeresni elveszettnek hitt lelkiismeretét! Dante a legnagyobb nyomorban és nélkülözésben írta meg száműzetésének idején a világirodalom egyik remekművét. Boileau francia meseköltő — saját számítása szerint — mindenképen híres és kitűnő ügyvéd akart lenni. Azonban egyik nagyobb tárgyalásánál szépen felépített, hatalmas beszédét a hallgatóság harsányan kikacagta, mert ez Istennek a számítása, az Istennek a predesztinációja az volt, hogy Boileau költő legyen! Ne a mi mértékünkkel mérjük Istennek csodálatos dolgait, hanem mindig mindent állítsunk oda az Ige világossága elé! Itt ezek a dolgok, melyek a mi véges eszünkben valami skandalumot jelentettek — az Ige világossága előtt azok a dolgok egyszerű és természetes megoldások lesznek. Isten előtt azok a dicsőségek, melyekre olyan büszkék és hivalkodók vagyunk — hiábavaló szemétté változnak! Más az Úristen kalkulációja és más a mi számításunk s mi olyan dőrék és félkegyelműek vagyunk, mikor azt gondoljuk, hogy a mi számításunk, a mi műveletünk a helyes és Isten, aki minket is teremtett — tévedett!- Mi akarjuk kormányozni az eget s az imádkozást felesleges időlopásriak minősítjük s csodálkozunk, hogy munkánk, melyre minden tehetségünket, műveltségünket, minden időnket ráfordítottuk, még az imádság idejét is, eredménytelen és sikertelen maradt!

*

Ezek az égő szívek, melyeknél itt a templomban újra megkeressük megcsúfolt életünket: beszélnek a református nőszövetségek magasztos hivatásáról is, mikor rávilágítanak arra a keskeny, nehéz, de egyedüli igaz útra, amely a kegyelemhez vezet. Ahány-

szór itt a templomban belenézünk egy-egy égő szívbe, jusson eszünkbe az a fájdalom, melyet egy özvegy édesanya érez, mikor két, kis apátlan fiacskája a száraz kenyér után zokog magára hagyatva hideg szobájában; mikor ezek a sugarak ráesnek meleg, gondozott ruhákra — lássuk meg a rongyos testvérünket is, akik dideregve átkozzák ezt a modern, ezt a pogány keresztyén-séget! Ennél a fénynél kell megértsük, hogy egy emberi élet csak egy szempillantás a jó Isten kalendáriumában, tehát nekünk nincsen szükségünk zaklatott vagyonra s nincsen érkezésünk a gonoszságok kitalálására! S áldott lesz az a gyülekezet, áldott lesz az az ember, akit most megigéz az a templomi fény, aki itt az istenházában megtalálja életének célját, életének útját; aki most bezárja megérdemelt boldogtalanságának az ajtaját s kinyitja szívét a Szentírás tündöklő fényözönének! . . .

Megpróbáltatások ideje.

Testvéreim, él Afrika tikkasztó sivatagja között, életre kelt reményóázisok zöldjében egy kókuszpálmafa. Érdekes, szimbolikus, sokatmondó élettörténete van, amelynek értelme és legendája átnyúlik hozzánk is. Mit is mond nekünk ez a néma, kivirágzott, zöld termőfa ott, ahol kapaszkodó, küzködő életét a perzselő hév, a kietlen pusztaság, a beláthatatlan nincstelenség veszi körül? Hallgassuk meg árnyékot és védelmet adó lombjai alatt keserves történetét! Ez a fa azért olyan sudár, ez az élő-lény azért olyan szép, ez a kiralypálma azért terem olyan édes és kitűnő gyümölcsöket a többiek között, mert a bennszülöttek a koronájára nagy és súlyos nehezékeket, otromba köveket kötnek, hogy minél nagyobb erővel húzza le a termő ágakat ez a teher a földre. S mi történik? Az élet szíve annál erősebben kezd dobogni a fában, koszorús fejét annál délcegebben, annál biztosabban emeli a magasba, — az Égbe kapaszkodik a rögök,

a kövek ellen s megmenekül, nagy lesz, szép lesz és édes gyümölcsöket terem. Teher és megpróbáltatások nélkül, talán olyan lenne, mint a többi sivatagi növény. Két három év múlva elszáradna, elpusztulna magától gyümölcs nélkül.

Vájjon nem érezzük hasonlóságot saját, kietlen életünk, zaklatott sorsunk, küzdelmes lélegzésünk közben a sivatagi pálma és a mi életünk sivatagja között? Vájjon nem mi vagyunk azok, akiknek a vállán a holnap nap gondja nehezedik, akinek a fejét az álmatlan éjszakák, a mindennapi kenyér, gyermekeink jövője mind lejobb és lejobb akarja húzni a föld felé? Ez a hasonlóság köztünk és az afrikai pálma között! S mi ahelyett, hogy kiegyenesednénk, mi ahelyett, hogy életünket, egészségünket, két karunkat, lábunkat, két szemünket megbecsülnénk, mint a világ legnagyobb kincseit, mi ahelyett, hogy az égbe kapaszkodnánk, mint a sivatagi pálma, besározva ragaszkodunk a rög-höz, a vagyonhoz, a papirhoz, a pénzhez s közben a sok gondunk közben elveszítjük a saját lelkünket, békénket és boldogságunkat. Vájjon miért okosabb a pálma mint mi? Milyen jó a pálmának, hogy nem tud beszélni, nem tud panaszkodni, csak tűrte a sorsát, csak viselte a kökeresztjét s mégis királypálma lett belőle, mert a gondviselés arra predesztinálta, hogy tűrjön, hallgasson, viruljon és édes gyümölcsöket teremjen I

Mi, akik értelmesebbnek kell legyünk, mint az örökké egy helyen álló élőfa: sokszor kétségbe esünk, öklünket rázzuk az ég felé, haragszunk magunkra, feleségünkre, gyermekeinkre, embertársainkra, egymásba oltjuk a félelmet és az indulatot, békétlenkedünk és káromkodunk, ahelyett, hogy bíznánk, hogy hálát adnánk a jó Istennek a próbáért, a falatkenyérért s a legdrágább kincsért: a jó egészségért! Ezért terem rajtunk keserű, rossz és fanyar gyümölcs, ezért szárad ki lassanként minden körülöttünk, ezért fonyad el a lelkünk! Ez a különbség a pálma és közöttünk! Pedig az aranyérből csak úgy lesz csillogó érték, ha forró tűz közé teszük, amely megolvasztja, megtisztítja az aranyat! Az emberi lélek igazi szerkezete is olyan, mint a pálmafa élő szövete vagy az arany tűzpróbája. Megszelidül, ha a jóság szellője éri, megjavul és megszépül, ha a bánat tüze perzseli meg. Próbálj mosolyogni, akire haragszol s elolvad a gyűlölet,

próbálj kezet nyújtani ellenségednek s megmented saját magadat, merítsd be szívedet a bánat tengerébe s nézd meg milyen fehér, milyen ártatlan lesz újra a te Lelked! Örvendj a nyomorúságnak és a megpróbáltatásoknak. Hálálkodj érte, mert ebben a .tűzbea ég el a bűnünk és a vétünk szomorúsága. Emeld fel két karodat, mint két ölelkező pálmaág az Ég felé: csak ott van a segítség, csak onnan jöhet az oltatom. S ha mindenki, de mindenki elhagy Tégedet nyomorgó, síró testvérem: két ölelőkar mindig vár Tégedet, ott a fájdalma Golgotha keresztn: a mi Urunk, Királyunk és Megváltónk! Ha jajgatásunkból egyszer feltudunk emelkedni, ha egyszer eltudjuk engedni a rögöt, amely huz bennünket, akkor minden szegénységünk, minden árvaságunk dacára egyszerre mi leszünk a leggazdagabbak és legboldogabbak, mert élünk, mert van egészségünk, ép kezünk és ép lábunk, szemünk, mindennapi kenyerünk, van hová fejünket lehajtsuk-

Kérdezzétek meg beteg, ágyban fekvő testvérünköt, mit adna ő oda, ha újra egészséges lenne, kérdezzétek meg, mi a legnagyobb kincs a világon? Zörgessetek meg egy zsák aranyat a vak ember előtt, aki nem láthatja sohasem a világot, az édesanyját és a gyermekét, kérdezzétek meg tőle, hogy mi előtte a legnagyobb kincs? Szegény, szerencsétlen a beteg, a béna és a bolond, aki a mellére lyukas pléhdarabokat aggat s azt hiszi magáról, hogy győzelmes hadvezér, pedig egy szegény idegbeteg idióta csupán.

Egy ókori monda szerint, élt egyszer Kisázsianak Lydia nevű tartományában egy nagyon gazdag király, Krózus. Régebben, ha valakiről azt akarták mondani, hogy nagyon gazdag, azt szokták mondani, hogy annyi vagyona van, mint Krözusnak. Tényleg nagyon gazdag volt ez a Krózus, aranya és ezüstje volt a mese szerint, hogy az ablakán folyt ki a kincse. Nagy gazdagságát sdcra is becsülte, udvarában szívesen látta a görög tudósokat és művészeket gyakorta. Egy alkalommal Solont, a híres bölcsöt is vendégül látta s megmutatta neki is mérhetetlen, tömérdek kincseit. Így kérkedve kérdezte, hogy kit tart most már Solon legboldogabb embernek a földön? S mikor az első között legnagyobb csodálkozásra Krózus nem szerepelt, ingerülten kérdezte a gazdag király Solontól:

— Hát én, azt hiszed, nem vagyok boldog!?

Mire a bölcs a monda szerint így felelt:

— „Királyom, halála előtt senkisé is lehet boldog“.

Krözus haraggal és méreggel távozott el a párbeszéd színlhelyéről. S hogy mennyire igaza volt Solonnak, azt a későbbiek bizonyították be. Pár évre rá e történet után Kyrus, a perzsák győzelmes királya megtámadta Krözus országát és K. sz. e. 546 ban a fővárost, Sardest elfoglalta és a büszke királyt, Krözust elfogatta és elevenen akarta elégetni. Ekkor, ott a meggyújtott máglyán jutott eszébe Solonnak az igazsága, hogy bizony halála előtt senki sem tudhatja, hogy miféle csapások és veszedelmek érhetik még?

Úgy-e a gazdag, büszke király hova jutott!

Hangosan kiáltotta tehát Krözus az égő máglyán Solonnak a nevét, akit ő annyira meggyűlölt, mert igazságot mondott számára.

— Solon, Solon ... Solon, — kiáltotta háromszor a halálra ijedt, keleti király. A legenda szerint a győzelmes király, Kyrus, aki abban gyönyörködött már, hogy nézte, mint perzselődik nagy ellenfelének drága aranyköntöse, figyelmes lett a hangosan kiejtett három szóra s parancsot adott a máglya eloltására s megkérdezte a rabkirálytól, hogy miért ejtette ki ezt a három szót? Mire a megalázott elmondta az egész történetet s azt, hogy most a halál küszöbén jutott neki eszébe Solonnak tiszta igazsága, hogy a halála előtt senki sem mondhatja magát boldognak! A legenda szerint az utolsó mondat annyira megindította a győzelmes Kyrust, aki a saját változékony életére is visszagon-dolt, hogy a halálra ítélt királyt szabadon bocsátotta.

Ugyancsak akkor és Krözussal történt, hogy egyetlen néma fiát gazdagsága idején mindenféle orvossal gyógyította s egész vagyonába került az a hosszú út, ahol szerencsétlen gyermekét különböző jóshelyekre vitette, hogy jóhírt mondjanak felőle. Egy görögországi jósda aztán meg is mondta *t*

— Meg fog szólalni á gyermeke akkor, mikor az apja a legnagyobb veszedelemben lesz. S Sardes ostrománál, mikor a védők kétségbeesésük utolsó fegyverét is felhasználták, ez be is következett. Ugyanis Krözus életének megmentése végett, fiával

együtt közkatona ruhába öltözött és így elvegyült a védők között. Kyrus, pedig az ostromló perzsa király megparancsolta, hogy a győztes vitézei minden ellenséget vágjanak le, csak egynek kegyelmezzenek meg — Krösusnak, őt ugyanis elevenen akarja megégetni. S mikor az ellenség a várat elfoglalta s a perzsa katonák mérsárolni kezdték a védőket s már-már magát Krözust is levágták, mikor a mellette levő néma fia a nagy indulatban megszólalt:

— Ne bántsátok: ne öljétek meg, hiszen ő az apám, a király! Az életveszedelem valóban megszólaltatta a néma gyermeket. Bárcsak ezek a nehéz napok a mi ellenszegülő, csukott ajkainkat is megszólaltatnák, megnyitnák s boldogan sóhajtanánk fel nagy ijedtünkben: Bocsásd meg Uram a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek.

Ilyen gondolattal térünk vissza az elhagyott, legendás pálmafához. Emelkedjünk mi is fel sorsunk mélyéből magasabbra és magasabbra, az éjszaka ragyogó csillagvilága felé. Adjunk hálát a jó Istennek, hogy még látják őket s ők még nem fordították el világot tartó tekintetüket tőlünk! A mennyország ablakai íme ki vannak világítva és várnak haza Tégedet, minket, szegény bűnös embereket. Amennyit elvesz tőlünk a világ, a gond, a pénz, a bosszúság, a gyűlölet, a harag, vegyünk annál többet elő lelkünk igazi gazdagságából, az áldozatból. Így napról-napra gazdagabbak lesztek, mert ebből vehettek annyit, amennyire szükségetek van, egyedül a Mindenhatónál van egyedül hitetek, ára nincsen s mégis ez a legbiztosabb valuta a világon, mert pecsétje a tövis koronás Jézus megdicsőült arca. Keljen tehát harcra a föld ellen az Ég, a gyarlóságok ellen a lélek s győzni fog az Élet. Kiderül s megvirad a sötét éjszaka. Minél nehezebbek és minél feketébbek a felhők, annál dúsabb eső áztatja majd a kenyérnek a földjét. Minél sűrűbb könnyekben hull fájdalmunk a szívünkre, annál tisztább lesz lelkünk minden belső gondolata! Áldunk Tégedet, a megpróbáltatások idején, amely addig tart, míg a tűzön el nem ég a múltnak minden átka, míg bűneink büntetése le nem jár. Köszöntünk Tégedet közelgő virradat, melyet csak a hívó lélek vesz észre a szomorú Hargita fehércsipkés kendője mögül.

Itt állok, másképp nem tehetek! ...

Mit tudjak Neked, irgalmas Istenem és Nektek irgalmatlan testvéreim mondani e szomorít, színes őszi estén?“ Amikor lassan és biztosan kihűl a föld szíve, felzokog a virágos sírokon az emlékezet néhány nap múlva! Mondjam el, hogy kegyelmezz nekünk irgalmas isten, mert kemény vessződ alatt megrepedt a szívünk, összetört a lelkünk, elvesztettük reménységünket, dadogó imádságaink dörgő átkokat hullatnak vissza árva fejekre, sötét, hűvös az éjszaka, és nincsen kenyér, meleg szoba ezer és ezer ember számára! Hol vannak drágaságaink,, vagyonunk, birtokunk, mikor már eltemettük azokat, akik mindenünk voltak, szemünk fénye, édesanyánk, édesapánk, jó emberünk, igazi testvérünk vagy most temettünk valakit, élőt és szenvedőt tetőtől-talpig gyászban zokogó hittel és folytogatott *imádsággal!*

A verejtékkel, keserűséggel és haraggal vásárolt házunk, földünk helyett csak egy néhány sing birtok vár még minket s a saját sírunk.

Nem ismételjük ezeket irgalmas Isten, mert jobban tudod-mindezeket, mint mi gyarló emberek.

Csak fényes trónusod előtt itt arcra borulunk Előtted, mert megjártuk már a csalódás kálváriás útját testvértől testvérig. Nincsen már nekünk mentségünk, segítségünk oltalmunk, csak Te: Jóság, Igazság, Szeretet: Istenünk! Ebben az *égi* fényben meg kell, hogy lássuk, hogy minden pénz, vagyon, kincs, amit mi szereztünk, amire olyan büszkék voltunk, nem a miénk. voltaképpen, amivel nem vásárolhatunk sem egészséget, sem békességet, amit egyedül csak a jó Isten szerezhet nekünk!

Es mit mondjak saját magunknak Testvéreim, mikor fázva, húzzuk össze kabátunkat, mikor egymás mellett elmegyünk!

Van messzi Prágában a régi városházának a tornyában egy csodálatra méltó szerkezet, még a XVI. században készítette el Hanusz mester, de még manapság is pontosan jár ez a négy-százéves óraszerkezet. Mutatja az órákat, az évszakokat, az ösz-

szes bolygó csillagok járását, a Hold megújuló változásait. Minden délben a szerkezet megnyit két ajtócskát és megjelenik egyenként a 12 apostol s utoljára az Úr Jézus Krisztus szoboralakja, megáldva az óra előtt összegyülekezett sokaságot. Mind ezt egy több, mint négyszázéves óraszerkezet mozgatja, igazítja hajszálnyi pontossággal. De mást is csinál ez a híres mű. Az egyes órákat egy csontváz kongatja kezével egy kis harangom Mintha néma munkájával ezt mondaná: Eltelt már ez az óra is! Ember, kisasszony, úrfi, gazdag és szegény vigyázz, légy jó, tedd a szépet, amíg nem késő, mert Te is, Ti is olyan csúnya csontvázak lesztek, amilyen csúnya én vagyok — a halál. Vigyázz, ne mondj rosszat senkiről, mert Te csúnyább leszel, ha meghalsz, mint az az élő, akit Te most ócsárolsz!

Hugó Victorról, a nagy francia íróról mondja a történelem, hogy ízléses úri szobájában egyik legszebb karosszékét mindig üresen hagyta, oda egy vendégnek sem volt szabad leülni,

A különös és mindig üres karosszék még érdekesebb állandó feliratot hordozott a hátán. Magyarul ez volt felírva a táblára: „Az én házamban senkinek sem szabad rosszat mondani azokról, akik nincsenek jelen! Mert képletesen mindig ott ülnek abban az üres karosszékben!”

Ennek a világhírű írónak teljesen igaza volt, mert mi mindig azokról szeretünk beszélni, akik rendszeren nincsenek jelen. Állítsuk be mi is szobánkba ezt az üres széket s akkor újra teli lesz szívünk jóakarattal, nyugalommal és szeretettel! Mert azokról, akik jelen vannak, mi csak jót szoktunk gyarlóságunknál fogva mondani. De vigyázzunk a lélek termésére is a cselekedetekre. Legyen az ízes, ha szegény is, legyen áldott, ha úgy verték le a lélek gyümölcsét, mint az öreg diófát vagy az ezüst levelű mandula fiatal termését. Vigyük be házaink zugába a leggazdagabb áldást, a tiszta, nemes jócselekedetek szuszékját, amelyben aluszik a tavasz, a remény életünk álma s aljában fénylik a boldogság aránya. Cselekedeteink mértéke légyen a szentírás „amit akartok, hogy tíveitek cselekedjenek az emberek, ti is azt cselekedjétek az emberekkel“. Nehogy úgy járjunk, mint a három mesebeli gonosztevő, akik bűnös szövetségükben megölték egy gazdag vásárost. Majd az elorzott pénz egy részé-

veí a sötét erdőszéléről beküldték egyik cinkostársukat a városba, hogy bő élelmet vásároljon a bandának. A bandita bejött a városba, először tele tömte telhetetlen gyomrát, majd így gondolkozott:

„Minek osszam meg én a rablott pénzt azzal a két gazemberrel? Ha egyedül magamnak tartom meg, több forintom lesz!“ A legerősebb patkánymérget vásárolta meg és a *szerzett ételek közé* keverte és így indult gyorsan visszafelé. Közben társai is hasonlóan gondolkodtak, mint ő. Több pénz jut két részre, mint három részre! Ezért ők is elhatározták, hogy mikor visszatér a harmadik gyilkos, megrohanják és elteszik láb alól. Meg is tették, majd örvendő mohósággal kezdték megenni a hozott mérgezett holmikat, amitől mindketten kínos halállal kiszenvettek, Így pusztult el mindhárom gonosztevő. A saját gonoszságuk ölte meg az elrabolt pénz mellett. Minden gonosz szándék, minden hitvány gondolat, minden istentelen cselekedet csak gonosz, mérges gyümölcsöt teremthet, — tanítja ez a régi mese, amely úgy hangzik, mintha igaz történet lenne!

Így töltsd ki irgalmas Istenünk megütődött szívünk helyét könnyel, hogy még sírni tudjunk; édes vigasztalással, hogy élni tudjunk még; bocsánattal, hogy ölelni tudjuk azokat, akik bennünket gyűlölnek; tölts lelkünkbe hitet, hogy az imádság szárnyán megmentsük sülyedő lelkiismeretünket a bűnöknek örvénylő, fekete vízéről. Add, hogy a reformáció októberi isteni tanúbizonyysága álljon mellettünk nehéz sorsunk keresztutjainál: Itt állok, másképp nem tehetek, Isten engem úgy segítjen!

Keserű beszéd.

Lelkesen prédikált vasárnap a tiszteletes úr valamelyik templomban. Lelkiismeretes ítéletet mondott a bűnös kegyességről, a büszke bűnökről s kegyes szavakkal megdicsérte az imádkozó türelmet és az önfeláldozó szegénységet. Olyan áldott, kemény beszéd volt!

Istentisztelet után egy vezető emberrel jöttem ki a templomból, aki a beszéd hatása alatt imígyen kezdte meg a velem való beszélgetést:

— Mondhatom, hogy nagyon rosszul beszélt a papunk!

— Nocsak! — csodálkoztam.

— Mi köze van a papnak az én magánéletemhez, az én ruházatomhoz és így tovább . . .

— Hogy jön ahhoz, hogy nekem erkölcsi prédikációt tartson, nem azért megyek én a templomba, hogy összeszidjanak! Imádkozzék a pap és könyörögjön és punktum!

Soha nagyobb dicséretet nem kapott még vasárnapi oráció, mint a nevezett prédikáció, amely ennyire megtudta indítani azt a testvérünket.

Valóban a jóbeszéd nem az, amely szépen cimborál egy kis „aranyhajó” melléknévért az istentelenségekkel, aranyozott táblára véseti a harangadományozót, aki a millióiból néhány garast adott e célra, de az evangéliumi életével adós maradt az ő Teremtő Istenének*

Áldott beszéd az, ha a prédikátor nem beszél, hanem az isteni törvényeket, a világegyetemet kormányzó, örök és változhatatlan parancsokat hirdeti a Szentírásból! „Mert bizony mondom néktek, míg az ég és föld elmúlik, a törvényből egy jóta, vagy egyetlen pontocska el nem múlik, amíg minden be nem teljesedik. Valaki egyet csak azért is megront a legkisebb parancsolatok közül és úgy tanítja az embereket, a mennyeknek országában a legkisebb léssen; valaki pedig cselekszi és úgy tanít, az a mennyeknek országában nagy léssen.”

Egy másik eset. A vízaknai felejthetetlen, áldott, ifjúsági konferencián történt. Egyik derék lelkésztestvérünk épületes előadást tartott. Alázatos és magasztos beszéd volt. A jól sikerült előadás után odamentek hozzá, s a régi szokás szerint gratuláltak neki szívesen.

— Szomorú vagyok, mert, ha egy embernek már gratuláljak, az nagyon rossz és lelketlen valami!

— A jó beszéd az, ami bátran beszél, pirongat, leszámol az önzéssel, menydörög, próféciai, szeret, felel, imádkozik, nem

alkuszik meg, ami szakít az emberrel és beszél a jó Istennel. Ez pedig, nem tetszik az embernek! Jó beszéd az, ami tetszik az Istennek és nem tetszik az embereknek!

— Igaza volt! Az emberi fül legszívesebben a hízelkedést hallgatja: Ez a feltétele örökké egy kitűnő egyházi beszédnek — emberi mérték szerint.

A vadászok a vadakat ívóhelyeiken, lesik meg és ha szerencsájuk van, ott ejtik zsákmányol. Manapság az evangéliumtól távol álló emberek a szép szavak, becéző beszédek, a magasztalások; és a hzelgések vizénél isznak — ott mindig rájuk talál a Sátán és birtokába veheti őket.

A prédikátor azonban nem lehet bűnre vadászó vadőr, Isten kegyeiméből, ő próféta testvér és pásztor, ki jövődöt világít meg, megbocsát és magához ölel.

S mint a jó orvosság sokszor nagyon keserű, de talán csak a, z gyógyít meg a. halálos betegségtől, úgy vagyunk az egyházi beszédekkel is, vannak keserű beszédek, melyek fájó, beteg lelkünk gyógyítását idézik elő!

*

A templombajárás.

Van egy öreg közmondás, amire egy cseppet sem lehetünk büszkék. Ez a szálló ige azt mondja, hogy a magyar ember a hegyet alulról, a templomot kívülről és a korcsmát belülről szereti. Én is erről szeretnék valamit beszélni. Be szeretném bizonyítani, hogy ez a szállóige szomorúan igaz. Mert, aki a templomot csak kívülről szereti, az bizony igen szereti a korcsmát, természetesen belülről, az természetesen a magas hegyet, a kemény munkát is alulról, rendesen lefekve kedveli. Ti itt mindnyájan esküdt tanúim lehettek, hogy templomaink napról napra üresebbek lesznek vasárnaponként, ellenben hangos estefelé a csárda. El-el törik egy-egy boros üveg s a földre kifolyik egy-

szét-másszor egyik-másik testvérünk drága, piros vére. Testvéreim itten nekünk meg kéli állnunk! Testvéreim itten a lelkiismeretünknek meg kell dobognia. Nézőnk szembe saját magunkkal. Vannak olyanok, akik azért nem járnak vasárnap a templomba, mert — mert bizony sürgős a munka. Elázik hétfőre a széna, leperreg a szem. Kenyérre pedig szükség van, abból élünk — mondják az aggodalmunkra. Szükség van a krajcárra. Mert a pap nem ad, még ami van, azt is elkéri adóba. Szóval vasárnap gyűjti a sarjút, arát, dolgozik a mezőn vagy erdői, mintsem a templomba menjen. Mert kell a krajcár. S tényleg kell a krajcár, jön a kegyetlen betegség, jön az adósság törlesztése, jön a jajgatás és temetés. Tényleg szükség van a krajcárra. Az Isten tudott gondoskodni arról, hogy a bűn elvegye a Zsoldját. Menynyivel jobb lett volna, ha nem lett volna szükség a krajcárra. Aztán megkérdezem a másik férfitestvéremet, hogy miért nem jár vasárnap a templomba? — Haragszom a papra, — adja röviden a választ. Aztán miért haragszik kigyelmed? — nem hagyok néki békét. Mert Ő nem az Isten szolgája. Nem teljesíti a szent törvényeket, ő a maga szolgája. — Azt szeretné úgy-e hogy az Isten törvényei teljesítse?! — hordom utánna a zsrendelyt. — Azt én, felel értelmesen. Hát kigyeiitred teljesíti e az istenes törvényeket? — szegezem néki a kérdést. — Én erőst, igen. — Imádkozik mindennap? — Én igen. — Elmondja-e a miatyánkot vajegyszer naponta? El én kétszer is. Úgy-e abban is benne van: hogy bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek? Benne van az is — felelte az emberem. Hiszen akkor maga nem teljesítette a szent törvényt, mert nem bocsát meg a lelkipásztorának. Mert én megbocsátok neki, de nem megyek a templomba, nehogy megint összevesszek vele! Mert olyanokat prédikál a szószékről. Szóval e tanúbizonyosság szerint a templom, nem az Isten háza, ahol az Isten szava az egyetlen vigasztaló, az egyetlen erő. Hanem apró emberi tökéletlenkedések alkalmas területe. Az Úristennek pedig nem kell az ilyen veszekedő, dicsekvő istentisztelet. Az Úristennek alázatosság, szeretet és Szentség kell. Ez az ő lényege. A templomba nem a papért megyünk, hanem az Isten igéje kell nekünk. Az Isten igéje pedig sokszor éget, megszámolgat, meg-

semmisít és újjáteremt, ha nagyon beteg a lélek, ha nagyon üszkös már a szív. Ha összehasonlítjuk a mi életünket apáinkéval, akkor néma gyónással sok mindent be kell vallanunk. Az ősi székely, mikor első tavasszal az első barázdába vetette ekéjét, megemelte a kalapját a nap felé s így imádkozott: Uram, Istenem segíts meg. Nem volt munkája, gondolata, terve, amit ne mondott volna el az ő Teremtő Istenének. Csak egyedül tőle várt oltalmat és segítséget. Vasárnap igazán Isten szentséges ünnepe volt. Ünnepe a léleknek, ünnepe a jónak, ünnepe a szeretetnek, ünnepe az Istennek. Vegye elő most mindenki szívének mélyéből az ő édesapjának, nagyapjának a képét s e drága emlék előtt valljon színt. Hallott-e káromkodást odahaza, hallott-e csúf szavakat? Ki szerezte azt a hajlékot, ahol most lakunk, ki szerezte azt a földet, amin mi most a kenyérünket keressük? Az ő életük áldott volt és eredményes, bűn és adósságmentes, azért mert imádkozni tudtak! Ők tudtak iskolát alapítani és templomot építeni, s mi még a templom javításánál, iskoláink kimeszelésénél is összeveszünk! Testvéreink álljunk meg a lefelé zuhanó utunknál. Látjuk, hogy a mi istentelen bölcsességünk csődött mondott. Amit édesapáink drága verejétkkel szereztek, az a kis házikó, az a kis földecske is kihull a kezeink közül lassanként. Akármennyi krajcárunk volt, nem volt azon Isten, áldása, nem tudtunk vele szerezni csak bajt, adósságot. Pedig mennyit dolgoztunk, még vasárnap is szántottánk, vettünk, erdőtünk. Éppen ez volt a baj. Oktalan állat is megtér, ha valami bajt, akadályt lát maga előtt s menekülni akar az égő istállóból. Csak az ember, csak 'mi akarunk egészen elégni? t Meneküljünk tehát halálunk kapujából, a mi drága Megváltónk szegekkel kivert karja felé. Ha gyermekünk az asztalnál imádkozni kezd a mindennapi kenyérért s ha mi meg tudjuk hajtani bűnös, kevély fejünket alázatosan, ha mi fel tudjuk keresni a templomban azt a helyet, ahol édesanyánk és édesapánk imádkozott érettünk, s mikor nem látja senki, csendesen meg is simogatjuk ezeket a helyeket, ha mi elég okosak vagyunk ahhoz, hogy belássuk, hogy káromkodással, istentelen beszéddel, templomkerüléssel hova jutottunk már, akkor csak rajtunk múlik, hogy ezen változtassunk s megmenekülünk bűneink égő tüze-

tői. A templom kapuja minden vasárnap nyitva van, nem zárja ki onnan a legnagyobb bűnöst sem. Menjünk hittel, imádkozó lélekkel a templomba vasárnap s életünk adóssága minden vasárnap után törlesztődik, mígnem elapad.

„Az igazi tudomány.“

Lehet a szorgalmat páratlan, a tudás nagyszerű, az ipar elsőrangú, a földművelés gondos és ideális, a tudomány teljes és mégis. A diplomás fiatal ember megtanult nagyon jól kétségbe esni és hitetlenkedni. Állás nélkül biztos állást foglal a bűn és a sátán szolgálatában. Az iparos fiú mikor munkanélkülivé válik, kiváló szakmunkája dacára, rögtön munkása lesz az Istentagadásnak, a földművelő, mikor azt gondolja, hogy hiába veti el a kenyérnek magját a megsebezett földbe, mert a termést a végrehajtó, meg az apja hitelezője gyűjti össze, igyekeznek segíteni magán egy-két káromkodással.

Pedig a nap tűzében megérett, áldott és gazdag gabonakalász, alázatos és meghajtott fejű!

Pedig az éneklőmadár, ha közeledik a zord tél hideg szele, szó nélkül indul vándor útra Isten kék ege felé. „Legyetek jó fák és teremjetez jó gyümölcsöt!“ — tanítja az igaz tudomány mestere, Jézus Krisztus, „mert a szívnek teljességéből szól a száj.“

Kaut Hamsun, norvég író, aki 1920-ban nyerte meg a Nobel-díjat. Ifjúságában sokat szenved, többször éheznek, mint ahányszor jólakik. Nagyszerű munkái nem kellenek senkinek, mert bátran a jó szolgálatába állanak; ő azért nem esik kétségbe, tovább dolgozik láda számra magának, mert jól tudja, hogy nem a munkái, nem a tudománya hamis és hibás az éhezésért, hanem az emberek. Végre a hit megteremti a maga drága gyümölcsét. A legnagyobb irodalmi díjat, a Nobel-díjat neki osztják ki. Most is másképpen cselekszik igaz tudományával,

mint mi. Ahelyett, hogy házat venne rengeteg pénzén, ahelyett, hogy egyszer ő is urizálhatna életében a sok szenvedés után, mit csinál Knut Hamsun? Még aznap szétosztja a nagy összeget a szegények között, még annyira sem volt óvatos, hogy magának egy kávéra vagy egy pörköltre valót tartson meg. Szerintünk ez egy igazi balgaság volt, a szentírás szerint egy egyetlen, isteni, keresztyéni cselekedet. De csak ilyen lélek tudta elérni a legnagyobb emberi teljesítményt.

S mi történt? Mikor híre ment a világsajtóban Knut Hamsun rendkívüli jósága, a könyvkiadók és kereskedők egész serege lepte meg s tekintélyes összegért vásárolták meg minden írását, íme az igaz tudomány, íme az isteni művelet: szétoszt és mégis szoroz. Íme az, amit mi nem tudunk!

Íme az igazi tudomány bizonyossága: „Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik az Istent szeretik, minden javokra van!”

A szabadságról.

Édes, jó Atyánk, egyedüli oltalmunk! Örök segítségünk! Bevehetetlen fellegvárunk! Leborulunk előtted: úgy ahogy vagyunk. A sötét éjszaka gyászával, bűneink bánatával, üldözött lelkünk, dobogó szívünk síró imádságával: hallgass meg bennünket, bíztasd még életünket, hogy Te megtöröd a gonoszság fejét és eltiprod a kígyónak mérges leheletét! Légy áldott, hogy adtál nekünk kenyeret testünk táplálására, légy áldott a könnyekért, melyeket elsírtunk az élő halottakért és a meghalt élőkért! Köszönjük, hogy lehulló könnyeink ruhájában újra fehér lett a lelkünk a Te hozzád szállt imádság képében! Köszönjük, hogy lehajoltál újra hozzánk, megkegyelmeztél, szabadulást ígértél, kenyeret adtál. Köszönjük, hogy megtartottad életünket, szabadságot adtál a jó cselekedetekben, a nemes érzelmekben, bátorságot az igazság kimondásában! Áldd meg ezt a harmadik össze-

jövetelünket, mikor ebben a szent órában az egész világon imádkoznak az elhívott, ájtatos szívek; a leborult, kétségbeesett, emberi szívek szabadulásáért, az áldott hajnalért, a víg esztenődőért! Légy mellettünk most és mindörökké, Ámen.

*

Ennék a napnak vezérigéje: a szabadság eszméje, ami után annyira sóvárog a megpróbált emberiség, ami ha megvan isteni bőséggel, annyira nem tud élni vele az ember. Mint játékos, nagy gyermekek sokszor úgy állunk terveink, önzéseink hitvány kártyavára előtt, amit ledöntött egy rendet csináló lélek. Mint a síró, kesergő gyermek, aki ügyeletlen pillanatában nagy és éles konyhakéssel játszik és gyermeki szabadságában kis híjjá, hogy halálra sebezze magát, vagy levágja ujját, hogy örökre a világcsőfja legyen! . . . Most ijedten jön a szerető édesanya, kikapja a veszedelmes kést a kezéből és hogy többé végzetes játék ne jusson az eszébe: ráüt a kezére a gyermeknek. Most nézzétek ezt az aranyos, maszatos, síró, durcás gyermeket, hogy zokog a kés után? Szentül hí szí, hogy vele igazságtalanság történt. Hogy őt megsértették. Hogy a szabadságát megkötötték, hogy rácsaptak arra a kézre egy kicsit keményebben, amelylyel ő el akarta vágni az ujját.

Testvéreim! mi is így vagyunk sokszor emberi szabadságunkkal. Dalolva rohanunk vesztünkbe és sírva kapaszkodunk a lélek meredekein, szabadon szórjuk a hazugság dudva magjait, rágalmazunk, ferdítünk, kínlódunk, farizeuskodunk, ítéletet mondunk: pedig minden mondat, minden ítélet, minden ember saját magából indul ki. Elfelejtjük, hogy közben halálra mérgeztük a lelkünket a pazar lakoma alatt, hogy örökre háborog a megbántott lelkiismeret, mert újra eladtuk, mint modern öreg Judások: az igazságot, a szentséget, az életet. Nem vesszük észre, hogy amennyit nyert a hiúság, az önzés, a nagyra vágás, annyit veszített a szép élet. Mert, az csak a hízelkedők között érzi nagynak magát, akik igazi igyekezettel munkálkodnak azon, hogy minél mélyebbre sülyedjen. Íme az emberi, a földi, a sátáni szabadság.

Íme toporzékoló ember, a veszélyes játékkal handabandázó, síró, durcás gyermek! S íme a féltő, erélyes édesanyái kéz, amely kiveszi a kezünkől a kést! íme a szent törvény, Isten akarátja,

amely lenyúl értünk, hogy felemeljen, íme a Golgota keresztjének két kitárt karja, íme a megnyilatkozott egek, íme szabad jót tenni, íme szabad megbocsátani, íme szabad kimondani ezt a nehéz szót, hogy bocsáss meg nekem, vétkeztem ellened, íme méltók vagyunk az Úr imádságára: hogy bocsásd meg a mi vétkeinket, mert mi is megbocsátottunk, íme a szabad és boldogi lelkiismeret, mert könnyített terhén, íme az isteni szabadság, íme a Krisztusi megváltás, íme a szegény gazdagság, íme a töredelmes szív égis éréce becsülete!

Az emberi, a testi, a földi szabadság: a bűn szabadossága, a lélek siralomháza, a szenvedés és gyalázat börtöne, az isteni, égi szabadság: a kálvária útja, de a feltámadás bizonyossága, az isteni szabadság a Krisztusban való fogság állandó, boldog együttlét az önfeláldozás és a szeretet útján a jóság virágai között, amely a mi egyedüli, jó, édes mennyei Atyánkhoz vezet a közeli siron keresztül, ahol nincsen gazdag és szegény, első és utolsó, hivatalos és bűnös; háború és perpatvar: csak csend és béke, bocsánat és kegyelem!

Gondolatok.

Első vallásos estély!

Istenem mennyi minden van elmondva ebben a rövid, csengő mondatban! Mennyi reménynek virágos temetője az az idő, amely az utolsó és első szó közt van! Mennyi kimondhatatlan könny, feledhetetlen bánat, égő széken, váratlan öröm, drága pillantás, alattomos, de felírt bűnök skálája, hitványságok egész erdeje, kevés testvér, rengeteg ellenség az az út, amely első és utolsó-kötött van!

Csak egy volt. jó, hogy Isten napja mosolygott a bánat: fekete fellege és a könny színes szivárványa felett! Virágokat: fakasztó napsugár, kenyeret érlelő, áldott mosolygás, életet melegítő, isteni tűzvilág.

Csak egy jó volt, hogy találkoztunk örömet szerző és bánatot osztó testvérszívekkel a fondorlatokkal teli bosszúállásnak időtlen vermei között. Pedig a megosztott bánat csak fél nyomorúság és a részesült öröm, dupla vigasság.

Hányan hiányoznak a sorokból? Akik az utolsónál hívó, szent lélekkel még itten voltak s most az elsónél csak kedves és felejthetetlen, drága emlékük él, amíg mi is élünk.

Hányan lettek az utolsókból első? — és a felfuvalkodott, gonosz, javíthatatlan, hitvány elsőkből utolsók?

Íme az első és utolsónak bújócska játéka, megszámlálhatatlan kaleidoszkóp változata, tartalma, színe, múltja, jövődjé-, bíztatása és ítélete;

És most megállok és megtámaszkodom az egyik kemény mérföldkőnél és leolvasom jelzését, számát az utolsó és első között: Jasi, magyarul, ahogy a csángók nevezik Jászvásárhely, egy magyar asszony élete, tragédiája, küzdelme és emberfeletti számadása. Az életútjában találtuk a nyáron Moldova fővárosában. Ide jött ez a magyar asszony férjével, három gyermekével, hogy a becsületes munka után kenyere legyen a családnak. A nehéz küzdelemben férje a megemészthetetlen gondok betege lesz, élőhalott, megőrül. Eddig is nehéz volt az élet, de mostan már kibíratatlannak látszik s ez a magyar asszony most lép elő hősnek, a mi büszkeségünknek: Dolgozik kis cukrászdájában férje helyett, hajnaltól késő éjjelig, fáradhatatlanul a három, immár középiskolás gyermek életéért Megremeg az ember szíve, ha arra gondol, hogy mi lesz ezzel a három gyermekkel, ha az édesanya beteg lesz. Patyolattíszta ez a kis hely, rendesek a gyermekek, a románok emberi, jó szívvel pártolják a magyar Ambrus Annuska cukrászdáját. Boltja előtt megemeli a kalapját a pap és a koldus. Az egyik tiszteli a becsületet, a másik becsüli ennek a magyar asszonnak a jó szívét.

Oh, mi a mi gondunk, bajunk, próbánk ehhez a mértékhez képest? Mennyi becsületet, elismerést szerez ez a munka, ez az önfeláldozás, ez az örökös bánat, ez az édesanyái szeretet a magyar névnek, a magyar asszonyoknak és a magyar édesanyának! Az édesanyái ideál ebben a példában a ragyogó magasságban tündököl, amit becsül minden igaz ember, beszéljen.

akármilyen nyelvet. Mert az erény önmagán hordja a dicsősé-
gét, a hitványság elébb-utóbb elnyeri jutalmát: a bűnhődést*

Az édesanya, az *igazi* jó édesanya a legtisztább, emberi eszménykép. A népek császára, Napóleon országokat kormányzó proklamációjában mondta: Legégetőbben az országnak édesanyákra van szüksége! A romaiaknál a legnagyobb dicséret volt az édesanya számára, ha azt mondták róla, hogy „Domum mansit, lanam fecit!“ Otthon maradt és fonogat! A jó anya felér száz tanítóval — hirdeti a nagy pedagógus Herbert. Az édesanyai szív az a fundamentum, amelyen a jövő felépülhet. Többet ér az Iliásznál, az Elveszett paradicsomnál, Az Alagútnál, mert maga a teremtés, az új világ, a szív csodája: ez az egy rendeltetése van a nőnek, a legnagyobb, a legfensé-
gebb és legszentebb az egész világon: az édesanyai szív boldog hordozása. Más csak paráznság, bűn és utálat, megvásárolt férj, lenézett asszonyiálat, kegyetlen sors, örök és migrén, álmos munkátlanság, tengődő szégyen és megtúrt tekintély. Van-e nagyobb öröm ezen a Világon, mint egy ártatlan gyermek mosolygása és az a mosolygás, az enyém! Van-e szebb szó ezen a világon, mint édes gyermekem?

Miért fozzuk meg magunkat ezektől az égi örömeiktől? Rafael világhírű Madonna képei, a legszebb magyar, Petőfi versek mind-mind az igazi édesanyákról, az igazi hitvesről szólnak.

Kevés és tiszteletreméltó azoknak a száma, akiknek nincsen semmi bűnük, hogy nekik nem adott a jó Isten gyermeket. Ezek a nemes lelkek sokszor más, elhagyott árva gyermekek gondját és örömét vették magukra, hogy megizleljék bár így a gondviselő, jó édesanya boldogító nevét.

Az édesanya az a szent szó, amely felér e földtől az égig. Egyetlen egy szó s mégis jelenti a teremtés és a könnyhullatás között a szavaknak, jelentéseknek, titkoknak, érzelmeknek egész rendszerét, egyetlenegy szó és mégis százfelét jelent, ezerfelé érez, millió fájdalmat bír el, pedig csak egy szíve van, az édesanya szíve.

Egy névvel, egyetlen egy szóval rokon csak: a jó feleség szavával. Ezek egymásból erednek, testvérek egymással, egymást

kiegészítik a jó feleségnek legtisztább, legerősebb kapcsa a hitveshez a gyermek. A hitves akkor nyeri el a maga tekintélyét, asszonyi fenségét, mikor anya lesz.

Arpádházi Erzsébet, királyasszony bíborpalástját veszi le a válláról, hogy betakarjon vele egy földönülő cigányasszonyt, akinek az ölen egy fázó kis gyermek szendergett. Királynői palást illeti meg: mert édesanya volt.

Örökszép szólásmondás a székelyföldön, amely azt mondja: Ha valamire vitted az életben, ha becsült ember vagy, köszönd a feleségednek, ha pedig hitvány, cudar és utolsó vagy, azt is köszönd az asszonynak. Íme az Isteni tudomány, a csodatevő varázs, íme a fekete végzet, az adósság, a bánat sötét tengere. A jólétet, vagyont, előhaladást nem a Wertheim, vasszekrények a ládafiák gyűjtik össze, hanem az a takaré-k-tűzhely, melyen elfogy, elég lassan a mosoly, háziasszony arcának minden rózsája,, amely égő trónja a ház asszonyának, a női lélek állandó égő áldozata, a terített asztal áldása, a férj keresményének áldó, melegítő bankja.

A rossz, züllött férfit megmentheti, felemelheti, boldoggá, becsültté, áldotta teremtheti a jó hitves jóságával, türelmével,, finomságával, nőiességével, imádságával, síró és mosolygó gyermekével.

A jó férfit is elvadíthatja, tönkretetheti, elidegenítheti, a bűn karjába dobhatja egy hitvány fehérszínű lelkével és két-színű lelkével, örökös meddőségével*

Bár csodát tenne ebben a szomorú, őszi, hideg időben a magyar asszony, mikor ártatlan, tiszta mosolyával fénysugárt vet a sötét, fáradt, küzködő férfi arcára, mikor szelídségével, imádságával, türelmével, jóságával, szentségével, meghálálhatatlan szorgalmával és megfizethetetlen szerénységével, nemcsak a családfenntartó apát segíti mindennapi, nehéz kenyérkereső útjában, hanem a gyermekek előtt a családban szolgál nemes példaadással.

A keserű orvosság legtöbbször gyógyít, az őszinte szó, ha fáj is néhol, de mindig a lélekig ér. Most mikor az őszi sokadalom idején gondoskodunk meleg ruháról, robotot járó lábbeliről, puha kenyérről, ne feledkezzünk meg didergő lelkünkéről

sem: vigyük haza a békesség, a megbocsátás, az egymás elszenvetésének és segítségének melegítő fényét, égi világosságát. Ismerjünk egymásra ebben az arany sugárban, hogy mi mindnyájan csak vándorok vagyunk e földön s nemsokára itten kell hagynunk mindent: a házat, a nyomorúságot, az állatot, a hirt, az állást, a szomszédot, a testvért, a hitestársat és a legdrágábbat, a lelkünk mását: a gyermeket.

Mondjuk hát ki bátran a legnehezebb szót: bocsáss meg nekem: bocsássatok meg nekem!

S így induljunk el a keserves télnek bűneink, vétkeink sáros országútján az utolsó mérföldkő felé, melytől már tisztán látszik az örökkévalóság kapuja s zeng felénk fáradt, földi vándorok felé az égi biztatás: Kegyelem Néked! Kegyelem Néked .

Más a mi számításunk és más az Isten számítása.

Nem értem sehogysem az Istent — mondotta nemrégén egy szabadgondolkodó — nem értem sehogysem. Hogyan egyeztethető össze az Isten fogalmával a világ szörnyű szenvedése, fájdalmas sírása és lángoló lázadása!? Hogyan egyeztethető össze az Isten igazságával, hogy egyik azt se tudja, mit csináljon kilenc szobájával, vagyonával, míg a másik két beteg gyermeket is szorongat lázas, szalmaágyán s még orvosságra sem telik egyikét garas!? Nem hiszem, hogy van Isten az égben, ha ezt mindmind el tudja tűrni, — tör ki belőle a sátán. Ennek a testvérünknek és sok száz ajaknak pogány beszédje csak tanúbizonyság a világ pusztulása mellett, de nem hitvallás az Isten Szentsége ellen. Nemcsak azért nem és még egyszer nem, mert a tégladarab bármely templomban nem tud véleményt mondani az építőmester nagyszerű tervéről, a bolthajtások összetartó ornamentikájáról.

Neki az a rendeltetése, hogy ide-oda tegyék, beépítsék az egészbe, terhet hordjon, s hogy kis rózsaszín testén a szépség imádsága nyúljon fel az égbe. Pedig mi az arány a tégladarab, templom és építőmester, meg az ember, a nagy mindenség és a nagy mindenséget és a világot teremtő Erő, Jóság és Szeretet — az Isten között!? Ahol egy hosszú, büszke emberi élet csak egy pillanat a jó Isten kalendáriumában. Nemcsak azért nincs igaza és háromszor nincs igaza ennek az embertestvérünknek, hogy ő csak a kilenc szobát irigyli s a lélek tisztasága és a szív ártatlansága előtte nem kincs. Pedig nagyon sokszor egy tiszta, meleg és szerény szobában, ahol az Úr Jézus szegekkel átvert keze ügyel, annyi boldogság, annyi szeretet lakik, hogy innen csak egy pár lépés az Isten országának öröme. Elesett testvérünk gondolkodása mindjárt a lényegen: mikor a gyarló ember, a törekeny anyag, a repedt tégladarab hozzá mer szólni Isten csodadolgoihoz, terveihöz, amihez ő lényegénél fogva nem ért semmit. Az Isten örökké munkálkodó üdvtervét a maga együgyű és hangos semmitmondásához akarja mérni. Pogány az a keresztyén gondolkodás, amely az Isten teremtő, áldó és büntető igazságát úgy káromolja, hogy az nincs, vagy nem jó, vagy érthetetlen azért, mert nem az én kedvem, nem az én számításom szerint történik. A világot fenntartó isteni munka nem az én kívánságom, vágyam és akaratom szerint megy végbe. Folyik és beteljesedik anélkül, hogy a mi bölcs észrevételeinket meghallgatná. Jaj lenne ennek a világnak, ha meghallgatná Az a gonosztevő imáját, amikor gyilkos útjára indul. (Hány ilyen álarcos gonosztevő imádkozik naponta hiábavalóan, mert életében a sátánnak akar szolgálni!?) Sárba kerül az az alkalmatlan és engedetlen tégladarab, amely nem engedett, hogy a nagy faragó a maga kedvére megmunkálja. Az Isten állandóan és tőlünk függetlenül, megkérdezésünk és jóváhagyásunk nélkül munkálkodik. Nézzétek meg a csillagos égbolt milliárdjainak, a milliónyi és milliónyi csillagoknak csodálatos útját, pályáját és fenséges rendjét. Eljön a hűvös ősz, akármilyen jó volt a nyár s elhervad a keblünkön a virág, akárhogyan tüzel is a szívünk érette. Havas ezüst borítja majd büszke fejünket, akármilyen görcsösen is szeretjük a fiatalság életszíneit. Űt az óra s mennünk kell, pedig

akkor jut eszünkbe, hogy még szerettünk volna valamit mondani: valakinek, de már nem lehet, nincs tovább, mert egy percet sem tudunk tovább a mi akaratunk szerint, mint ahogy Isten eleve elrendelése már születésünk pillanatában elhatározta azt számunkra. Az önző és mindig markolni kész kéz ebben az utolsó pillanatban kisimul és megnyílik, mintha azt mondaná: „Nézétek emberek, szomszédaim, rokonaim nem viszek magammal semmit. Mindent itt hagyok . az ünneplőt, a selyemruhát, a pénzt,- a kilenc szobát, a vagyont! Hát érdemes volt ezért küzdeni, gyűlölni és haragot táplálni? Hát érdemes volt ezért annyi éhes, iázó koldust és Lázárt elkergetni az ajtónk elől? Óh, jajj nekem az ítélet napján!}“ A jó Isten végeláthatatlan bölcsességét tehát nem szabad soha a mi tökéletlen értelmünkkel felmérni, mert erre képtelenek vagyunk. Aki ezt teszi, már balga bünt követ eí. Ha Isten próbáit nem tudjuk megérteni, ha a Mindenható legtöbbször a mi akaratunkkal ellenkező végzéseit igazságtalannak és értelmetlennek minősítjük, lázadó lélekkel csak mi magunk fölött mondunk ítéletet ilyenkor. Egy kép lehet fenséges és legideálisabb művészi teljesítmény, most jön egy hozzá nem értő kontár s nagy dérrrel-durral azt állítja, hogy a kép nem ér semmit. Hibás-e ez a remekmű azért, hogy ez a kritikus teljesen tudatlan és műveletlen?

*

Egy régi, keresztyén monda megvilágítja azt a siralmas helyzetünket, mikor Isten csodálatos dolgait félremagyarázzuk. Próbáit, amit javunkra rendelt, tehernek, igazságtalanságnak kiáltjuk ki. Élt egyszer valahol egy jámbor, istenfélő remete. Jó szemmel nézték az égiek kegyes életét. Elküldte tehát a jó Isten egyik angyal-lelkét, hogy tegye utolsó próbára ezt a jámbor halandót. A mese szerint az angyal az erdőszélén élő remetét boldogan köszöntötte. Elmondta, hogy az égből jött el őhozzá és kérte, hogy földi útján legyen a kísérője. A remete megvendégelte egyszerű gyümölcseivel az angyalt, azután sürgősen útrakeltek. Először egy falusi földműveshez kopogtattak be hosszás utazás után. Szállást és ételmezt kértek. Jó szívvel adott a gazda az emberi ábrázatba öltözött angyalnak és remetének mindent: meleg vacsorát, jó puha ágyat. Mikor hajnalban az égi

utas újra elindult, búcsúszó helyett emelte a gazda szép, új ezüst serlegét az almárium széléről. A jámbor és bölcs remete megcsóválta a fejét és sehogysen értette meg, hogy egy Isten küldöttje, hogy vetemedhetik egy ilyen gaztetre? A jóságért a szíves vendéglátásért, ellopja az angyal a gazda ezüst serlegét? De azért mégis engedelmeskedett az angyalnak és tovább ment. Elérkeztek egy másik ismeretlen községbe, egy meghatározott házba kopogtattak be. A gazda hangos káromkodással kergette el az udvarából a vándorokat. Ráuszította a kutyákat is. Mire az angyal az ezüst serleget bedobta a káromkodó gazda kamrájába. A remete most már megtorpant s nem akart tovább menni. Kétségbe vonta az angyal kilétét és nem értette meg különös dolgait. Az angyallélek mosolyogva nézte ezt a csodálkozó, hitetlen szentet s csak azt monda neki: A jó Isten csodadolgait bizony nehezen lehet emberi elmével megérteni! De te azért a végén szégyenkezve megértesz mindent! Vándorlásuknak a végén egy halászkunyhóhoz értek. Jó emberek éltek benne. Egy fiatal, egészséges család egy édes, drága újszülöttel. Kaptak a vándorok itten mindent, ami egy igazi, jó szívből csak kitelhetett: pompás eledelt és szíves szállást. Hajnalban újra korán költötte fel az angyal a remetét. Ahogy felköltötte gyorsan, köszönés nélkül indult is. Kimenetkor hirtelen magához kapta a mosolygó, alvó csecsemőt, a remete legnagyobb elképedésére. De ez még mind nem volt elég. Az angyal hirtelen felgyújtotta a kunyhó nád-sarkát, majd áthaladva a folyó hídján, az ébredő gyermeket beledobta a zúgó, hideg, mély vízbe. A remete megdermedten állott s meg volt szentül győződve, hogy ő nem egy angyallal indult útnak, hanem magával a pokol legutolsó ördögével. Már messzi jártak, mikor az ég követe egy tisztás szélére leültette a megszeppent remetét, így szólva hozzája: „Te most azt gondold, hogy vagy a Sátán fia vagyok, vagy az hiszed,-hogy nincsen Isten, aki ilyen érthetetlen és kegyetlen parancsokat tud osztani az ő szolgájának. Most elmondom neked, hitetlen, szent ember minden érthetetlen cselekedetemet, melyeket kaptam az Úrtól. Ugyebár az első jőszívű családtól elvettem a szép, ezüst serleget, amit tegnap kapott ez a jó ember, belül azonban ellenségei a legborzalmasabb méreggel megmérgezték. Ha ivott volna belőle

valaki, kínos halált szenvedett volna. Látod te remete, milyen jót cselekedtem azáltal, hogy elvittem azt a drága és értékes serleget, a haláltól szabadítottam meg őket azáltal. S kinek adtam? Egy istenkáromló, telhetetlen, ártalmas embernek, hogy bűneinek a zsoldját, a halált megszerezze. Azután a derék, fiatal halász emberpárnak elvittem a gyermekét és felgyújtottam a kunyhóját. Ez igazán kegyetlen és istentelen cselekedet volna a te emberi, jámbor észjárásod szerint, — mondotta az angyal. De hallgas ide! Az a kis, drága, édes gyermek, aki még csak sírni és mosolyogni tudott, aki annyi örömet szerzett szerető szüleinek, ha felnőtt volna, keserves bánaságot szerzett volna magának és örökös bánatot szüleinek. Ezért vittem el — folytatta az angyal, — hogy ezeknek a jó embereknek eltegyem életük legszebb emlékét, legdrágább kincsét a boldog viszontlátásra. Elő gyermekét még ad nekik az Úristen! Egészségeseket és okosakat. Felgyújtottam a kunyhót, mert ezek az imádkozó emberek megérdemlik azt, hogy egy tisztességes, kertés kőházat építsenek maguknak. Ugyanis, mikor a romokat szétszedik, az egyik szegeletfa alatt elásott, gazdag kincseket fog a szegény haláspár találni. Látjátok testvéreim, még ebben a régi középkori mesében is milyen világosan kitűnik, hogy amit büntetésnek, rossznak, csapásnak és halálnak ítélünk, az tulajdonképpen áldás, bőség és élet. S mit mi értékesnek, nagynak, ezüstnek és jónak ítélünk, az sokszor kár, méreg és halál. Minden nap feljön az áldott nap, ha másnap nekünk bűneinknek váltóját is prezentálják. Ragyog és örvend a sok ezer arany, ezüst csillag, ha ágyainkban nehéz álmaink bűnének lidércei fojtogatnak is. Őszi rózsák fehérruhás lelkei nyílnak és élnek akkor, mikor szereteteink, halottaink, legdrágább emlékei előtt hullatunk fájó és forró könnyeket. Mert más a mi számításunk és más az Isten számítása!

Beszéljük meg!

A jövődökről kell ezen az áldott időn valamit beszélgetnünk testvéri közösségben. Hogy biztos és Istennek tetsző jövődönk legyen — annak egy feltétele van, hogy becsületes, imádságos és tiszta jelenünk legyen. A jövőnk ennek a feltétlen függvénye, a jövőnk jelenünknek szükségszerű következménye. Aki az örökségre, a haszontalanságra, a hízelgésre, a hazugságra és hitvány papírra építi fel a jövőjét, épen olyan hiáavalóságot követ el, mint az ókori perzsa királyok, akik, hogy édes álmuk legyen, a fejük alá arannyal telt vánkost tettek vagy Caligula római császárszár, aki álmait testőreinek kívül vadállatokkal őriztette. Artemon pedig egy nagy paizsot húzott a fejére, ne-hogy a menyezet, ha rászakad, agyonnyomja.

Pedig az édes álomnak egyetlen feltétele az istenes ébrenlét, a nyugodt lelkiismeret!

Washington György, az Amerikai Egyesült Államok megalapítójának az ifjúságáról feljegyezték az alábbi esetet: Washington György édesapjának kedvenc cseresznye csemetéjét valaki késsel megsértette és az oltovány elpusztult. A szigorú apa elővette a cselédségét s a legszigorúbb vllatással sem vállalta senki-sem a hibát. Az apa jó tanuló fiára nem is akart gyanakodni, de azért őt is megkérdezte: — Fiam valaki megbántotta a csemetémet, nem tudod ki tette?

— Én, voltam, édesapám, kérem megbüntetésemet!

— Nem büntetlek meg fiam — mondta az apa, mert a te igazmondásod többet ér nekem, ezer csemeténél is.

Íme ilyen jeles, ilyen ifjúság tudta kivívni az Amerikai Egyesült Államok szabadságát s az amerikai nép boldog jövődőjét! Bánky Vilma gazdag és híres filmművésznő, mikor világ-sikerei után Budapesten járt, felkereste kedvenc tanárát és azt kérdezte tőle — értékes ajándékát átadva:

— Honnan mondta a tanár úr tanulóleány koromban, hogy én még sokra fogom vinni az életben?

— Onnan fiam, hogy magának az írásbelije volt az egyet-

len, amelyiknek a legutolsó sora is állandóan és egyenletesen szép volt. A többinél csak az első oldalak voltak szépek, az utolsók mind csúnyábbak és rendetlenebbek! Magánál ellenkezőleg volt. Ami kitartást és erős akaratot jelent. Íme itten is: a szorgalmas kitartásból milyen szépen bontakozik ki a jövőendő!

A tanító.

Socratest, az ókor szerény bölcsét a delphii jósda a legbölcsebbnek nevezte, mert ő volt a sok száz hivatalos okos között az egyetlen, aki belátta, hogy nagyon keveset tud. Bizony nagy tudomány ezt bevallani.

Erazmus a középkor jeles pedagógusa, ágostonrendi atya a pogány Socratest a szentnél is szentebbnek tisztelte: Sante Socrates, ora pro nobis! szavakkal fohászokodott emlékéhez. Valóban ennek a görög tanítónak munkája, célkitűzése, tanításának módja tanulságos és érdekes mindnyájunk számára.

Egyszer, amint az athéni agorán sétált tanításra figyelő tanítványaival, egy siető ember szinte ijedten kérdezte: Oh mondd Socrates, messzi van még a halpiac?

Socrates nem felelt.

Az embert elöntötte a méreg s már futtában így kiáltott visszafelé: — Na tégedet kár bölcsnek és szerénynek nevezni, mert még segíteni sem tudsz!

Tanítványai is restelték. Mikor vagy 20 lépést haladt a kérdező előre, Socrates utánna kiáltotta: Háromnegyed óra alatt ott leszel!

Az idegen visszafordul és megkérdezi: Hát miért nem mondtad hamarabb ezt nekem?

Socrates csendesesen felelt: Én nem tudtam, hogy milyen, tempóban mész és sietsz. Először azt akartam meglátni, hogy feleletemben hozzávetőlegesen is igazságos és jó feleletet adjak.

A mérges siető megszégyelte magát, de most még inkább a tanítványai.

A tanulság belőle világos. A tanítónak didaktikai programja megkötött és előírt, pedagógiai programját azonban valahonnan a magasságos, kék égből, az estis csillagok hónából hozta magával: mint szent elhívást. A jó kertész örök titka marad, miért lesz a kis fekete magból gondos és lelkes kezelés után égretörő vadonc, majd gyümölcsöt termő csemete fa. Miért vág le itt ott egy egy fattyúágat a gyenge csemetén vagy miért kegyelmez meg a kertész egy vékony, törékeny, elhajtott ágacskának. Vagy talán sokszor ő sem tudja, talán ez a titokzatos benne, az isteni, a pedagógiának titka, megoldása és predestinádója. Sokszor nem érti meg a tanítónak tanítását, hallgatását, metszését, aggodását, takarását, féltését, szigorát, csókját, örömet, szomorúságát szívének gyermekei, a tanítványai. Pedig mi lenne a palántból, ha halálra perzselné azt a nap égető heve, vagy megfagyasztaná a zöldelő életét egy sunyi, korai fagy, mi lenne a palántból, ha nem lenne gondozója.

Socratesseel történt a következő iskolapélda is. Egyik tanítványának Platónnak egyszer azt mondja a Mester: Menj és vásárolj meg nekem, ami a legrosszabb!

Platón meghajtotta magát, elment vásárolni azt, ami a világon a legrosszabb. Elég nehéz feladat. Van olyan nehéz, mint egy csonkakup köbtartalmának a kiszámítása. Egy jó óra múlva visszatér Platón és vásárolt, ami a legrosszabb a világon.

Egy kendőben letakarva hozta. Elővette: Egy nyelv volt, egy jónagy marha nyelv. Socrates Platonra nézett, majd ezt kérdezte tőle: Derék fiam, miért tartod te a legrosszabbnak a nyelvet? — Azért mert az ember a nyelvével tud a legtöbb sebet ejteni embertársai szívének: Pletykál, rágalmaz, hazudik és hamisan esküszik, volt a felelete Platónnak.

— Na most menj Platón és vedd meg nekem, ami a legjobb a világon!

A tanítvány újra elment és megvette a legjobbbat. Elhozta, kitakarta: ez is egy nyelv volt. Platón ezt a vásárját is megmagyarázta. A nyelv azonban lehet a legjobb is, szépnek orcája, amikor vigasztal, könnyet szárít, lelkesít és tanít.

Bár ezt a példázatot mindnyájan jól eltennők szívünk kamarájába, mert sok bajtól szabadulnánk meg és sok, drága, szép

gyermeket tennék lelkes, dolgozó és boldog testvérré, bölcs és szép tanítás által. Aki ezt az egyszerű, de nehéz példázatot be tudja tartani, az életében szerencsés lesz, — mint tanító pedig — neve sok ideig felejthetetlen lesz.

Socrates nagy tanítója volt nemcsak a klasszikus, görög világnak, hanem könyveit ma is sok okulással forgatja minden művelt ember. Nyugaton a felső osztályokban tanítják műveit. Nem hiában szentnek tartotta Socratest Erazmus. Halálával is példát adott tanítványainak a törvény tiszteletéről. Mikor ellenségei halálra, méreg pohárra ítélik. Hívei ki akarják szabadítani, mindent elkészítettek... szabad az út, megnyílik a börtönajtója, menekülhet... nem ment, mert a törvény, amit egy társadalmi közösség hoz saját biztonságáért és boldogságáért — szent és sérthetetlen. Ő, aki mindig a parancsnak betartását hirdette, így ő nem szegheti meg maga a tanítást, a törvényt.

Elhárítja a segílyt, elküldi barátait... majd kiüríti a halát poharát. S még halálával is használni akar, hiszen a mellette síró tanítványának pontosan elmondja a halál előtt érzéseit, egészen a vég pillanatáig. Íme az utolsó, a legjobb példaadás. A legjobb nevelési eszköz, a legeredményesebb pedagógia a példaadás. Egy példaadás felér egy életre való buzdítóbeszéddel. A jó példaadás emel, tanít, buzdít, eleven erővel, a jó példaadást az ember csak tisztelni és becsülni tudja. Minden tanács, adhortáció, figyelmeztetés, tanítás, szemforgatás, mű és álharag, beszéd és intelem teljesen hatástalan és eredménytelen mindig, ha nincsen mögötte a tanító erkölcsi élete, jó példaadása. A legcsendesebb jópélda a legtitkosabb jócselekedet, az őszinte együttérzés minden emberi szívben csendességet, békét és gyógyulást jelent. És sohasem felejt el az ember. A jópéldaadás a gyermek lelkében az a pecsét, amely a becsület, áldozat és jellemes élet nyitját őrzi. A rosszpéldaadás az a kulcs, amely a börtön ajtaját nyitja azok előtt a szerencsétlen gyermekek előtt, akik előtt és akiknek ezt a rossz példát adtuk.

Rovás-írás.

A legújabb, modern teológiának mondják. Így fogalmaznak: „Én szegény bűnös lothatok, csalhatok, paráználkodhatok; lelkiismeretlen lehetek, hazug és dologkerülő; tönkretethetek egyházat, iskolát, életet és zabolátlan lehetek az ételben, italban, szivarban; hitvány és gonosz lehetek — mert csak a jó Isten tud jó lenni — csak neki szabad igaznak lenni!? Most gondolatok el — kedves testvéreim — a következőket. Az életnek a barázdáján szántogat egy ember, a földművelő s egyszer csak megszólal az ekevas és ezt mondja: — „Én hitvány, törékeny vasdarab semmi vagyok hozzád hatalmas, nagy, bölcs ember. Dugd be te mindentudó ember az ujjadat a barázdába és szántsd fel te az ujjaddal azt, mert te hatalmas ember vagy, én pedig egy szegény, nyomorult, rozsdás vasdarab!“ Tudjátok mit csinál — ekkor ezzel a „bölcs rozsdás-vasdarab filozófussal“ az ember? Kidobja azonnal, mint ostoba és hasznavehetetlen szerzőt!

Vájjon nem azt csinálja a Mindenható Szent Úristen azokkal, akik vele is így csúfolkodnak! A jó Isten kezében csak hasznos, engedelmes szerszám való! Vagy ha méltóan pusztulásra és terméketlenségre ítél valamely barázdát — óh jaj nekik — ekkor ott hagyja ezt a semmittevő, hitvány vasdarabot! Tehát ez nem modern teológia, hanem sátánológia.

*

Ismerek embert, aki magáról azt hiszi, hogy életmentő, jó és bölcs. S megvan győződve róla, hogy munkája biztosan célravezető. Láttam ezt a dicsekvő embert munkában is. Egy szegény, fuldokló testvért sodort az ár. Feje benn volt a piszkos habokban, lába magasan rugdolózott. S most egyszerre előtűnt az életmentő és — beszélni kezdett: „Emberek — nézzétek: Én megfogom menteni biztos, kipróbált, udvarias finom módszeremmel ezt a halandót, amikor a fuldoklónak semmi baja nem történik. Aztán több hasonlót mondott. Majd a fuldoklóhoz fordult, mosolygott és bocsánatot kért, hogy előbb lehúzhassa a cipőjét s

ezzel fűzni kezdte a lábbelit. Mikor a negyedik lyukat húzta, a fuldokló a kezei között elmerült és meghalt. Az ilyen életmentő bolond vagy gonosz, lelkiismeretlen! A törvény teljesítése az igazi szeretet. Bevetni magunkat a habokba, megragadni a percekét élő, fuldoklónak a haját, ami bizony fáj és bátor lélekkel kiragadni a hullámok közül a haldoklót — ez az életmentés!

*

Szónokok emlékkönyvébe való mondás:

A te cselekedeteid és munkáid olyan hangosan beszélnek, hogy emiatt nem értem a te finom, költői, szép beszédedet!

*

Vannak emberek, akik márványból és ércből készítenek szobrokat. Ezek művészek. Vannak, akik szemétből és sárból akarnak szobrot alkotni: ezek bolondok és gonoszok.

*

A jóság, szeretet, igazság, becsület és erény — lassan Isten-nél dicsőséget arat; a hazugság, farizeuskodás, porhintés, gusztustalan gesztusok, a mézesmadzag-beszédek gyorsan, és teljes biztonsággal rohannak a végpusztulás felé.

*

Csodálatos dolog, hogy tud a buta ember annyi sok, ten-gernyi szóval — olyan keveset mondani!?!)

Ne felejtsetek, hogy a tolvaj is imádkozik, mikor lopni megy; a gyilkos — is könyörög, hogy a gonosz tette sikerüljön és ne tudódjon ki! Csakhogy ezeknek istenük: a hasuk, az él-vezetek; szent előttük minden, ami becstelen.

*

Mosolyogni tudni: kedves és szép dolog; de ez nem fele-lősségteljes kormányzás. Mindenben részt venni, ahol ünneplés, hízelgés, hitványság és terített asztal van s mindentől távol lenni, ahol szegénység, munka, lecke, a bűnök feltárása, a szenvedés mélysége fenyeget, sürget, dörömböl és az Ég felé kiált: teljes és tökéletes vakság, amely a gödörbe rohan.

*

Jézus ostort suhintott a kufárok hátán; mi dicséretekkel veregetjük a gonoszok vállát. Pedig Jézus volt a szeretet és az igazság Istene!

Eszköz

Minden célnak, munkának eszköze van. Egyik drágább, a másik olcsóbb. Ilyen a mester kezében például a kalapács, ilyen a művész kezében a véső. Van e tanítónak olyan törhetetlen, kemény szerszáma, hogy a családi élet rejtelmait fel tudja nyitni vele és tud bele tölteni örömet, türelmet, önfegyelmet, csendességet, imádságot és áldást. Nagyon drága lehet ez a csodaszerszám? Talán nem is lehet megvenni? Mégis ez a megvehetetlen eszköz minden tanítónak a birtokában van: Ez a tanító szíve. Ingyen adta az Úristen mindenkinek! Valóban isteni műszer: átmérője alig 15 cm., mégis egy perc alatt 70-et dobog, egy óra alatt 4200-at üt, egy év alatt pedig fáradhatatlan munkával már 36.792.000-szer dobantott éjjel-nappal. Egy ütésre 44 gr. vérmennyiséget nyom a véredényekbe, ez egy óra alatt 158 kg., egy nap alatt pedig ez a másodpercnyi 44 gr. 28 mázsa elmozdított vérmennyiséget jelent. Ami bizony óriási teljesítmény attól a kis husdarabtól. Pedig ez még mind semmi. Van a szívnek még ennél is nagyobb munkája: a szív szeretete. A szeretet a legnagyobb pedagógia, a szeretet a legeredményesebb módszer, a szeretet égből hullott taneszköz.

Október 6.

Sírok nyílnak fel mostan, hogy hirdessék az örök, magyar feltámadást, bitófák virágoztak ki, hogy a honfíúi erény felett hervadhatatlan babér ragyogjon!... Megjelent és elsuhant a hadak útjának csillagporában a tízenhárom aradi vértanú is, akik közül négyet agyonlövetett, kilencet felakasztott a lelketlen zsarnokság.

Éjfél félhárom, a tízenhárom aradi vértanú a siralomházban búcsúzik, Lázár Vilmos tábornok három levelet is ír feleségének... Mindenik levél így kezdődött:

„Mindenem e földön, kedves Szentem, Máriám! . . .“
 Leiningen Károly tábornok búcsúsorában ezeket írja:
 „Engedje meg drága Elizem, ha az életben valaha fájdalmat okoztam Neked! Oh, Istenem, szeretett gyermekeim! Neveld fel őket az Úr félelmében jó emberekké! Én már nem örködhetek felettük! Legyen olyan anyjok, aki megtanítja őket szerencsétlen, de becsületes atyjuk emlékét tisztelni! Oh, ha kezeimet még egyszer áldólag tehetném fejükre, óh, csak még, egyszer pillanthatnék szemeikbe!“

Pöltenberg Ernő tábornok pedig így búcsúzik:

„Imádott, szegény feleségem! Isten Veled, imádott anyagolom! Lelkemben, keblemhez öllelek benneteket szoroson: tégedet és a drága gyermekeimet!“

Reggel hat órakor aztán elindult a magyar golgótha ... A tízenhárom tábornok egyenként elbúcsúzik még élő társaitól, megöleli és megcsókolja egymást . . . Pöltenberg Ernő, tábornok az első a kivégzettek közül . . . Mindenik egy hős, egy magyar szent .. . Szujánszky Eustach lelkipásztorról jegyezte fel egy osztrák tiszt a következőket: „Olyan valami földöntúli volt az összekulcsolt kezekkel imádkozó tábornokokban, hogy a lelkipásztor elfeledve állását és kötelmeit, .. szenteket vélt maga előtt látni, s hozzájuk imádkozott! Utolsó előtti volt Damjanich János, tábornok, aki a hóhérnak nagy lelkinyugalommal ezeket mondja: „Kérem vigyázzon a szakálamra, össze ne borzolja, mert az mindig kedves volt előttem!“ Az utolsó volt az áldozatok között gróf Vécsey Károly, aki nem tudott már senkitől sem elbúcsúzni . . .

Pillanatra körülnéz, majd odalép Damjanich tábornok bitófája elé, térdre rogy s megcsókolja búcsúzóul Damjanich tábornok megmeredt kezét . . .

Az aradi golgótha így a magyar hősiességnek lesz örökké lobogó, fényes szövetneke!

A kivégzésnél résztvevő Wocker, osztrák százados a vértanuk kezdőbetűiből német akrosztikont írt október 6 emlékére? „Pannónia, Vergisz Deine Todten nicht, as Kläger Leben Sie!“ Magyarország, ne feledd halottaidat, mint vádlók élnek ők!“

Induljunk a kegyelem kapuja, felé!

Az Istennek köszönhetjük az életünket, a ruhánkat, az életünket, mindent, mindent. S vájjon mit adunk cserébe helyette? Oda adjuk e minden gondolatunkat, jó szándékunkat, szívünket, lelkünket, életünket? Hiszen Ő az alkotónk, Ő a mi Atyánk! Oh testvéreim, ha ez így lenne, ha mi életünket teljesen felajánlnánk a mi Urunknak, Istenünknek, — akkor nem lenne a földön könny, káromkodás, jajgatás, nyögés, betegség, veszekedés, hazugság, csalás, börtön és szenvedés.

Mi keresztyének, kedves testvéreim — rosszabbak vagyunk az emberevő pogányoknál. Igaz, hogy mi nem eszünk emberhúst, mi ennél is rosszabbat csinálunk: mi egymás lelkét esszük meg. S mi ehhez kérjük, ehhez óhajtjuk az Isten segítségét. Oh testvéreim nem lenne Isten az égben, ha ez a gondolkodás, ha ez a tervezgetés valóra válna.

Becsület, hála, öröm, boldogság ma már kiveszöben vannak a földön. Ma nem Isten dicsősége a fontos, ma nem a világot kormányzó Isten akarata az első — ez manapság csak frázis — ma mindennek a középpontja: az én, az önzés. Mi lesz én velem? Csak én vagyok éhes, csak nekem kell kenyér, csak nekem vannak sürgős dolgaim, csak nekem van jogom panaszkodni. Ez pedig az átoknak, a munkanélküliségnek, az Isten nélküli életnek az ismertető jele. Ma az ember embertársának a farkasa. Ma a hála ismeretlen fogalom, pedig a háíátlan-ságot Isten büntetés nélkül nem hagyja, mint egy öreg mesében történt:

Egyszer egy jámbor ember az úttestén haladtában valahonnan nyöszörgést hallott. A hang felé ment. Hát egy kőlappal eltorlaszolt gödörben egy hatalmas sárkánykígyó fetrengett és az kiabált segítségért: Ha Istent ismersz, jó ember, mentsd meg az én életemet és gördítsd le az üreg szájáról a követ, hogy ki tudjak jönni innen! Légy irgalmas irántam, jó ember! A szegény halandó örömmel tett jót és kiszabadította a sárkányt veszedelmes helyzetéből. Mikor a szörnyeteg kimászott a gödörből,

nagyot fűjt s megállapította, hogy nagyon éhes és így ámbár nagyon sajnálja, meg kell ennie az embert. Az ember váltig fogadkozott, hogy ez nem szép! Hát az életmentésért ez lesz a jutalma? A sárkány azonban csak a maga igazát vitatta, hogy ő éhes, megéhezett a gödörben rettenetesen s neki is ennie kell! Azonban mégis abban egyeztek meg, hogy bírót kérnek fel ebben a kényes ügyben. Egy tehén legelészett az oldalon, messziről ökörnek nézett ki. A bajba jutott ember boldogan sietett oda a sárkánykígyóval, s bizton remélte, hogy elégtételt fog kapni. Elmondta a tehénnek az egész esetet. Hogy ő megmentette a sárkányt s most a sárkány megakarja őt enni. Úgy e nem szabad? Ugye ez nem igazság!? Mondjon igazságos és részrehajlás nélküli ítéletet! A tehén, az ember legnagyobb csodálkozására, a következő döntést hozta: A sárkány jogosan megeheti az embert. Mert az ember megérdemli a sorsát, mivel rossz és gonosz! Velünk szemben is hitvány az emberi nemzetség, hát hadd pusztuljon a fajtája, mert az csak haszon. Hiszen ő is állandóan dolgozik az embernek: igát húz, szánt és mégis állandóan verik. Állandóan tejet ad a családnak s végén mégis csak lebunkózzák és megeszik a húsát is hálából. Más szóval a sárkány megeheti az embert — egész joggal.

Az ember újra könyörgött a sárkánynak, hogy még ne falja fel őt, mert megfelebbezi a tehénnek az ítéletét. El is mentek az okos rókához. Ott is előadta az ember az esetet. A róka nevéhez méltóan ítélezett. Azzal kezdte, hogy nem érti az esetet. Mire az ember újra elmondta a történetet és várta a róka ítéletét. Azonban a róka most sem értette meg az ügyet s azt az ajánlatot tette, hogy menjenek a tett színhelyére.

Megérkeztek.

Most a bíró azt a javaslatot tette, hogy játszák le a történetet újra, ahogy történt, hogy tisztán lásson. Erre a sárkány újra bemászott a gödörbe, a róka kacsintott az embernek, mire az a kőlapot újra a mélység szájára hengerítette. S így mentette meg a róka az ember életét.

Isten nélkül nincsen hála, nincsen előmenetel, nincsen egészség, nincsen siker, nincsen áldás.

De fordítva is áll az igazság és az ítélet. Isten dicsőségére

szánt minden gondolat már kész siker. Isten nevében megkezdett minden munka már kész diadal, Isten dicsőségére véghez vitt minden vállalkozás áldás, békesség, boldogság!

Minden gondolatunk, érzésünk, cselekedetünk szolgáljon egyedül az Isten dicsőségére! Istenem, milyen átkozott is a balga ember sorsa! Boldog lehetne, mint az erdei, örökzöld fenyő, szabad lehetne, mint az ég madara, ragyoghatna szépsége, jósága,, mint az égbolt ezernyi, ezüst csillaga — az Isten dicsőségére! S mégis Isten nélkül él sötéten, idegesen, fáradtan, szenvedés és betegség közötti — siralmas boldogtalanságban* Hát nem Isten verése ez bűneink miatt?!

Tekintsetek fel az égre Testvéreim, a menyország valamennyi ablaka felragyog előttem!

Induljunk meg együtt a jó és igaz úton Isten örök dicsősége felé! Gyertek imádkozzunk!

Időszerű pedagógia.

Tört mondatokban egy pár úgynevezett időszerű pedagógiai problémáról lesz szó, amelyet ugyan mindnyájan tudunk, helyeslünk, de nem igen gyakorolunk. Tekintettel azonban arra, hogy minden gondolat, minden leírt igyekezet égő nyomot hagy mindig az olvasó vagy hallgató lelkén, ismételgessünk egyetmást róla. Jules Payot, francia pedagógus — „A tanító vezetője“ c. munkájában egy tanulságos esetet említ meg. Arról van szó benne, hogy egy kitűnő tanító, aki legjobb volt az intézetben, a legszorgalmasabb növendék, legcsendesebb magaviseletű tanuló volt a képezdőben — hogy omlik össze az első működési évében, hogy lesz a kiváló tanítójelölt egy rossz tanító és egy boldogtalan ember abban a faluban, melyben oly sokat vártak tőle. Bizony szomorú eset, pedig kitűnően tudta a didaktikai egységeket, az anyagközlés feltételeit, a begyakorlás parancsait, ismerte a realizmus és a humánizmus pedagógiáját, tisztában volt

Rousseauval és Basedowval, kívülről tudta Herbert Spencer fontosabb idézeteit és így tovább, mégis könnyhullatás volt az itala, bánat a kenyere öröm és megelégedés helyett. Egy megrázó és igazságtalan tragédia ez, amiből mindnyájan tanulhatunk valamit. Hogy a jelenlegi, konvencionális, sok helyt nagyképű pedagógia éppen olyan avult, megszokott, könnyű és tökéletlen, mint az életnek sok száz vergődő szenvedése és önsebe, hogy a jelenben küzködő tanítási-rendszer legtöbbször hiábavaló munkát végez s azt csak öt, hat év múlva veszi észre nagy csodálkozással, azt sokszor mindnyájan szomorúan tapasztaljuk ezt őszintén be kell vallanunk. Ez legtöbbször azért van, mert pedagógiánk nélkülözi a mély fundamentumot, a leghatásosabb nevelési módszert, a jó példaadást. A tanító, ha kikerül az életben, egy darab kenyeret, egy kis meleg szobát, örömet, ruhát — lehetőleg szépet és divatosat, jó fizetést, célt és életet kér az iskolától, a falutól. A nép ugyanakkor azt mondja az érkező, nagyreményű ifjunak: i oszd meg velem a szegénységemet, éjjel, nappal küzdj a gyermekeimért, tagadd meg a selyemruhát, a bűnöket, légy egyszerű, szép és boldog, amilyenek a mező ártatlan virágai, ne ígüöld, ne kérj soha semmit, mert jobban tudja a Te mennyei Atyád a szükségedet, mint Te magad. A tanító jelölt azt gondoldolja, hogy milyen jó lesz, ha neki is lesz egy csomó iskolás gyermeke, akiket szépen sorba állít, parancsol nekik, regulázza őket, akik neki majd őszirózsát és tűzifát fognak hordani. Jézus isteni pedagógiája pedig egészen mást kér a boldogságért: jó szívvel és örömmel szolgálj mindig kis testvéreidet, hiszen ez a kötelességed, magad előtt engedd be a kacagó, szent fiatal jövendőt, légy utolsó, hogy nemes példáddal első lehessél a tanítványaid között. Taníts, szeress és szolgálj végtelen nagy türelemmel és megértéssel, mert kezébe adta a Mindenható nemzedet jövendő sorsát, amely olyan erős vagy korcs lesz, amilyenek Te neveled. Ez az igazi, Istennek tetsző neveléstan vagy az úgy nevezett modern, szociális pedagógia, amely éppen 2000 éves. Sajnos ezt nem akarjuk elismerni, ezért van az, hogy legtöbb faluban és városban megdőbbentő ellentét és szakadék húzódik a nép és a tanító, a szülő és a tanár között. Ezért romlik egy nemzet mákonyos mérgek illatára, azért bukdácsol annyi

ezer boldogtalan élet az élet rögös kerülő útjain. Mit tegyünk, hogy a helyzeten bár egy szikrát javítani tudjunk, kérdezem tőletek, nemzetem jövő reménységei? Igaz, hogy Indiában a brahmánok iskolájában reggel minden tanuló megcsókolja a tanító illetve a tanár lábát, de az is igaz, hogy India milliói még mindig rabszolgaságban élnek s a sokezer nyomorult koldusnak külön koldus királya van. Igaz, hogy Perzsiában szent dogma a következő könyörgés: „Oh, szent Míttra Isten 30 erős szállal kösd össze a jókat, 60 szállal tartsd össze a férjet a feleségével, 70-nel kösd meg a tanítót a tanítványával, 100 kötéllel a testvéreket, 1000-rel az apát a fiúval és 10.000 vastag szállal kösd össze óh Míttra a királyt a népével“. A képletes imádság szerint legkisebb kötelék kell a jóknak, mert őket a szeretet legerősebb és legtermészetesebb láncá kapcsolja össze. Ellenben a tanítót a tanítványával jól erősen kell összekötözze Míttraisten. Mégis Perzsia nem lehet más számunkra, mint egy messzefekvő, kopár birodalom, melyről csak akkor hallunk valamit, mikor a kötelek elszakadnak s a vad forradalmak gyilkolják az embereket halomra. Nézzünk csak be mi is azokba a napsugaras helyekre, ahol egyetértés, munka és áldás van az iskolában és az intézetben. Ilyen iskolában a tanító a legszorgalmasabb, legpontosabb és a legalázatosabb lélek az osztályban, nem csoda, hogy a jó példa hatása alatt a növendékek is rendesek és igyekvők.

„Két jó van, mi fölött a sorsnak nincs hatalma: Szorgalom és erény, földön és égben ez áll!“ — mondja Vörösmarty. „Dolgozzál, mintha örökké kellene élned, imádkozzál, mintha ma kellene meghalnod!“ erősíti meg a Példaszédek-könyve. Halljátok testvéreim ezt az új pedagógiai egységet szorgalom, buzgóság és jó példaadás. Ide akartam jutni én is. Az a tanító, aki iskolakezdés előtt imádkozni tud vagy mielőtt belép az osztályba felsóhajt: Istenem, bocsáss meg nekem nyomorult, bűnösnek, add, hogy csendes, türelmes és igazságos legyek. Az ragyogó arccal jön ki óra végén az osztályból, annak tanítványai a folyosón illedelmes, művelt növendékek lesznek, akik nem szégyelik a köszöntést s nem szégyelik azt sem, hogy ők kedvesek és figyelmesek is tudnak lenni, jó szüleik és tanítóik igaz örömére. A tanítónak igazi, nehéz munkája az iskolai munkája után kezdődik: az önművelés, áldozatos, jólelkű élet, dolgozni a faluért, a népért, a holnapért. Bízni az erény diadalában, egy jobb jövőben, uralkodni szenvedélyeinken, gyengeségeinken mert „egészen csak az szabad — mondja Eötvös a Gondolatai között — aki maga felett egészen szabad. Szeretni, lelkesedni és áldoznunk kell hivatásunkért s alázatosan imádkozni azért, hogy meg van a mindennapi kenyé-

rünk, tiszteséges ruházatunk. Hiszen Isten ingyen kegyelmének köszönhetjük az egészségünket s hogy nem lettünk még eddig szerencsétlenek. Így megfordul kétségbeesett sorsunk, sikertelen pedagógiánk s az eddigi panaszbús, sivár, égő tanítói pályán befut egy virágos, dalos embersors meglegedett, hálás életével. Hiszen van olyan falu, ahol az elhelyezett tanítót nem engedte el a falu népe, mert gyermekei sokat sírtak a jó tanítójuk után. De több az a község, amely nincsen meglegedve az ő tanítójával s örvendene, ha túladna rajta. Előttünk tehát sorsunk kinyithatjuk, olvashatunk benne fájó könnyecskéket, meghasonlott életet vagy egy örvendő legendát, ahol az öröm a munkában, a munka a boldogságban, a boldogság az imádság erejében van elrejtve. Most már röviden összefoglalva nézzük azokat a feltételeket, amelyek segítségével a rossz növendék is kitűnő tanító, a jó tanítónő szeretett és boldog jótevő, édesanya lehet abban a faluban, ahová a Gondviselés őt vezérelte. Tanuljon meg a tanító újból és állandóan imádkozni, hogy eredménnyel tanítani tudjon. Mindig úgy viselkedjen, cselekedjen és beszéljen, mintha a tanítványaitól osztályzatot kapna a jó modorból. Ő legyen az osztályban a legpontosabb és legszorgalmasabb lélek. Munkában keresse az örömét és a boldogságát. Igazságos és emberséges legyen minden ítéletében. Alantasaival szerény és alázatos legyen, feletteseivel szemben pedig bátor és tiszteletre méltó. Művelje magát állandóan, mert a tehetség olyan, mint a gyémánt: minél többet köszörülük, annál értékesebb és annál ragyogóbb lesz. Legyen hálás a jó Isten, a szülői és az iskolája iránt. Ne felejtse el, hogyha egy növendék elbukik, az nem a tanuló hibája, hanem az ő szégyene, hogy nem volt képes az illetőt megtanítani s a jó útra terelni. Kivételt képeznek itt a terheltek és betegek, akiket nem lenne szabad felső osztályba felvenni. Nemzete iránti szeretetét ne hiábavaló beszéddel, vagy zsinóros ruhával fejezze ki, hanem dolgozzon helyette, érte tüvel, pennával, tiszta gondolattal, akár egy porszemnyi munkával is népének jobb sorsáért. Az áldott és boldog házasságnak pedig legnagyobb ellensége a hosszú köröm, a pletyka és a majombőrcipő, a férjhez menetelhez legbiztosabb hozomány a becsületes munka és rendszeret, őszinte beszéd, jóság, a szomszéd-asszony pontos elkerülése és egy kicsi kis kedvesség, a többi megjön magától.